

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNA I HERCEGOVINA
TUZLANSKI KANTON
OPĆINA GRANICA

ANALITIČKA PODLOGA

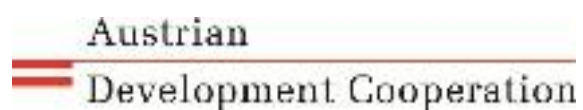
ANALIZA POLOŽAJA ŽENE U RURALNOM PODRUČJU NA PROSTORU OPĆINE GRANICA | AKCIONI PLAN DJELOVANJA ZA PERIOD 2014-2016 GODINE

Projekat „Unapređenje položaja žene na selu na lokalnom nivou u FBiH“

Finansiranje projekta: UN WOMEN i Austrijska razvojna agencija (ADA)

Realizacija: Udruženje VESTA

Grаницa, oktobar 2013. godine

Priprema Analitičke podloge

Projektni tim Udruženja Vesta

Indira Prlija, voditeljica tima i konsultantica

Dragana Bulić, konsultantica

Sabina Malkić, asistentica

uz podršku

Vikica Šunjić, ekspertica, Gender centar Federacije BiH

Fernada Helić - amdžić, šef odjeljenja za lokalni razvoj, Općina Gračanica

Nusreta Badžić, savjetnik za poslove savremene tehnologije i informacionih sistema, Općina Gračanica

Nermine Trutović, viši stručni saradnik za poljoprivredu, vodoprivredu i zaštitu okoliša, O. Gračanica

Jahid Abidić, viši stručni saradnik, Udruženje poljoprivrednika, poljoprivrednih inženjera i tehničara

Azmina Ahmedbegović, predsjednica, Udruženje „Građani ko keranja“

Priprema ovog dokumenta je podržana kroz regionalni projekat "Promoviranje rodno odgovornih politika u Jugoistočnoj Evropi" (2011-2013) koji provodi UN-ova Agencija za ravnopravnost spolova i osnaživanje žena (UN Women) a finansijski podržava Austrijska razvojna agencija (ADA). Stajališta iznesena u ovoj publikaciji izražavaju mišljenje autora/ki, te nužno ne predstavljaju stavove UN Women, ADA-e, Ujedinjenih nacija ili bilo koje druge njihove agencije.

Posebnu zahvalnost izražavamo respektabilnim finansijerima projekta UN WOMEN i ADA, iji su istaknuti programi i tehni ka asistencija u prethodnim godinama doprinijeli pozitivnim i vidljivim pomacima u oblasti rodno odgovornog djelovanja, Gender centru Federacije BiH, koji u kontinuitetu osigurava podršku i ekspertizu u realizaciji projekta, iji je cilj unapre enje rodne ravnopravnosti u FBiH i Gender centru Republike Srpske koji je stavio na raspolaganje Metodologiju za lokalne ROB inicijative ovom projektu i iji je metodološki pristup djelimi no korišten u izradi Analiti ke podloge. Tako er našu zahvalnost izražavamo op inskoj upravi i administraciji, koja je osigurala punu podršku i stavila na raspolaganje relevantnu dokumentaciju u procesu pripreme ovog dokumenta i lanovima Savjetodavne grupe, koji su uzeli u eš e u procesu konsultacija pri izradi Analiti ke podloge i Akcionog plana.

SADRŽAJ		
1.	Uvod	5
2.	Kratki pregled politika i mehanizama podrške ženama na selu u svjetlu implementacije važećeg pravnog okvira za ravnopravnost spolova na nivou Federacije BiH	6
2.1.	UN CEDAW, izvještaji i zaključni komentari nadležnog UN CEDAW Komiteta	7
2.2.	Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini (ZORS BiH)- prečišćeni tekst („Službeni glasnik BiH“ br. 32/10)	10
2.3.	Gender akcioni plan BiH (GAP BiH)	11
2.4.	Akcioni plan za uvođenje gender odgovornih budžeta u Budžet Federacije BiH 2010-2012 (AP GOB F BiH 2010-2012)	13
3.	Pregled stanja, trenutnih strategija i programa podrške ženama na području općine Gračanica u različitim oblastima društveno-ekonomskog djelovanja	19
3.1.	Osnovne intervencije u oblasti ruralnog razvoja i stanje poljoprivrede na području općine Gračanica	25
3.2.	Predstavljanje strukture registriranih nositelja i članova poljoprivrednog gazdinstva sa prikazom učešća žena nositeljica i članica poljoprivrednog gazdinstva	26
3.3.	Prikaz programa poticaja poljoprivrednoj proizvodnji i stimulativnih mjera kojim su podržane žene poljoprivredni proizvođači	30
3.4.	Pregled potencijala za diversifikaciju proizvoda i usluga, pretpostavki za ekonomsko osnaženje žena na selu, uz ostale važne segmente sveukupnog osnaženja žena na selu u političkom i drugim aspektima društvenog djelovanja	35
3.5.	Zaključna razmatranja na nivou općinskih intervencija	43
4.	Analiza fokus grupa i ankete provedene među ženama na selu	45
4.1.	Zaključni nalazi provedenih fokus grupa	63
5.	Akcioni plan za unapređenje položaja žene u ruralnim područjima općine Gračanica	65

1. Uvod

Općina Gračanica je potpisivanjem Memoranduma o saradnji sa Udruženjem VESTA iz Tuzle pokazala odlučnost da sistematski pristupi poboljšanju položaja žene na selu u okviru projekta "Unapređenje položaja žene na selu na lokalnom nivou u FBiH", čije finansiranje osigurava UN WOMEN i ADA. Organizacija VESTA je izabrani partner UN WOMEN u provođenju podrške u dvije općine, na području dva kantona FBiH, a Općina Gračanica je partnerska Općina na području Tuzlanskog kantona.

Period realizacije projekta je april-oktobar 2013. godine, sa osnovnim ciljem kreiranja metodološki validnog osnova za stratešku podršku unapređenju položaja žene sa sela u lokalnoj zajednici. Projektom je osigurana podrška u procesu pripreme Analitičke podloge, edukacije članova Savjetodavne grupe, razvoja Akcionog plana i promocije projektnih rezultata, kao primjera dobre prakse na lokalnom nivou. Projektne intervencije se temelje na potrebama, zakonima, konvencijama i rezolucijama, posebice UN CEDAW Konvenciji. Član 14. UN CEDAW Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena se upravo odnosi na žene sa sela. BiH je kao potpisnica ove Konvencije u obavezi da radi na unapređenju socio-ekonomske situacije za žene sa sela, njihovog pristupa resursima, tržištu i informacijama, te pristupa osnovnoj infrastrukturi i javnim uslugama.

U saradnji sa Općinom na temelju Odluke Općinskog načelnika uspostavljena je i interesorna Savjetodavna grupa, čije je cilj osiguranje lokalnog vlasništva nad procesom i podrška u svim fazama realizacije projekta. Savjetodavnu grupu (SG) čine 13 članova, među kojima su predstavnici javnog, privatnog i civilnog sektora i to:

Nusreta Badžić, koordinator SG, savjetnik za poslove savremene tehnologije i informacionih sistema, Općina Gračanica

Fernada Helić, šef odjeljenja za lokalni razvoj, Općina Gračanica

Nermina Trutović, viši stručni saradnik za poljoprivredu, vodoprivredu i zaštitu okoliša, Općina Gračanica

Jahi Abida, viši stručni saradnik, Udruženje poljoprivrednika, poljoprivrednih inženjera i tehničara

Azemina Ahmedbegović, predsjednica, Udruženje „Gračaničanke“

Saima Zaketović, općinski službenik za budžet, Općina Gračanica

Martić Danica, Komisija za ravnopravnost spolova, OV Gračanica

Hadžić Ezeneta, Komisija za ravnopravnost spolova, OV Gračanica

Abdagić Huso, direktor „Sirko“ d.o.o.

Hadžić Hasan, direktor „Slatka varoš“

Džadžić Adem, Zemljišnoradnička zadruga „Gračanka“

Erhad Brkić, Udruženje građana „Anea – Mladi Gračanice“

Hrvić Haris, savjetnik za lokalnu samoupravu i poslove bezbjednosti i zaštite

Analitičku podlogu čine tri ključna elementa: Institucionalni okvir; Ocjena stanja na lokalnom nivou i Analiza stavova žena na selu kroz provođenje anketa i fokus grupa i ista je pripremljena u periodu maj – august 2013. godine. Analitička podloga i Akcioni plan za unapređenje položaja žene na selu koji je razvijen u direktnim konsultacijama sa predstavnicama/članovima Savjetodavne grupe, u periodu septembar–oktobar 2013. godine, će biti sastavni dio politika za ruralni razvoj, čime će lokalni nivo vlasti osigurati potrebne pretpostavke za unapređenje rodne ravnopravnosti u ruralnim sredinama, u skladu sa međunarodnim i domaćim institucionalnim okvirom i kreirati platformu za opravdane intervencije i sufinansiranje projekta iz domaćih izvora, EU i fondova bilateralnih donatora.

U ime projektnog tima

Indira Prlić

Projekt menadžerica

2. Kratki pregled politika i mehanizama podrške ženama na selu u svjetlu implementacije važećeg pravnog okvira za ravnopravnost spolova na nivou Federacije BiH

2.1. UN CEDAW, izvještaji i zaključni komentari nadležnog UN CEDAW Komiteta

Države članice Ujedinjenih naroda su, prije 30-tak godina, postigle globalni dogovor o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, koji je rezultirao usvajanjem Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (UN CEDAW), 18. decembra 1979. godine, Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih naroda, br. 34/180 u decembru 1979. godine, a koja je stupila na snagu 3. septembra 1981. godine. Konvencijom su žene dobile meunarodno-pravni instrument u borbi protiv diskriminacije na osnovu spola. Svrha Konvencije je priznavanje de jure jednakih ljudskih prava, ali i njihovo de facto ostvarivanje, koje podrazumijeva eliminaciju svih oblika diskriminacije žena u svim oblastima javnog i privatnog života. Na osnovu Konvencije (član 17.), osnovan je i Komitet za eliminaciju diskriminacije žena radi praćenja napretka ostvarenog u primjeni Konvencije. Komitet čine 23 stručnjakinje/ka i isti nadzire primjenu Konvencije na osnovu razmatranja izvještaja država potpisnica Konvencije. Sistem zaštite prava iz Konvencije znatno je ojačan usvajanjem Opcionog protokola 10. decembra 1999., koji je stupio na snagu 22. decembra 2000. godine. Opcioni protokol uvodi dodatni meunarodni nadzor zaštite ženskih ljudskih prava koji provodi Komitet za eliminaciju diskriminacije žena kroz dva postupka: pojedinačne pritužbe i istragu o teškom ili sistemskom kršenju prava žena.

Uvažavajući i posebno težak položaj žene na selu i realnost višestruke diskriminacije, poseban član UN CEDAW je posvećen toj problematici, član 14.-Žene iz ruralnih oblasti. *BiH je kao potpisnica Konvencije, obavezana da uzima u obzir posebne probleme s kojima se suočavaju žene na selu, kao i značajnu ulogu koju ona ima u ekonomskom opstanku svoje obitelji, uključujući i njen rad u sektorima privrede u kojima se ne ostvaruje dohodak, i da poduzima sve odgovarajuće mjere kako bi osigurala da se odredbe ove konvencije primjenjuju na žene iz ruralnih oblasti. Isto tako, BiH se obavezala poduzeti sve odgovarajuće mjere radi eliminacije diskriminacije žena u ruralnim područjima kako bi osigurala, da one po osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena, učestvuju u razvoju sela i da od toga imaju koristi, posebno da bi osigurala njihovo pravo na:*

učestvovati u izradi i provođenju planova razvoja na svim nivoima;

pristup odgovarajućoj zdravstvenoj zaštiti, uključujući i informacije, savjete i usluge u vezi sa planiranjem obitelji;

direktno korištenje programa socijalne zaštite;

stjecanje svih vrsta obuke i obrazovanja, formalnog i neformalnog, uključujući i opismenjivanje, kao i pristup svim uslugama u okviru mjesne zajednice, kao i savjetodavnim uslugama, inter alia, radi proširenja njihovih općih tehničkih znanja;

organiziranje grupa za samopomoć i zadruga kao bi ostvarile jednak pristup privrednim djelatnostima putem zapošljavanja ili obavljanja samostalne djelatnosti;

učestvovati u svim aktivnostima mjesne zajednice;

dostupnost poljoprivrednih kredita i zajmova, olakšica za prodaju proizvoda, odgovarajuće tehnologije i jednakog tretmana u zemljišnoj i agraranoj reformi, kao i programa za ponovno naseljavanje;

adekvatne životne uvjete, posebno u pogledu stanovanja, higijenskih uvjeta, električne energije i snabdijevanja vodom, saobraćaja i veza.

UN CEDAW Komitet je, na 721. i 722. zasjedanju, održanom 16. maja 2006. godine, razmatrao Kombinirani inicijalni, drugi i treći periodični izvještaj o primjeni Konvencije u Bosni i Hercegovini,

za period 1993-2005. U Izvještaju, koji se odnosi na područje Federacije BiH konstatirano je slijedeće¹:

uništen je sto ni fond, oranice i voćnjaci su unutar minskih polja, objekti za stanovanje i gospodarski objekti su u većini slučajeva devastirani,

žene na selu imaju veoma značajnu ulogu u opstanku i razvoju svoje porodice, u ekonomskom smislu, ali i u poslovima gdje se ne ostvaruje dohodak. One su tako i preuzele odgovornost i kod vaspitavanja i odgoja djece,

žene na selu, osim što obavljaju teške fizičke poslove van kuće, obavljaju i kućne poslove uz zanemarljivu pomoć muškaraca,

istraživanja su potvrdila da je stepen gender senzitivnosti kod ruralnog stanovništva veoma nizak,

loš socio-ekonomski status žena iz ruralnih područja opterećuje dodatno i činjenica da lokalne službe socijalne zaštite zbog nedostatka finansijskih sredstava i nedovoljnog broja socijalnih i drugih stručnih radnika u ovim službama slabo, ili nikako ne odlaze u ova područja da bi na licu mjesta utvrdili stanje socijalne potrebe i socijalne ugroženosti ovih žena,

ne postoji jedinstvena identifikaciona karta socijalne ugroženosti stanovništva u FBiH i jedinstvena baza korisnika socijalne zaštite,

žene na selu su tako i nedovoljno informisane,

ekonomski, ali i u svakom drugom pogledu, one su upućene na muškarce,

žene na selu imaju iste mogućnosti kao i muškarci oko dobijanja kredita, olakšica za prodaju proizvoda, nabavku odgovarajuće tehnologije i svih ostalih mogućnosti od značaja za viši standard.

Da bi žene ravnopravno iskoristile ove mogućnosti morale bi biti vlasnice bar dijela imovine, što uglavnom nije slučaj,

zbog siromaštva u državi većina porodica se odlučuje da finansijski podrži školovanje muške djece, što je jedan od uzroka većeg broja ženske populacije na selu. Zakonski su žene ravnopravne, ali tradicionalno to nije takav slučaj,

pristup zdravstvenim uslugama, uključujući i informacije, savjetovalištim o planiranju porodice ženama na selu je ograničen zbog nepostojanja istih, geografske udaljenosti ili neinformisanosti što ne znači da nepostoji interesovanje za takve vrste institucija,

Zakon o zdravstvenoj zaštiti nije donesen na nivou države što stvara posebne probleme povratnicima.

Izvještaj je pozitivno ocijenjen, ali istovremeno je izražena i zabrinutost što se u poslijeratnom periodu nekoliko faktora negativno odražava na žene i njihovo uživanje ljudskih prava. Iz tog razloga Komitet zahtijeva od BiH, kroz zaključne komentare, između ostalog:

da uključiti žene u sve političke, ekonomske i transformacijske procese na državnom, entitetskom, kantonalnom i općinskom nivou, kako bi bile ravnopravne sa muškarcima i da gender analize budu sastavni dio tih procesa,

da ubrza postupak harmoniziranja propisa sa Konvencijom i Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH,

uspostavi prioritete u prikupljanju podataka i uključiti opsežne statističke podatke razvrstane po spolu u slijedeći izvještaj, radi prikazivanja de facto stanja,

da se sprovodi ZORS, te da se osigura da državna i privatna preduzeća odgovaraju pred nadležnim sudovima za kršenje odredbi ZORS-a,

osigura da svi državni programi za ublažavanje siromaštva, razvijeni u okviru Srednjoročne razvojne strategije i implementirani od strane ministarstava u potpunosti služe ženama, posebno marginaliziranim grupama žena, u skladu sa njihovim potrebama i okolnostima

¹ Gender Centar FBiH. 2005. Kombinirani inicijalni, drugi i treći periodični izvještaj o primjeni UN CEDAW u Federaciji BiH 1993-2005

Komitet je dao i niz preporuka za poboljšanje položaja žena u oblastima: zdravlja, socijalne skrbi, obrazovanja, nasilja, rada, prometa i komunikacija, javnog života, koje se tako er odnose na ženu na selu,

Komitet je prepoznao kao najve e probleme u višestrukoj diskriminaciji žena na selu, postojanje jako ukorijenjenih patrijarhalnih stereotipa, nepriznavanje njene klju ne uloge u ekonomiji brige, kao i nedovoljnu uklju enost žena u kreiranje politika i donošenje odluka, uz odsustvo gender analize.

Zaključne komentare UN CEDAW Komiteta je Gender Centar Federacije BiH dostavio, krajem 2006. godine, organima zakonodavne i izvršne vlasti na svim nivoima organiziranja vlasti, uključujući i organe državne uprave na federalnom nivou, kao i nevladinim organizacijama, radi njihovog uključivanja u relevantne politike i strateške dokumente, kao i u redovne planove i programe rada.

Vlada FBiH je na svojoj 146. sjednici, održanoj 10.06.2010. godine, prihvatila Kombinirani četvrti i peti izvještaj o primjeni UN Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena za Federaciju BiH koji se odnosi na period od 2006. do 2009. godine, s posebnim osvrtom na realizaciju preporuka iz Zaključnih komentara UN CEDAW Komiteta (Komitet za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena) državi BiH povodom razmatranja Kombiniranog inicijalnog, drugog i tre eg periodičnog izvještaja naše zemlje. U dijelu Izvještaja koji se odnosi na položaj žene na selu je zaključeno da je položaj žena na selu izuzetno težak u svakom segmentu javnog i privatnog života, što se najkra e može sažeti u²:

uloga žene na selu nije na adekvatan na in priznata od društva. U okviru porodice preoptere ene su radom i poslovima brige za porodicu, aktivnosti žena na selu uglavnom se svode na individualnu poljoprivrednu proizvodnju, sa eventualnim plasmanom robe na gradskim pijacama. Njihovi proizvodi teško nalaze put do tržišta, i gotovo da uop e nisu zastupljeni u izvoznim aranžmanima, nema podataka o zastupljenosti u organima koji donose odluke zadrugarske proizvodnje ili u organima koji donose odluke o primjeni tehnologija, mjere za poboljšanje položaja žena u ruralnim oblastima uglavnom su usmjerene na finansijske poticaje kroz poljoprivredu i obrt, ali posmatrano u omjeru na ukupan budžet resornih ministarstava te su mjere nedovoljne, ova populacija još uvijek se ne tretira na na in da je zna ajan faktor u rješavanju problema i zna ajan resurs u oblasti ekonomije, poljoprivrede, šumarstva (nedrvni proizvodi, medicinsko bilje, proizvodnja biomase, itd.) okoliša, naro ito u segmentu obnovljivih izvora energije, recikliranja otpada, proizvodnje biomase, turizma, transporta itd., radne grupe zadužene za izradu strateških dokumenata naj eš e kreiraju neutralne strateške ciljeve, bez uvažavanja specifi nih potreba žena i muškaraca i mali je broj žena koji se može na i u sastavu takvih radnih grupa ili komisija., pristup obrazovanju, zdravstvu, aktivnostima u kulturi i sportu uveliko je ograni en siromaštvom i patrijarhalnim kulturnim obrascima življenja, problemi i potrebe žena na selu nisu na adekvatan na in obuhva ene medijskom pažnjom. migracije u potrazi za poslom dovode do promjene demografske slike na selu, gdje uglavnom ostaju samo stari, prili an broj nevladinih organizacija posve uje pažnju ekonomskom osnaživanju žena na selu i podizanju svijesti o ljudskim pravima, dokvalifikaciji, zdravstvenim temama itd.

Gender Centar je na osnovu predo enog stanja u Izvještaju predložio i set mjera kako bi svi nivoi vlasti intenzivirali aktivnosti na unapre ivanju ravnopravnosti spolova, što uključuje sljede e³:

² Gender Centar Federacije BiH. 2010. *Kombinirani četvrti i peti izvještaj o primjeni UN CEDAW u Federaciji BiH 2006-2009*

³ Ibid

- kreirati povoljnu klimu za poboljšanje položaja žena u ruralnim oblastima i osigurati sistematično posvećivanje pažnje njihovim potrebama, prioritetima i doprinosima, uključujući i pojačanu suradnju i gender perspektivu, te osigurati njihovo puno učešće u razvoju, implementaciji i provedbi makroekonomskih politika, uključujući i razvojne politike i programe i strategije za iskorjenjivanje siromaštva;
- osigurati političko i socio-ekonomsko osnaživanje žena iz ruralnih oblasti i podržavati njihovo puno i ravnopravno učešće u donošenju odluka na svim nivoima; pružanje podrške kroz afirmativnu akciju, za ženske organizacije, sindikate ili druga udruženja i grupe civilnog društva koje promoviraju prava žena u ruralnim oblastima;
- promovirati konsultacije sa ženama iz ruralnih oblasti i njihovo učešće, uključujući i žene sa invaliditetom, u izradi, razvoju i provedbi programa za ostvarivanje ravnopravnosti spolova i ruralnog razvoja i strategija kroz njihove organizacije i mreže;
- integrirati gender perspektivu u izradu, implementaciju, praćenje i evaluaciju razvojnih politika i programa, uključujući i budžetske politike, na način da se posveti veća pažnja potrebama žena u ruralnim oblastima, kako bi se osiguralo da i one imaju koristi od politika i programa usvojenih u svim sferama;
- osigurati pristup ključnim ruralnim infrastrukturama i njihovo korištenje, kao što su energija i transport, izgradnju kapaciteta i mjere za razvoj ljudskih kapaciteta, te osigurati sigurno i pouzdano vodosnabdijevanje i sanitarije, programe za obrazovanje i opismenjavanje i zdravstvene programe i programe mjera za socijalnu podršku, uključujući i oblast seksualnog i reproduktivnog zdravlja i HIV/AIDS-a, tretman, zaštitu i podršku; osigurati pristup najvišim mogućim standardima zdravstvenih usluga za žene u ruralnim oblastima, uključujući u te potrebe i seksualno i reproduktivno zdravlje, kao što su prenatalnu i postnatalnu zdravstvenu njegu, hitnu obstru ku njegu, informiranje i podizanje svijesti o planiranju porodice, podizanje svijesti i podršku za preveniranje seksualno prenosivih bolesti, uključujući i HIV/AIDS;
- osigurati da se vodi računa o pravima starijih žena u ruralnim oblastima u pogledu ravnopravnog pristupa osnovnim socijalnim uslugama, odgovarajućoj socijalnoj zaštiti/mjerama socijalne zaštite, ravnopravnom pristupu ekonomskim resursima i kontroli nad njima, kao i u pogledu osnaživanja starijih žena kroz pristup finansijskim uslugama i uslugama infrastrukture;
- izraditi specifične programe podrške i savjetodavnih usluga za promoviranje ekonomskih vještina žena u ruralnim oblastima za bankarske usluge, moderne trgovske i finansijske procedure i osiguravanje mikrokredita i drugih finansijskih i poslovnih usluga za veći broj žena u ruralnim oblastima, posebno za ona domaćinstva koja vode žene; poboljšati pristup ženama postojećim štednim i kreditnim shemama kroz zvanu razvojnu pomoć i programe koji osiguravaju ženama finansijska sredstva, znanje i instrumente za jačanje njihovih ekonomskih kapaciteta.

Ovi prijedlozi su usvojeni samim usvajanjem Izvještaja od strane Vlade Federacije BiH, i tako su postali i zvanu uputstvo i obaveza za nadležna federalna ministarstva, u smislu njihovog uključivanja kod razvoja redovnih planova i programa, strateških dokumenata i sektorskih politika, kao i kod izvještavanja. U julu 2013.g., delegacija BiH je uspješno odbranila i ovaj Izvještaj, nakon kojeg su uslijedili komentari sa preporukama nadležnog CEDAW Komiteta. Pitanje žena na selu je u ovom dokumentu obrađeno unutar poglavlja koje je posvećeno naročito/višestruko ugroženim grupama žena. CEDAW Komitet je izrazio zabrinutost za položaj višestruko ugroženih grupa, što uključuje žene Romkinje, raseljene žene, smještene još uvijek u kolektivnim centrima, manjinske povratnice, *žene na selu*, starije žene i žene sa invaliditetom, jer su naročito osjetljive na siromaštvo i u velikom riziku od višestruke diskriminacije u oblastima obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite, zapošljavanja i učešća u političkom i javnom životu. U tom smislu, Komitet preporukom poziva nadležne vlasti u BiH da poduzmu efektivne mjere za eliminaciju diskriminacije svih nabrojanih ugroženih grupa žena u nabrojanim oblastima društvenog života i rada, što uključuje i poduzimanje privremenih specijalnih mjera zbog ubrzanja procesa postizanja nediskriminatorne prakse u BiH u nabrojanim oblastima. Isto tako, Komitet preporučuje da nadležne vlasti, u saradnji sa civilnim i

nevladinim sektorom rade na unapređenju informacija i podataka iz ove oblasti i da iste uključe i u slijedeći izvještaj.

2.2. Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini (ZORS BiH)- prečišćeni tekst („Službeni glasnik BiH“ br. 32/10)

Ovim Zakonom je prvi put u pravnom sistemu Bosne i Hercegovine regulisana ravnopravnost spolova kao jedno od osnovnih ljudskih prava i osnovnih vrijednosti demokratskog društva i propisana je eksplicitna zabrana diskriminacije zasnovane na spolu i rodu. Poduzimanje potrebnih mjera u cilju provođenja odredbi ZORS-a, prevashodno se odnosi na harmonizaciju zakona i drugih propisa sa istim kao i sa međunarodnim standardima iz oblasti ravnopravnosti spolova, odnosno donošenje novih, izmjenu i dopunu postojećih. S druge strane uvođenje principa ravnopravnosti u sve oblasti društvenog života i rada u javnoj i privatnoj sferi podrazumijeva izgradnju institucionalnih mehanizama za gender pitanja na državnom, entitetskom, kantonalnom i općinskom nivou. Mreža institucionalnih mehanizama za gender pitanja u Bosni i Hercegovini obuhvata sve nivoe zakonodavne i izvršne vlasti.

ZORS BiH određuje „jednaka prava spolova“ u svim oblastima koje tretira, dodaju i zabranu diskriminacije na osnovu spola u svakoj od tih oblasti (obrazovanje, rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima, socijalna i zdravstvena zaštita, sport, kultura, javni život i mediji).

ZORS BiH garantuje jednaka prava oba spola u pristupu ekonomskom poslovanju, što uključuje pristup ekonomskim resursima, privatizaciji, kreditima i drugim vidovima finansijske pomoći, te jednaka prava u vezi sa dozvolama i registracijama za poslovanje. Posebno je u ovom dijelu Zakona naglašen zahtjev za nediskriminacijom, te davanjem jednakog tretmana i mogućnosti ženama na selu, u smislu da se nabrojano osigura ženama na selu radi njihovog ekonomskog opstanka i opstanka njihove porodice.

Iako se samo u čl. 15 Zakona direktno pominje položaj žene na selu, zapravo on svim svojim drugim odredbama direktno daje obavezu svim nivoima vlasti da u okviru svojih nadležnosti osiguraju ravnopravan položaj žene na selu, definiraju i posebne mjere i načine na kojih ih propisuju svi nivoi vlasti u BiH, uključujući i multisektoralan pristup problematici položaja žene na selu propisuju u zabranu diskriminacije na temelju spola u oblastima *obrazovanja, zapošljavanja, rada i pristupa svim oblicima resursa, socijalne i zdravstvene zaštite, sporta, kulture, javnog života i medija*. Nadalje, propisanom obavezom vođenja statistike razvrstane po spolu, u svim ovim oblastima je de facto osiguran temelj za razvoj gender indikatora za praćenje položaja žene na selu, a naročito u smislu poštivanja još jedne odredbe propisane ovim Zakonom, koja obavezuje sve nivoe vlasti na redovitu gender analizu i praćenje stanja u svim oblastima, te izradu programa mjera radi postizanja ravnopravnog položaja žena i muškaraca.

Primjer:

Program rada Vlade FBiH i Plan rada Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstava u 2012.g. u prioritet je stavio rad na izmjenama i dopunama Zakona o poljoprivredi, Zakona o novim podrškama i rad na izradi nove srednjoročne strategije sa akcionim planom, u oblasti ruralnog razvoja. Razvojem inicijative za uvođenje gender odgovornog budžetiranja su izvršene gender analize postojećeg pravnog okvira, te su na temelju istih sačinjene preporuke, koje su usvojene od strane Vlade FBiH, i koristit će se u radu tijela zaduženih za kreiranje novog pravnog okvira. Osim toga, u Ministarstvu se radi redovna gender analiza korisnika novih podrški, koja će se izmjeniti u ostalim, prezentirati u Zelenom izvještaju. Ministarstvo radi i gender analize pokazatelja iz registara (evidencija) koje se vode u Ministarstvu, a koja je propisana sektorskim propisima (uključuje spol, dob, preko 65.g., umirovljenici, prema radnoj aktivnosti- isključivo, pretežna, dodatna djelatnost). Na taj način su osigurani preduvjeti za razvoj osnovnih gender indikatora na temelju kojih

Ministarstvo prati položaj žene na selu, te na godišnjem i trogodišnjem nivou utvrđuje prioritete djelovanja, razvija ciljeve i mjere sa očekivanim rezultatima, koji uključuju postizanje ravnopravnosti spolova, u okvirima nadležnosti Ministarstva. Gender analiza je pokazala, da je u odnosu na ranije, uveliko povećan broj žena koje su upisane kao nositeljice poljoprivrednih gazdinstava, te je ustanovljeno da je povećan i broj žena koje su upisane u određenim poljoprivrednim gazdinstvima.

2.3. Gender akcioni plan BiH (GAP BiH)

Prema definiciji iz ZORS BiH, Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine je strategija kojom se definiraju programski ciljevi za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života i rada, u javnoj i privatnoj sferi.

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je na sjednici, održanoj 14. 09. 2006. godine, usvojilo prvi GAP BiH 2006-2011, kao strateški dokument iz oblasti ravnopravnosti spolova koji je usklađen sa obavezama i meunarodnim standardima koje proizlaze iz dokumenata Ujedinjenih nacija, Evropske unije i Vijeća Evrope, kao i odredbi ZORS BiH. Osnovni cilj ovog dokumenta je ostvarivanje principa ravnopravnosti spolova u 15 oblasti javnog i privatnog života u BiH (Evropske integracije u svjetlu ravnopravnosti spolova, Saradnja i jačanje kapaciteta, Makroekonomske i razvojne strategije, Gender senzitivni budžeti, Politički život i donošenje odluka, Zapošljavanje i tržište rada, Socijalna inkluzija, Gender senzitivni mediji, Cjeloživotno obrazovanje, Zdravlje, prevencija i zaštita, Nasilje u porodici, nasilje na temelju spola, uznemiravanje, seksualno uznemiravanje i trgovina osobama, Uloga muškaraca, Usklađivanje profesionalnog i porodičnog života, Gender i održivi okoliš, Informacione i komunikacione tehnologije). Za svaku oblast definisane su aktivnosti, odgovorne institucije, partneri i vremenski okvir realizacije aktivnosti. Zajednički strateški ciljevi u svim oblastima rada su: usklađivanje zakonodavstva u svakoj oblasti sa domaćim i meunarodnim standardima; unapređenje baza podataka, istraživanja i socio-ekonomska analiza stanja ravnopravnosti spolova; edukacija i podizanje svijesti o potrebi uvođenja ravnopravnosti spolova u sve oblasti; izgradnja kapaciteta i podsticanje participativnog pristupa svih institucionalnih i vaninstitucionalnih aktera u BiH. Kao što se da primijetiti iz naziva poglavlja/oblasti GAP BiH, ni jedno nije posvećeno samo ženama na selu, ali istovremeno, svih petnaest poglavlja/oblasti podrazumijevaju praćenje stanja i poduzimanje mjera od strane nadležnih vlasti za postizanje ravnopravnosti spolova među muškarcima i ženama na selu, što se jasno otkriva vidjeti i u nadležnom pravnom okviru, programima, planovima, izvještajima i budžetima nadležnih institucija, odnosno, uključivanje obaveza iz GAB BiH u redovne programe rada i budžete nadležnih institucija svih nivoa vlasti.

Na 5.sjednici Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, održanoj 18.04.2012. godine, razmotren je i usvojen *Izveštaj o realizaciji GAP BiH 2006-2011*. Vijeće ministara je, uz Izveštaj, usvojilo i Prijedlog strukture GAP BiH 2013-2017 i zadužilo Agenciju za ravnopravnost spolova BiH, Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, da koordinira njegovu izradu. Ovaj dokument je, u fazi odobravanja od strane entitetskih vlada nakon razmatranja nacrtne verzije u entitetskim gender centrima, i sadrži strateške ciljeve, programe i mjere za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života i rada, u javnoj i privatnoj sferi.

GAP BiH 2013-2017⁴ godine, predviđa tri strateška cilja u okviru kojih su definisane prioritete oblasti djelatnosti, odnosno programi i mjere koji su potrebni za ostvarivanje tog cilja:

STRATEŠKI CILJ 1: Izrada, sprovođenje i praćenje programa mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u institucijama vlasti, po prioritetskim oblastima:

I.1. Sprječavanje i suzbijanje nasilja po osnovu spola, uključujući i nasilje u porodici kao i trgovine osobama; I.2. Javni život i donošenje odluka; I.3. Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima; I.4. Obrazovanje, nauka, kultura i sport; I.5. Zdravlje, prevencija i zaštita; I.6. Socijalna zaštita

⁴ Gender Centar Federacije BiH. 2013. *Nacrt GAP BiH 2013-2017*

STRATEŠKI CILJ 2: Izgradnja i jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova, sa prioritarnim oblastima: II.1. Koordinacija provedbe i nadzor nad provođenjem Gender akcionog plana BiH; II.2. Praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova; II.3. Jačanje i saradnja institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova; II.4. Podizanje svijesti o ravnopravnosti spolova u svim segmentima društva; II.5. Podrška programima i projektima institucionalnih i vaninstitucionalnih partnera; II.6. Praćenje i ocjena napretka u postizanju ravnopravnosti.

STRATEŠKI CILJ 3: Uspostavljanje i jačanje saradnje i partnerstva, sa prioritarnim oblastima: III.1. Saradnja na regionalnom i međunarodnom nivou; III.2. Saradnja sa organizacijama civilnog društva, socijalnim partnerima, akademskom zajednicom.

Svaka oblast podrazumijeva: kratku analizu stanja, uključujući i važeće domaće i međunarodne propise i dokumente; programe mjera u skladu sa ZORS BiH; nadležne nosioce odgovornosti i rokove (primarni nosioci odgovornosti u strateškim ciljevima 2 i 3 su institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova, a u strateškom cilju 1, primarni nosioci odgovornosti su nadležna tijela državne uprave u skladu sa zakonski propisanim djelokrugom rada); obavezu izvještavanja.

Za postizanje sva tri strateška cilja od jednakog značaja su i transferalne oblasti, koje predstavljaju integralni dio svih navedenih prioritarnih oblasti: mediji; unapređenje položaja višestruko marginalizovanih grupa žena i muškaraca; uloga muškaraca: usklađivanje, privatnog i profesionalnog života.

Iz svega ranije rečenog, pitanje/problem položaja žena na selu je, dakle, obuhvaćeno kroz sva tri strateška cilja i utvrđene prioritarnosti oblasti i dodatno pojačano kroz jednu od transferalnih oblasti - unapređenje položaja višestruko marginalizovanih grupa žena, što žene na selu i jesu. To potvrđuje i činjenica da GAP BiH 2013-2017 daje okvir za definisanje mjera po svim oblastima na način da se definišu prema slijedećoj strukturi⁵:

Uvođenje i primjena međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova, kao obaveza koje direktno ili indirektno regulišu pitanja ravnopravnosti spolova, što uključuje i cijeli set međunarodnih dokumenata posvećenih poboljšanju položaja žena na selu

Provođenje analiza sa aspekta ravnopravnosti spolova (gender analiza) zakona, strategija, akcionih planova, programa i drugih akata

Vođenje statističke evidencije, analiza i redovno objavljivanje podataka, razvrstanih po spolu
Izrada i provođenje mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u institucijama u skladu sa obavezama iz Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH

Provođenje obuka o ravnopravnosti spolova

Provođenje promotivnih aktivnosti, informacionih kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti o ravnopravnosti spolova

Redovno praćenje i izvještavanje o napretku institucija u primjeni međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova

GAP BiH 2013-2017, izmeđusobno u ostalog predviđajući i mjere⁶, od kojih samo neke navodimo, a kojima se, u tom smislu, obavezuju nadležne institucije svih nivoa vlasti da:

-daju podršku istraživanjima i programima za povećanje učestvovanja žena u radnoj snazi i smanjenje nezaposlenosti, razvoja ženskog poduzetništva, kao i o zastupljenosti u poljoprivrednoj proizvodnji i neformalnom sektoru, te ekonomskog i društvenog osnaživanja žena

- daju podršku istraživanjima i programima koji se odnose na unapređenje položaja žena u oblasti ruralnog razvoja, kao i integrisanje gender/rodnih pitanja u programe vezane za održivi razvoj i zaštitu životne sredine

- organizuju programe obuka za žene, s ciljem osposobljavanja za traženje, izbor i dobivanje adekvatnog zaposlenja, uključujući i prekvalifikaciju i samozapošljavanje, pokretanje i razvijanje poduzetništva i na selu.

⁵ Gender Centar Federacije BiH. 2013. *Nacrt GAP BiH 2013-2017*

⁶ Ibid

- unaprje uju mjere za usklađivanje poslovnog i privatnog života uključujući i zaštitu materinstva i obitelji, unaprjeđuju odredbe o plaćenom porodiljskom odsustvu, plaćenom roditeljskom odsustvu za oba roditelja, kao i posebne mjere koje olakšavaju zaposlenicima/ama usklađivanje profesionalnih i porodičnih obaveza i na selu.
- provode promotivne aktivnosti, informacione kampanje i kampanje za podizanje svijesti javnosti o pravu žena i muškaraca na jednak pristup zapošljavanju, tržištu rada i ekonomskim resursima u oblasti zaštite životne sredine i održivog razvoja i razvoja sela
- prate napredak i izvještavanje o zastupljenosti žena i muškaraca u oblasti rada, zapošljavanja i pristupa ekonomskim resursima, kao i u oblasti ženskog poduzetništva, uključujući i aktivnije učestvovanje žena na selu
- stvaraju jednake mogućnosti i pristupe na obrazovanje, zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti, sportu, kulturi, medijima, mjestima na kojima se donose odluke, za dječake i djevojčice, žene i muškarce u bilo kojoj životnoj dobi, uključujući i pripadnice vulnerabilnih grupa, na ruralnom i urbanom području i sa istim perspektivama za buduću i profesionalni i privatni život.

Uspostavljanje kapaciteta i koordinacija rada institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova jedan je od važnih preduslova za efikasnu provedbu GAP BiH na svim nivoima vlasti, te u okviru njega kreiranja i provođenja mjera za poboljšanje položaja žena na selu. U BiH su već osnovani brojni institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova u nadležnim institucijama vlasti ali i lokalnom nivou. Iako do sada nije ostvaren ujednaen pristup u uspostavljanju ovih mehanizama kao i u njihovim nadležnostima u skladu sa ZORS BiH, ovi mehanizmi bi morali biti nadležni za: provođenje ZORS BiH na nivou vlasti na kojem su osnovani; koordiniranje realizacije programskih ciljeva iz GAP BiH; osiguravanje provođenja međunarodnih standarda u oblasti ravnopravnosti spolova, odnosno, za podršku nadležnim tijelima izvršne i zakonodavne vlasti na nivou na kojem su osnovani da ispunjavaju obaveze utvrđene Zakonom. Poglavljem II.2. GAP BiH 2013-2017 predviđeno je da Agencija i gender centri nastave da iniciraju uspostavu i pružaju stručnu podršku u radu institucionalnih mehanizama na svim nivoima vlasti.

Sa ciljem koordinacije provedbe i nadzora nad provođenjem GAP BiH uspostaviti će se Upravni odbor za koordinaciju i praćenje provedbe Gender akcionog plana BiH kojeg čine direktorice Agencije za ravnopravnost spolova, Gender centra Vlade RS i Gender Centra FBiH. Upravni odbor će biti zadužen za usvajanje smjernica za izradu godišnjih operativnih planova, odobravanje godišnjih operativnih planova kao i za izvještavanje Vijeća ministara BiH i Parlamentarne skupštine BiH. Koordinacioni odbori će biti uspostavljeni od strane Vijeća ministara BiH, Vlade Federacije BiH i Vlade RS i biti će nadležni za izradu i usvajanje godišnjih operativnih planova kao i za izvještavanje Koordinacionog odbora GAP BiH. Koordinacioni odbori će do kraja mjeseca oktobra svake godine provedbe GAP BiH u skladu sa usvojenim Smjernicama izraditi prijedloge godišnjih operativnih planova koji će u smislu ujednaenog pristupa u provedbi aktivnosti biti dostavljeni Upravnom odboru na mišljenje. Na ovaj način će se osigurati da implementacijom GAP BiH 2013-2017 svi nivoi vlasti preuzmu svoj dio odgovornosti, te svako u okviru svoje nadležnosti prati položaj žene na selu i razvija nove mjere u skladu sa važećim pravnim okvirom, koje će se ogledati i biti vidljive u svim sektorskim politikama, planovima, programima, izvještajima, kao i budžetnim prioritetima.

2.4. Akcioni plan za uvođenje gender odgovornih budžeta u Budžet Federacije BiH 2010-2012 (AP GOB F BiH 2010-2012)

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine donijela je Odluku Vlade Federacije Bosne i Hercegovine V. broj 532/10 o usvajanju AP GOB F BiH 2010-2012 u pilot oblasti «Rad i upošljavanje» («Službene novine Federacije BiH», broj 38/10), te ju objavila u službenom glasilu Federacije Bosne i Hercegovine («Službene novine Federacije BiH», broj 44/10). Za realizaciju ove odluke zaduženi su Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo financija, Federalno

ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta i Federalni zavod za upošljavanje, svatko u okviru svoje mjerodavnosti. Tri federalna ministarstva i jedan zavod izabrani su kao „pilot sektori“ u kojima se provedbom AP GOB F BiH 2010-2012 treba razviti specifični model Federacije BiH za uvođenje GOB-a u budžetni proces na izabranim pilot programima/transferima/grantovima, u pilot oblasti «Rad i upošljavanje».

Realizacijom ovog akcijskog plana, kroz uvođenje gender odgovornog budžetiranja u budžetni program „Poljoprivreda“, uključena je i problematika položaja žene na selu, u dijelu koji se odnosi na sektorske politike u poljoprivredi i budžetna sredstva koja se u tom smislu izdvajaju iz Budžeta Federacije BiH. U trogodišnjem periodu implementacije, uspješno su realizirane aktivnosti i postignuti očekivani rezultati.

U nastavku ovog teksta dajemo samo neke od ključnih postignutih rezultata sa primjerima-originalnim tekstovima/podacima iz izvještaja nadležnog federalnog ministarstva za oblast poljoprivrede⁷.

a) izvršena gender analiza relevantnog pravnog okvira i preporuke za njihovo poboljšanje usvojene od strane Vlade Federacije BiH

Primjer: Tokom 2010.g., prema utvrđenom programu rada, RG-a je identificirala relevantni pravni okvir za odabrani budžetni program „Poljoprivreda“, čiju gender analizu treba izvršiti. Rezultati gender analize su slijedeći:

Zakon o poljoprivredi u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“ br.88/07 i 4/10)

- Kreatori javne politike su prilikom izrade Zakona o poljoprivredi u Federaciji ispravno procijenili da je ranije evidentirana neusklađenost sektorskih politika sa obavezama po domaćem i međunarodnom pravnom okviru iz oblasti ravnopravnosti spolova, te su u postupku pripreme ovog zakona procijenili položaj žena i muškaraca u odnosu na uložene resurse, norme vrijednosti i prava i kroz propisane norme uveli princip ravnopravnosti, te predvidjeli posebne mjere, aktivnosti i programe.

- Prepoznata je potreba unapređenja ravnopravnosti spolova, te su kao opći princip za sve mjere poljoprivredne politike odredili obligatornost međusobne usklađenosti i provođenje poljoprivredne politike u svim mjerama djelovanja prema načelima neutralnosti i ravnopravnosti, sa mogućnošću uvođenja posebnih mjera za naročito isključene kategorije i grupe.

- Prema odredbama ovog zakona, podrške osnaživanju spolne i dobne zastupljenosti poljoprivrednika provode se radi poboljšanja spolne, dobne i obrazovne strukture poljoprivrednika na porodičnim poljoprivrednim gazdinstvima, unapređenja njihove privredne mogućnosti i afirmacija žena i mladih kao poljoprivrednih proizvođača, nosilaca porodičnog poljoprivrednog gazdinstva i učesnika u ostvarivanju strateških razvojnih ciljeva u poljoprivredi.

- Posebno je značajno što su uvedene mjere strukturne politike koje omogućavaju uvođenje specifičnih programa posebno u segmentu ruralnog poduzetništva, te novano stimulisanje i poticaj uvođenja mladih u poljoprivredu, stimulisanje dopunskih aktivnosti u ruralnim područjima i afirmaciju žena, putem implementacije donesenih politika kroz akcione planove za ravnopravnost spolova i posebno gender dizajnirane programe.

- Zakon o poljoprivredi je de jure osigurao ekonomsko osnaživanje i poboljšanje položaja žena jer po prvi put je u oblasti poljoprivrede donesen propis koji nije rodno neutralan jer su propisane mjere i podrške kroz davanje posebnih olakšica i stimulacija za investicije u ruralnim područjima, što će se definisati posebnim programom Vlade Federacije za svaku budžetsku godinu na prijedlog Federalnog ministarstva poljoprivrede.

⁷ Gender Centar Federacije BiH. 2013. Završni izvještaj o rezultatima provedbe AP GOB F BiH 2010-2012

Zakon o nov anim podrškama u poljoprivredi i ruralnom razvoju u F BiH („Službene novine Federacije BiH“ broj: 42/10)

- Ovaj Zakon upravo daje niz mogu nosti da se definišu nov ane i ostale podrške osnaživanju spolne, dobne i obrazovne strukture poljoprivrednika u cilju unapre enja njihovih gospodarskih mogu nosti u osiguranju dohotka kako sebi tako i lanovima svog poljoprivrednog gazdinstva, odnosno, doma instva, te se istim zna ajno može de jure poboljšati položaj žene na selu i preduprijeti njena višestruka diskriminacija.

- Kroz ovaj Zakon nisu dovoljno razra ene odredbe krovnog Zakona o poljoprivredi koji je gender pitanjima posvetio dužnu pažnju, što je u konkretizaciji pojedinih mjera kroz javnu politiku nov anih podrški ak u pojedinim dijelovima nedovoljno ispravno definisano i istaknuto. Zakon o poljoprivredi je osigurao ekonomsko osnaživanje i poboljšanje položaja žena jer po prvi put je u oblasti poljoprivrede donesen propis koji nije rodno neutralan, propisane su mjere podrške kroz davanje posebnih olakšica i stimulacija za investicije u ruralnim podru jima, me utim ova javna politika koja je nadogradnja krovnom Zakonu o poljoprivredi, nije ovaj segment ispravno prepoznala odnosno posebno razradila i istakla. Kreatori javne politike su, dakle, prilikom izrade ovog Zakona velikim dijelom zanemarili odredbe Zakona o ravnopravnosti spolova BiH i Gender akcionog plana BiH (osim u modelu podrške dohotku i djelimi no u modelu ruralnog razvoja) i nužne su njegove izmjene i dopune. Posebno je zna ajno da se razrade mjere koje omogu avaju uvo enje specifi nih programa posebno u segmentu ruralnog poduzetništva, te nov ano stimulisanje i poticaj uvo enja mladih u poljoprivredu, stimulisanje dopunskih aktivnosti u ruralnim podru jima i afirmaciju žena, putem implementacije donesenih politika kroz akcione planove za ravnopravnost spolova i posebno gender dizajnirane programe.

-Isti emo kao izuzetno pozitivno propisivanje kroz ovu javnu politiku modela podrški dohotku (jer je gender najprepoznatljiviji) iz razloga što je uveo mjere radi poboljšanja dobne strukture poljoprivrednika.

- Za sve modele nov anih podrški koji su propisani ovom javnom politikom, predvi eno je da federalni ministar poljoprivrede donosi poseban propis kojim se bliže i detaljnije odre uju uslovi i na in ostvarenja nov ane podrške po svim modelima (ukupno 5 provedbenih propisa), te je to prilika da se razrade mjere i kriteriji vezano za uvo enje principa ravnopravnosti spolova, odre ivanje prioriteta i donošenje posebnih programa,

- Uvažavaju i da Vlade Federacije za svaku budžetsku godinu na prijedlog Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva donosi Program nov anih podrški u kojem se decidno navode pozicije i odre uju op i i posebni kriteriji, i to je prostor za razradu gender komponente, što se trenutno i dešava kroz implementaciju Akcionog plana za uvo enje gender odgovornog budžetiranja u Budžet Federacije BiH.

- b) Izvršena gender analiza i radi se na unapre enju internih procedura za strateško planiranje i izvještavanje, Internih procedura za planiranje budžeta, procesa i procedura izvršavanja budžeta (program utroška, uputstva i obrazaca, izvještaja o utrošku sredstava u poljoprivredi i ruralnom razvoju)

Primjer:

Prilikom planiranja i pripreme prora una za narednu godinu primjenjuju se Interne procedure o procesu izrade prora una, koje ure uju proces finansijskog planiranja u Federalnom ministarstvu poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva i to:

- a) Proces srednjoro nog planiranja,
- b) Proces izrade zahtjeva za dodjelu sredstava iz prora una za narednu fiskalnu godinu i
- c) Proces izrade operativnih planova.

Pregled rezultata analize:

Prilikom procesa srednjoro nog planiranja, procesa izrade zahtjeva za dodjelu sredstava iz budžeta za narednu fiskalnu godinu i procesa izrade operativnih planova nije osigurana ravnopravna zastupljenost pripadnika oba spola,

*Nije predviđena obaveza preduzimanja svih mjera radi ostvarivanja principa ravnopravnosti spolova prilikom planiranja i pripreme budžeta za narednu godinu,
Nije predviđena ravnopravna zastupljenost spolova u tijelima odlučivanja i upravljanja budžetom,
Procedure za izradu budžeta nisu usklađene sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH.*

Preporuke:

- + Izvršiti usklađivanje Procedure o izradi budžeta sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH;*
- + U tijelima i organima odlučivanja osigurati ravnopravnu zastupljenost pripadnika oba spola;*
- + Osigurati upotrebu gender senzitivnog jezika u označavanju funkcija i zvanja;*
- + U budžetu predvidjeti sredstva kojim će se podstići i utvrditi mjere za promicanje ravnopravnosti spolova;*
- + Sektoru trebaju poduzeti mjere u vezi sa integriranjem pitanja ravnopravnosti spolova u svojim programima u kojima će ravnopravno aplicirati za sredstva oba spola,*
- + Za državne službenike i namještenike potrebno je organizovati edukaciju (seminare itd.) radi podizanja svijesti o potrebi preduzimanja svih mjera za promicanje ravnopravnosti spolova;*

c) Na godišnjem nivou se radi gender analiza korisnika novih sredstava podrške

Primjer:

Radi ograničenih budžetnih sredstava u 2012. godini, na poziciji Programa - ruralni razvoj, prema podacima Komisije za ruralni razvoj FMPVŠ, do sada je odobreno samo 149 aplikacija u ukupnom iznosu od 18.113.995,20 KM. Od toga: 12 klijenata su žene, odobren iznos 282.219,55 KM; 70 klijenata su pravne osobe i obrti, odobren iznos 13.723.639,73 KM; 67 klijenata su muškarci, odobren iznos 4.108.136,00 KM.

Iz datih nepotpunih podataka vidljivo je da je da u ovu vrstu podrške nisu uvedeni kriteriji za davanje posebnih olakšica i stimulacija za investicije u ruralnim područjima ženama, jer je izuzetno mali broj klijenata žena koje su po ovom osnovu ostvarile pravo na novu podršku. Još uvijek nije vršena gender analiza za 70 klijenata po ovom osnovu, a gdje su pravne osobe i obrti ostvarili novu podršku za ruralni razvoj u veoma visokom iznosu od 13.723.639,70 KM.

Realizacija Programa je u vrijeme izrade ovog Izvještaja još uvijek bila u toku, te će se tek po etkom naredne godine kada se završi obrada svih aplikacija i završi isplata podrške, pristupiti i gender analizi po ostalim pozicijama Programa novih podrški, vezano za model poticaja biljnoj i animalnoj proizvodnji kao i analiza po modelu ostalih vrsta podrške.

d) Radi se gender analiza pokazatelja iz registara (evidencija) koje se vode u Ministarstvu (uključuje spol, dob, preko 65.g., umirovljenici, prema radnoj aktivnosti- isključivo, pretežna, dodatna djelatnost)

Primjer:

Poduzete su mjere radi osiguranja prave obrade podataka razvrstanih po spolu u postojećim evidencijama, registrima unutar Ministarstva, a posebna pažnja je usmjerena kroz uspostavu Registra poljoprivrednih gazdinstava u Federaciji BiH, na način da su obrasci prilagođeni potrebama iskazivanja gender statistike. Urađena je analiza strukture upisanih osoba po spolu nosilaca i članova obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava na teritoriji Federacije BiH u Registar poljoprivrednih gazdinstava sa posebno utvrđenim podacima muškarci – žene po svim općinama u Federaciji BiH. Temeljni kriterij koji je značajan za predmetnu gender analizu je razvrstavanje prema radnoj aktivnosti na muškarce i žene, pri čemu je dat podatak i o broju umirovljenih i starijih preko 65 godina, a koji su upisani u registre iz razloga što se bave poljoprivredom u određenoj mjeri (isključivo, pretežna ili dodatna djelatnost).

U daljnjoj analizi je u svakom kantonu utvrđen broj upisanih sa aspekta gender komponente te je to no naveden broj muškaraca odnosno žena, prema stupnju radne aktivnosti, sa aspekta bavljenja

poljoprivredom i sa njom povezanim djelatnostima. Nakon urađene gender analize po kantonima, može se zaključiti da je u izvještajnom razdoblju u odnosu na ranije, povećan umnogom broj žena koje su upisane kao nositeljice obiteljskih poljoprivrednih gazdinstava te je ustanovljeno da je povećan i broj žena članica upisanih u određenom poljoprivrednom gazdinstvu. Nadležno ministarstvo je upravo i željelo motivirati žensko poduzetništvo, odnosno osigurati primjeren životni standard ženama koje se bave poljoprivredom i sa njom povezanim uslužnim djelatnostima, posebno u ruralnim područjima, jer sve ranije gender analize su ukazivale na neravnopravnost u ostvarivanju prava na novane podrške. Još uvijek ima prostora za utvrđivanje kriterija koji će ženama osigurati prioritetne projekte u poljoprivredi. Evidentno da je u Federaciji BiH ukupan broj registriranih poljoprivrednih gospodarstava 47.130. Ovaj broj se odnosi na zbroj obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava i pravnih subjekata koja su registrirana kao poljoprivredna gospodarstva (podatak dobiven izvještajem na dan 12.12.2012).

Nadalje, ukupan broj registriranih osoba koje žive i rade na svim registriranim poljoprivrednim gospodarstvima u Federaciji Bosne i Hercegovine je 100.864, od toga je žena registrirano 42.313 a muškaraca je 58.551.

Iz svega navedenog vidljivo je da je FMPVŠ osiguralo praćenje podataka po spolu u postojećim evidencijama i registrima što nam je bio cilj, odnosno prioritet, u Planu aktivnosti provedbe AP GOB FBiH za 2011. i 2012. godinu. Ovi podaci su od velikog značaja u primjeni pri realizaciji usklađivanja procesa strateškog planiranja po zahtjevima GOB-a generalno, ali i posebno u odobranim pilot programima i osigurava uvjete za daljnje praćenje trendova.

- a) Budžetni zahtjev resornog ministarstva sadrži i informaciju o „uticaju na ravnopravnost spolova“

Primjer:

Postupaju i po Bužetnim instrukcijama broj 1.

pripremljene su i Federalnom ministarstvu financija dostavljene programske tabele za:

Program 1. Poljoprivreda, posebno vezano za transfer koji se izdvaja iz budžeta za poljoprivredne proizvode i ostale klijente po modelima propisanim Zakonom o novanim podrškama u poljoprivredi i ruralnom razvoju. U programskom formatu su:

- kao nositelji odgovornosti- rukovoditelji programa navedeni 2Mi 1 Ž.;
- u pravnom uporištu programa je, pored seta sektorskih propisa naveden i ZORS BiH;
- u posebnom dijelu formata je naveden i Uticaj na ravnopravnost spolova, kako slijedi: "Ovaj program je imao utjecaja na ravnopravnost spolova, s tim što do sada ovaj uticaj nije sistematski razmatran, niti su preduzimate odgovarajuće mjere kako bi se podržala ravnopravnost spolova. Dosadašnja politika poticaja za poljoprivredu i ruralni razvoj nije uzimala u obzir različite potrebe žena i muškaraca i činjenicu da su muškarci većinom vlasnici gazdinstava. To je na neki način samo produbljivalo nejednakost između spolova koja u ovoj oblasti postoji. Kao posljedicu navedene politike imamo slijedeće implikacije:- ženska populacija nije tretirana sukladno modelu koji se primjenjuje u okviru CAP-a, nema dodatnog bodovanja u okviru rangiranja projekata, nema dodjele dodatnog iznosa javnih sredstava po osnovi spola što nije doprinjelo ispunjavanju obaveza iz Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH."

- unutar programske tabele su razvijeni i budžetni indikatori: stopa uvođenja u posao žena 1,5% (2013), 2,3% (2014), 2,85% (2015); broj privatnih radnji u vlasništvu žena 350 (2013), 470 (2014), 720 (2015).

Dakle u narednom razdoblju će se izvršiti izraženi efekti i utjecaji proizvoda i pruženih usluga na odnose između spolova, posebno sa aspekta dodjele novanih podrški i realizacije pilot projekata u poljoprivredi, jer kroz posebno određene kriterije treba stvoriti uvjete da se povećaju stupanj uvođenja žena u svim programima iz poljoprivrede i ruralnog razvoja.

Za navedeno imamo i zakonsku obavezu jer je, članom 22. Zakona o poljoprivredi, predviđeno donošenje posebnog programa u cilju davanja novanih i stručne potpore radi poboljšanja spolne,

dobne i obrazovne strukture poljoprivrednika na obiteljskim poljoprivrednim gazdinstvima, te unapređuju njihove proizvodne mogućnosti, a posebice afirmacije žena i mladih kao poljoprivrednih proizvođača, kao upisanih u registre nosilaca/ članova obiteljskog poljoprivrednog gazdinstva. Ova vrsta podrške provodi se kroz davanje posebnih olakšica i stimulacija za investicije u ruralnim područjima ženama, što će se definirati posebnim programom Vlade Federacije za svaku budžetnu godinu na prijedlog Federalnog ministarstva poljoprivrede.

Da se uvođenju GOB u poljoprivredi treba posvetiti više značaja, vidljivo je i iz člana 24. Zakona o poljoprivredi: dopunske aktivnosti na poljoprivrednim gazdinstvima, Podrška dopunskim aktivnostima na poljoprivrednim gazdinstvima usmjerena je na poticanje tradicionalnih proizvodnji sa sela i razvijanje seoskog turizma i eko-seoskog turizma, preradu primarnih poljoprivrednih proizvoda u proizvode veće dodate vrijednosti, kao i za izravnu prodaju poljoprivrednih proizvoda i druge aktivnosti kojima se može ostvariti veći i dodatni dohodak na poljoprivrednom gazdinstvu. Izuzetno su povoljan oblik za afirmaciju i uključivanje žena u sistem novih podrški i primjenom ovog programa se može osigurati gender analiza koja će kao krajnji rezultat prikazati efekte i utjecaj proizvoda i pruženih usluga na odnose između spolova.

Vlada Federacije BiH je, na svojoj 75. sjednici održanoj 11.03.2013. godine, usvojila Završni izvještaj o provedbi AP GOB FBiH 2010-2012, u kojem aneks-u se nalazila i Analitička podloga za izradu Strateškog plana za uvođenje gender odgovornih budžeta u Budžet FBiH 2013-2016 (SP GOB FBiH 2013-2015). Ovaj dokument će osigurati nastavak razvoja inicijative za uvođenje gender odgovornog budžetiranja u Budžet Federacije BiH. U njegovoj implementaciji će uvesti pilot institucije koje su uvele u provedbi AP GOB FBiH 2010-2012, kako bi se finalizirale nedovršene aktivnosti i osigurala održivost postignutih rezultata, a u prvoj godini implementacije će se uključiti i sljedeća nova federalna ministarstva/budžetski korisnici: Federalno ministarstvo zdravstva, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, Federalno ministarstvo okoliša i turizma, Federalno ministarstvo kulture i sporta. Iako će i dalje fokus biti na budžetnim programima koji podstiču zapošljavanje i samozapošljavanje, i dalje se nastavlja kontinuirano praćenje uticaja politika i budžetnih sredstava na položaj žene na selu, s tim što će sada biti moguće djelovati multisektoralno na predupićenje višestruke diskriminacije, jer će se raditi i gender analize i pratiti uticaj budžetnih prioriteta u oblasti obrazovanja, zdravstva, sporta i kulture, odnosno, sem "poticaja" u poljoprivredi pratiti će se i "poticajna" sredstva u turizmu i njihov uticaj na diversifikaciju seoskih djelatnosti, sa akcentom na potrebe seoske žene.

3. Pregled stanja i trenutnih strategija, politika i programa podrške ženi na selu na području općine Gračanica u različitim oblicima društveno ekonomskog djelovanja

Ukratko o Općini

Općina Gračanica se nalazi u Regiji Sjeveroistočne BiH, pripada Federaciji BiH, u sastavu je Tuzlanskog kantona kao šesta općina sa površinom od 219,5 km².

Teritorij općine Gračanica se prostire između 44° i 45° sjeverne geografske širine, u pojasu umjereno-kontinentalne klime sa umjereno toplim ljetima i umjereno hladnim zimama. Gračanica ima prosječnu godišnju temperaturu 10,0°C, a prosječne godišnje padavine iznose 830 mm/m².

Slika 1: Položaj općine Gračanica

Slika 2: Mjesne zajednice općine Gračanica

Prema procijenjenim podacima statistike općine Gračanica iz 2009.godine, u Gračanici živi 58.926 stanovnika, a prema statističkim podacima iz 1991.godine je bilo 59.134 stanovnika, od čega 30 % stanovništva živi u urbanom dijelu općine. Struktura stanovništva s obzirom na spolnu pripadnost pokazuje tendenciju većeg udjela ženskog u odnosu na muško stanovništvo. Prosječna starost stanovništva kao i dobna struktura potvrđuju tendenciju demografskog starenja.

Sa gustom naseljenosti od 268 stanovnika na km² općina Gračanica ima intenzivnu naseljenost u odnosu na prosjek Tuzlanskog kantona od 168 stanovnika /km² i Federacije BiH od 90 stanovnika /km². Prema popisu stanovnika iz 1991. godine 88,5 % stanovništva je živjelo u ruralnom dijelu općine Gračanica. Prema podacima prikupljenim od strane mjesnih zajednica 2009.godine taj procenat je smanjen na 69,8 %. Očigledan je pritisak na urbanu mjesnu zajednicu Gračanica sa vrlo visokom gustom naseljenosti od 925 stanovnika /km², što ukazuje između ostalog i na potrebu balansirano razvoja i kontinuiranog ulaganja u unapređenje kvaliteta života u ruralnim područjima.

Administrativno, Općina je podijeljena u 173 naselja organizovanih u 25 mjesnih zajednica: (MZ Babi i, MZ Buk, MZ Doborovci, MZ Gornji Doborovci, MZ Donja Lohinja, MZ Donja Orahovica, MZ Džakule, MZ Gornja Orahovica, MZ Gračanica, MZ Lukavica, MZ Maleši i, MZ Miri ina, MZ Piskavica, MZ Pribava, MZ Prijeko Brdo, MZ Rašljeva, MZ Soko, MZ Stjepan Polje, MZ Škakovica, MZ Trnovci, MZ Vranovi i, MZ Lendi i, MZ Gornja Lohinja, MZ Donji Skipovac i MZ Gornji Skipovac (Slika 2).

Ova naselja su svrstana u dvije grupe i to: gradskog urbanog tipa i seoskog-razbijenog tipa, od čega su samo dva urbana naselja i to Gračanica i MZ Pribava.

Prema pokazateljima Federalnog Zavoda za zapošljavanje,⁸ sa aprilom 2013.godine na području općine Gračanica, prema registrovanoj evidenciji nalazilo se 8.477 zaposlenih lica i 9.256 nezaposlenih lica. Ovom podatku nisu dodati podaci o zaposlenim licima izvan granica BiH, kao i podaci o mogućem broju zaposlenih u poljoprivredi (cca 2200 prema površini obradivog zemljišta,) a koji nisu ušli u proces registracije poljoprivredne djelatnosti. U prethodnom periodu kao većina općina Gračanica je imala porast nezaposlenosti i smanjenje zaposlenosti.

Zemljište

Od ukupne površine Općine, 62 % površine je poljoprivredno zemljište odnosno površina od 13,3 hiljade hektara ili 0,23 ha /stanovniku, što je ispod prosjeka BiH koji iznosi 0,7 ha/stanovniku, šume i šumska zemljišta su oko 31 % površine i 7 % površine je neplodno zemljište. Oranice su zastupljene sa 9.056 ha, voćnjaci sa 1.765 ha, livade 1.015 ha, pašnjaci 1.460 ha i šume 6.451 ha. Relativno velik potencijal u poljoprivredi (posebno oranice sa površinama kojih ima 9.056 ha) je važna dugoročna osnova za razvoj poljoprivrede i prehrambene industrije.

Od prirodnih bogatstava zastupljene su nemetaličke mineralne sirovine. Ovo područje je bogato izvorima termo-mineralnih voda koje predstavljaju dobar resurs za razvoj zdravstvenog turizma.

Sa susjednim općinama Tuzlanskog kantona općina je povezana mrežom magistralnih, regionalnih i lokalnih puteva koji prolaze kroz naseljena mjesta općine. Što se tiče povezanosti općinskog područja općine Gračanica može se zaključiti da je javni prijevoz putnika dobro razvijen, te da su sve mjesne zajednice i u ruralnim područjima uvezane u sistem javnog prijevoza putnika.

Privredu općine Gračanica čine ukupno 1170 privrednih subjekata (sa privatnim kapitalom), od toga 438 pravnih i 732 fizička lica (samostalne djelatnosti). Mala i srednja preduzeća u oblasti prerada i industrije (proizvodnja i prerada plastike, drveta, tekstila, odjeće i obuće, proizvodnja mašina i uređaja, proizvodnja namještaja i reciklaža), trgovine i građevinarstva, su specifičnost ovog područja, kao jednog od područja sa najrazvijenijom poduzetničkom kulturom i decenijskom tradicijom u FBiH i BiH, što se pokazalo kao prednost i snaga razvoja.

Kada govorimo o samostalnim djelatnostima (uslužna i zanatska proizvodnja) 60% svih djelatnosti djeluje na urbanom području MZ Gračanica, a 5 % na području MZ Pribava. Ostalih 35% samostalnih djelatnosti djeluje u 23 ruralne mjesne zajednice. Uglavnom su zastupljene djelatnosti trgovine (136), ugostiteljstva (60), prerada i industrije (30), saobraćaj (25) i dr., što ukazuje na relativno dobru snabdjevenost mjesnih zajednica najvažnijim uslugama iz pomenutih djelatnosti.

Snabdjevanje električnom energijom obezbjeđeno je iz termoelektrane Tuzla i isporuka je uredna. Područje općine Gračanica je pokriveno mrežom mobilne internet telefonije i internet je u funkciji. *Međutim broj korisnika interneta u BiH telekoma izražen kroz broj konekcija u odnosu na broj stanovnika (cca 2%) je nepovoljan i ukazuje na nedostatnu informatičku pismenost.*

Vodosnabdjevanje, energetika, kanalizacija i održavanje isto je predstavljaju najvažnije prioritete s obzirom da se na njima stvaraju uslovi za život i nesmetano funkcionisanje lokalne zajednice. *Snabdjevanje vodom na nivou mjesnih zajednica riješeno je mjesnim vodovodima iz prirodnih izvorišta i bunara, ali postoji potreba uspostavljanja kvalitetnijeg sistema upravljanja vodovodima mjesnih zajednica.*

Kanalizacijom je obuhvaćen uglavnom općinski centar dok je problem još uvijek evidentan u većini mjesnih zajednica u kojima stanovništvo koristi sopstvene septičke jame sa ili bez preliva

⁸ Bilten 04/13 Federalni zavod za zapošljavanje Sarajevo, maj 2013. godine

(9% od ukupnog broja priključenih na vodovod). *Djelimično nije riješena kanalizaciona mreža u MZ Miri i na, Pribava, Stjepan Polje i Malešići. Rješavanje ovog problema je otežano i zbog specifične konfiguracije zemljišta koje otežava i poskupljuje izgradnju.*

Pokrivenost izgrađenom javnom rasvjetom je relativno dobra. Dužina izgrađene javne rasvjete na području Općine Gračanica iznosi preko 150 kilometara, od čega se 25% nalazi u gradu, a ostatak od 75% na području mjesnih zajednica. Izgrađenost javne rasvjete nije ravnomjerno raspoređena po mjesnim zajednicama. *Mjesne zajednice u kojima je pokrivenost javnom rasvjetom veoma dobra su Stjepan Polje (13,64 km), Donja Orahovica (14,60 km), Malešići (13,44 km), Gornja Orahovica (10,96 km) itd. Mjesne zajednice sa najslabijom pokrivenošću u javnom rasvjetom su Piskavica (360 m), Rašljeva (320 m) i Vranovići (240 m), dok u mjesnoj zajednici Buk nije riješeno pitanje javne rasvjete.⁹*

Razvojne strategije i politike razvoja

Razvoj Općine Gračanica se temelji na prostorno planskoj dokumentaciji i strateškim dokumentima razvoja: Prostorni plan Gračanice do 2021. godina; Regulacioni plan Centar-Gračanica; Regulacioni plan „Radna zona I, II i III“ Gračanica.

Pored prostorno planske dokumentacije lokalni razvoj se temelji i na strateškim dokumentima:

1. Strategiji lokalnog razvoja Općine Gračanica 2011- 2020.godine
2. LEAP-Lokalnom ekološkom akcionom planu Općine Gračanica 2012.-2017.god.
3. Strategiji za mlade
4. Komunikacijskoj strategiji
5. Politici kvalitete Općine Gračanica
6. Strategiji razvoja ljudskih resursa u organu uprave Općine Gračanica
7. Strategiji partnerstva sa građanima
8. Studiji „Planiranje razvoja i na čina korištenja zemljišta na području Općine Gračanica“
9. Akcionom planu jačanja socijalne zaštite i inkluzije djece i odraslih u Općini Gračanica za 2013-2014.godinu
10. Program kapitalnih ulaganja 2010-2014

Strategija lokalnog razvoja općine Gračanica 2011.-2020. godine je usvojena na sjednici Općinskog Vijeća Gračanica održanoj u aprilu 2011. godine. Ovaj planski strateški dokument rađen je u skladu sa politikama i strategijama na nivou Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine kao i razvojne strategije Tuzlanskog kantona. Također je usklađena sa međunarodnim pravnim aktima koji se odnose na poštovanje ljudskih prava, prava djece, prava manjina lica sa posebnim potrebama kao i drugim relevantnim preporukama međunarodnih institucija. Na inicijativu Načelnika općine Gračanica uz podršku Općinskog Vijeća uspostavljen je Općinski razvojni tim kao operativno i koordinaciono tijelo zaduženo za vođenje participativnog procesa izrade integrirane Strategije razvoja Općine Gračanica uz poštovanje MiPRO metodologije i uključivanjem predstavnika javnog privatnog i nevladinog sektora s ciljem stvaranja integrisanog dokumenta koji uvažava društveni, ekonomski i ekološki razvoj. U sastav Tima za izradu Strategije lokalnog razvoja za period 2011-2020.godine uključeno je 30% žena.

U toku izrade Strategije lokalnog razvoja, Općina Gračanica se opredijelila za slijedeće fokuse:

- Iskoristiti konkurentnost općine kao poduzetničkog centra, za otvaranje novih radnih mjesta;
- Zadržati i privući mlade;
- Iskoristiti potencijale u poljoprivredi;
- Jačati međugrađansku saradnju;
- Korištenje prednosti prekogranične saradnje.¹⁰

⁹ Dokumentacija nadležnih službi Općine Gračanica, odjeljenje za lokalni ekonomski razvoj

¹⁰ Strategija lokalnog razvoja općine Gračanica 2011-2020.

Ključne poveznice između strateških dokumenata i unaprjeđenja položaja za žene sa sela

Zadržavanje i privlačenje mladih

Jedan od principa na kojima je zasnovana MiPRO metodologija planiranja lokalnog razvoja je održivost u domenu odgovornog upravljanja prirodnim resursima. Održivost znači i da se životno važni resursi trebaju koristiti na način da zadovoljavanje sadašnjih potreba ne ugrožava mogućnost budućih generacija, sa posebnim akcentom na ekonomski i socijalni aspekt kvaliteta života. Polazeći od gore navedenog, posebnu pažnju treba posvetiti mladim ljudima, koji trebaju podršku u domenu zapošljavanja. *U tom pravcu usvojena je i strategija mladih Općine Gračanica, sa programskim sadržajima koji se odnose i na mlade u ruralnim područjima, što stvara dobar osnov za ostanak i mladih žena i kreiranje prilika za zapošljavanje i samozapošljavanje u ruralnim područjima.*

Korištenje poljoprivrednih potencijala

Poljoprivreda može da doprinese otvaranju novih radnih mjesta, u domenu proizvodnje zdrave hrane i drugih inputa za razvoj prerađivačke industrije. *Registracija poljoprivrednih gazdinstava koja je započela u 2010. godini je šansa za pristup podsticajima u poljoprivredi i razmjeni dobrih praksi kroz prekograničnu saradnju, kao i ohrabivanje žena da uzmu aktivniju ulogu u programima poticaja poljoprivrednim gazdinstvima.* U okviru Strategije lokalnog razvoja za dostizanje ciljeva ekonomskog razvoja pored unaprjeđenja biznis infrastrukture u skladu sa prostorno planskom dokumentacijom, promocije imidža Općine kao poduzetničkog centra, operativnim ciljem tri planirano je „razviti 800 tržišno orijentiranih i održivih registriranih poljoprivrednih gazdinstava do 2015. godine“. Ovaj cilj se planira ostvariti kroz Program organizovanja i tržišnog usmjeravanja poljoprivredne proizvodnje, Program podrške organskoj proizvodnji kod registrovanih poljoprivrednih proizvođača i Program edukacije iz oblasti poljoprivrede. Savremeni koncept integralnog pristupa ruralnom razvoju u kojem poljoprivreda zauzima najvažnije mjesto, postaje dominantan način razmišljanja koji prelazi okvire Evropske Unije i postaje aktuelan razvojni model mnogih drugih evropskih zemalja. Stoga je i u strateškim opredjeljenjima Općine Gračanica prihvaćen koncept razvoja poljoprivrede u seoskim područjima u sklopu integralnog pristupa ruralnom razvoju

Kroz sektor okoliša poseban naglasak se daje konceptu održivog razvoja koji je neposredno vezan uz unaprjeđenje kvalitete turističke destinacije. Očuvanje prirodnog okoliša, očuvanje kulturno-historijske baštine, pozitivan odnos stanovnika - turista kao i kulturni identitet su elemente turističke destinacije. Gračanica ima niz pretpostavki za razvoj selektivnog turizma. *Tradicionalni proizvodi u poljoprivredi i kućnoj radinosti su realne prilike za kreiranje turističke ponude u kojoj žene sa sela imaju značajnu ulogu.*

Socio-ekonomska analiza, kao početni dokument, na osnovu koje je rađena Strategija zasnovana je na rodno svrstanim indikatorima društvenog i ekonomskog razvoja. Praćenje implementacije projekta se vrši po istoj metodologiji. Strategija integriranog lokalnog razvoja (koja je rađena po „Mi-PRO“ metodologiji), obuhvatila je sve aspekte društvenog i ekonomskog razvoja, kao i sve aktivnosti oko ruralnog razvoja i razvoja sveobuhvatne seoske infrastrukture, uz pokretanje kako poljoprivrede, tako i nepoljoprivrednih aktivnosti. Na taj način djelovanje poljoprivrede je bitno sinhronizovano sa drugim programima i aktivnostima seoskog življenja.

LEAP-Lokalni ekološki akcioni plan Općine Gračanica 2012.-2017.

Drugi važan strateški dokument je Lokalni ekološki akcioni plan Općine Gračanica (LEAP) 2012.-2017.god. Izrada Lokalnog Ekološkog Akcijskog Plana (LEAP-a) za općinu Gračanica je bazirana na participatornom pristupu i aktivnom uključivanju građana.

Tokom pripreme Lokalnog ekološkog akcionog plana Tim za izradu LEAP-a na području Općine Gračanica je sproveo anketu o trenutnom stavu građana po pitanjima okoliša na području općine. Dugoročno gledano, općina Gračanica želi smanjiti zagađenje tla, vode i atmosfere. Za dostizanje ovog cilja u pravcu razvoja poljoprivrede planira se edukacijom obuhvatiti 85 % poljoprivrednih proizvođača od toga 25 % uvesti u primjenu principa integralne poljoprivredne proizvodnje. U cilju smanjenja zagađenja atmosfere planira se 50 % građana educirati i upoznati sa mogućnostima primjene osnovnih principa energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije.¹¹

Financijski kapaciteti općine Gračanica

Ukupni općinski prihodi značajno su povećani u posljednjih pet godina. Najvećim dijelom općinskih prihoda pokrivaju se kapitalni projekti oko 33 %, plaće i naknade zaposlenih oko 27% i materijalni troškovi oko 15%.¹² Kapitalni izdaci pokazuju rastu u tendenciju pa se iz godine u godinu izjednačavaju sa administrativnim izdacima. Razlog tome je uvođenje indirektnih poreza pa samim time i povećanje prihoda koji daju mogućnost većeg investiranja, kao i korištenje kreditnog zaduženja, te na taj način investiranja u kapitalne projekte. Lokalna samouprava izdvaja dio svojih budžetskih sredstava za podsticanje poljoprivrede ali ona nisu dovoljna za rastuće potrebe poljoprivrednih proizvođača i ruralni razvoj. Pored budžetske pozicije za podsticanje poljoprivrede u budžetu je i posebna pozicija za podsticaj rada Udruženja poljoprivrednika, poljoprivrednih inženjera i tehnika koja je otvorena od 2001. godine, kada je ovo udruženje osnovano kroz projekat EUQIF-Sredstva brzog djelovanja. Podrška iz budžeta NVO ostvaruje se i kroz projekte domaćih i međunarodnih organizacija koji su sufinansirani a koji su obrađeni u dijelu Projekata implementirani u prethodnom periodu. Pored posebne pozicije za NVO koje djeluju u djelatnosti sporta, značajno je ista i pozicija u budžetu „stipendije“ namijenjene studentima i učenicima srednjih škola, koje se raspoređuju na osnovu javnog poziva i kriterija za raspodjelu sredstava. Na ovaj način podstiče se obrazovanje svih mladih a posebno mladih žena, što pokazuju podaci o prethodno raspoređenim sredstvima za stipendije, u kojima su djevojke/djevojke u većini sa cca 60% od ukupno dodijeljenih stipendija. Od ove godine svi javni pozivi prema nevladinom sektoru zasnovani su na rodno svrstanim kriterijima, mada nisu rodno razvrstani kao budžetska pozicija. Prioritetni kapitalni projekti utvrđuju se na osnovu kriterija utvrđenih Planom kapitalnih investicija koji se ažurira svake godine. Pored ulaganja u komunalnu i putnu infrastrukturu ruralni razvoj se podstiče i drugim budžetskim pozicijama, kao što su (plan budžeta za 2013.godin): podsticaji za poljoprivredu 45.000 KM, protivgradna zaštita 247.000 KM, udruženje poljoprivrednika, poljoprivrednih inženjera i tehnika- sufinansiranje aktivnost 10.000 KM, uređenje poljoprivrednog zemljišta 150.000 KM (iz promjene namjene poljoprivrednog u građevinsko zemljište i ulaganje u poljoprivrednu infrastrukturu u MZ), cijepljenje stoke 25.000 KM, zbrinjavanje pasa lualica 30.000 KM, finansiranje pripravnika volontera (uključujući i volontere koji su završili poljoprivredni fakultet), stipendiranje studenata i učenika i dr.

Institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost

Ukupan broj zaposlenih u Općini Gračanica je 114, od toga je 57 žena i 58 muškaraca, što ukazuje na iznimno visok stepen rodne ravnopravnosti u Općinskoj administraciji.

Ključni instrumenti podrške i politike rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou

Imenovana je Komisija za ravnopravnost spolova,

Donesen je Akcioni plan za ravnopravnost spolova,

Potpisana Izjava od strane Načelnika o opredijeljenosti uvođenja principa ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog i javnog života koje su u nadležnosti lokalne zajednice.

Općina Gračanica je u okviru Projekta upravne odgovornosti u decembru 2011. godine donijela Akcioni plan jednakosti i ravnopravnosti spolova za 2012. godinu, koji podrazumijeva

¹¹ Lokalni ekološki akcioni plan Općine Gračanica 2012-2017, usvojen 30.08.2012.god. pod brojem 01.05-03685/12

¹² Budžet Općine Gračanica

slijede e korake u procesu implementacije: Mapiranje napretka op ine u odnosu na Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini / izrada studije procjene stanja; Uspostavu radne grupe i/ili Savjetodavnog odbora; Razvijanje detaljnog plana implementacije koji uklju uje plan obuke za lanove radne grupe; Sprovedbu obuke za lanove radne grupe; Izradu akcionog plana jednakosti i ravnopravnosti spolova; Izradu plana implementacije i zagovaranja za implementaciju Akcionog plana; Monitoring sprovo enja projekata iz akcionog plana; Procjenu kapaciteta op ine u smislu rodno-osjetljivog budžetiranja; Sprovedbu obuke na temu rodno-osjetljivog budžetiranja; Vrednovanje sprovo enja akcionog plana ravnopravnosti spolova.

Tokom izrade Akcionog plana jednakosti i ravnopravnosti spolova, sprovedena je analiza napretka op ine u odnosu na Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini i Gender akcioni plan BiH.

Odlukom op inskog na elnika u decembru 2011. potvr eno je da rukovodstvo lokalne zajednice izražava opredijeljenost da se u lokalnoj zajednici prihvati i implementira koncept rodno-odgovornog budžetiranja, odnosno da se na osnovu izvršenih socio-ekonomskih i drugih analiza položaja žena i muškaraca generalno i u specifi nim oblastima, te njihovih realnih potreba, izvrši planiranje i raspodjela budžetskih sredstava, na na in da sredstva lokalne zajednice posluže u interesu i za dobrobit svih njenih gra ana i gra anki.

(Izvod iz Odluke Na elnika) „.....U tom smislu rukovodstvo lokalne zajednice ovom izjavom izražava politi ku volju da se prilikom izrade, izvršenja i kontrole budžeta lokalne zajednice primjeni koncept rodno-odgovornog budžetiranja, pri emu smo saglasni i obavezujemo sve partnere koji u estvuju u izradi, usvajanju, izvršenju i kontroli potrošnje budžetskih sredstava opštine da prilikom planiranja, izvršavanja i kontrole budžeta poštuju principe rodne ravnopravnosti. U tom cilju emo zajedni ki raditi na razvoju modela planiranja, izvršenja i ocjene efekata ovako izra enog Budžeta opštine Gra anica. Na osnovu lana 9. Statuta Opštine Gra anica ("Službeni glasnik op ine Gra anica " ,broj:4/2009) i u skladu sa aktivnostima u okviru projekta upravne odgovornosti (GAP) na temu "Rodno budžetiranje" Op inski na elnik je donio odluku o formiranju komisije koja e uraditi analizu i dati potrebne prijedloge u pravcu rodno osjetljivog budžetiranja".

Budžet predstavlja proces raspore ivanja sredstava u skladu sa postavljenim ekonomskim, ali i političkim ciljevima jedne države i stoga se smatra ključnom političkom i ekonomskom odlukom svake vlade. Na lokalnom nivou, osim što je to ključni dokument iz kojeg se dobivaju informacije o tome kolika su javna raspoloživa sredstva za narednu godinu, odakle se pribavljaju i kako raspodjeljuju, budžet je i finansijski odraz godišnjeg plana za podizanje kvaliteta života u lokalnoj zajednici u oblastima iz njene nadležnosti utvr enih Ustavom, zakonskim i drugim podzakonskim aktima. Uobi ajena manjkavost budžeta jeste njegov rodno neutralan ekonomski okvir.

Gender senzitivno budžetiranje je nedovoljno poznat termin u Bosni i Hercegovini i razvoj gender senzitivnih budžeta jedna je od osnovnih pretpostavki za razvoj gender senzitivne politike na državnom, entitetskom, kantonalnom i op inskom nivou u Bosni i Hercegovini.

U pravcu unapre enja rodne ravnopravnosti i programiranja gender senzitivnog budžetiranja Op ina Gra anica je provela gender analizu op inskog budžeta u oblasti poljoprivrede i sporta u 2010. godini, utvrdila manjkavosti i kreirala preporuke za poboljšanje stanja. Ovim aktivnostima je Op inska komisija u inila prvi korak u pravcu budu ih sistemskih intervencija.

3.1. Osnovne intervencije u oblasti ruralnog razvoja i stanje poljoprivrede na području općine Gračanica

Kada je u pitanju poljoprivreda, općina Gračanica se ubraja u razvijenije općine Tuzlanskog kantona. U prilog ovoj činjenici govori i podatak da je Gračanica druga općina na Kantonu po iznosu odobrenih novčanih podrški od oko 2,5 miliona KM godišnje. Međutim, ako posmatramo poljoprivredu sa aspekta iskorištenosti prirodnih resursa, raspoloživih kapaciteta i ljudskog potencijala, ona još uvijek nije dostigla zadovoljavajuć i nivo. Na poljoprivredno zemljište otpada oko 67 % ukupnog zemljišta općine. U strukturi poljoprivrednog zemljišta sa aspekta katastarske kulture na oranice otpada 8.964 ha, voćnjake 1.695 ha, livade 965 ha i pašnjake 1.471 ha. Na šume i šumsko zemljište otpada 6.603 ha.

Područje je općine sa aspekta zemljišta raspolaže izuzetnim potencijalom koji je nedovoljno iskorišten. Poseban problem predstavlja minirano zemljište i oko 200 ha ugroženo od poplava. Ogroman potencijal leži u oranicama i sve koje imaju manji nagib potencijalno se mogu iskoristiti za intenzivan razvoj voćarske i povrtlarske proizvodnje. Najznačajnije investicije bi bile u sisteme za navodnjavanje. Najveći broj livada se koristi za košnju i ishranu stoke. Pašnjaci zauzimaju 11,34 % poljoprivrednog zemljišta što je vrlo značajan resurs za razvoj stočarstva. Kvalitet ovih pašnjaka je izuzetno visok i uz mala ulaganja oni se mogu prevesti u livade odnosno voćnjake, ovisno o nagibu. Najznačajnije proizvodnje u oblasti poljoprivrede na području općine Gračanica su peradarstvo, u brdskim dijelovima općine govedarstvo i voćarstvo, a u ravni voćarskim proizvodnja povrća i krmnih kultura. U oblasti stočarstva najvažnije mjesto zauzimaju peradarstvo i govedarstvo. Iskorištenost kapaciteta za proizvodnju pilećeg mesa i jaja je na dosta dobrom nivou i pored brojnih problema koji prate ovu proizvodnju. Najveći problem predstavlja nedostatak tvornice za proizvodnju stočne hrane. Proizvodnja pilećeg mesa i mlijeka još uvijek nisu dostigle nivo koji zaslužuju, ako imamo u vidu mogućnosti za proizvodnju stočne hrane. Postoje i kapaciteti nisu u potpunosti iskorišteni, a i za podizanje novih potrebna su značajnija ulaganja kako u izgradnju objekata, tako i u nabavku kvalitetnih grla i opreme. Razlog za ovakvo stanje je u ograničenom pristupu finansijskim izvorima, kao i mogućnost otplate kredita.

Posljednjih godina značajne investicije su uložene u podizanje novih voćnjaka. Ovdje poseban problem predstavlja nedostatak znanja za intenzifikaciju proizvodnje (principi rezidbe, zaštite, ampelotehnologije i dr.) kao i nedostatak prerađivačkih kapaciteta. Voćarstvo nije razvijeno u skladu sa potencijalom općine. Za razvoj voćarstva moguće je iskoristiti zemljišta na južnim ekspozicijama i sa blagim do umjerenim nagibima na kojima se trenutno proizvode ratarske kulture od kojih su i do deset puta manji finansijski efekti. U ovoj oblasti postoje vrlo dobri uslovi za integralnu i organsku proizvodnju. Ozbiljnije bavljenje proizvodnjom povrća je uglavnom ograničeno zbog malih parcela i nemogućnosti primjene mehanizacije, nedostatka sistema za navodnjavanje. Proizvodnja je na području općine uglavnom tradicionalna te je potrebno posebnu pažnju posvetiti edukaciji. Povrtlari moraju nastojati što više proizvoditi u zaštićenom prostoru. Ovaj prelazak nije moguć bez znatnih finansijskih sredstava i podrške stručnjaka. Proizvođači u plastenicima postižu dosta dobre rezultate, ali su mala ulaganja u proširenje kapaciteta zbog nedostatka sredstava.

Odluka za sve oblasti poljoprivredne proizvodnje je da na gazdinstvu uglavnom radi proizvođača sa svojim ukulturnim. Zapošljavanje sezonske radne snage nije uobičajeno. Troši se dosta ručnih radnih sati što znatno poskupljuje proizvodnju. Mehanizacija je prilično zastarjela, a nedostaju i brojni priključci (prskalice, sadilice, sijalice, mehanički kultivatori, silažni kombajni, grablje za sijeno, samoutovarne prikolice i t.d.). Mali pomak u odnosu na prethodnih godina kada je poticajnim mjerama Kantona stimulisana nabavka sitne i krupne mehanizacije.

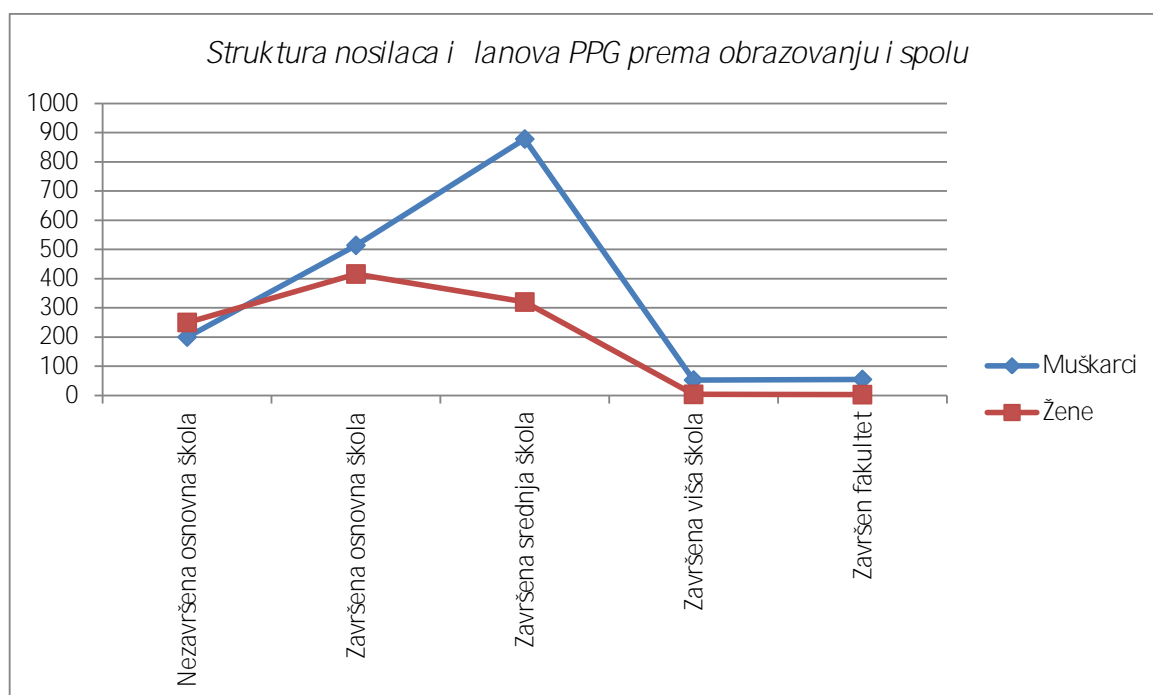
Danas Op ina Gra anica, zahvaljuju i FAO projektu, „Inventar stanja zemljišnih resursa u BiH u poslijeratnom periodu“, implementiranom u periodu 2000-2007 godina, uz finansijsku podršku vlade Republike Italije, raspolaže sredstvima za planiranje, kao i obimnim setom podataka i informacija u digitalnom obliku o prirodnim resursima Op ine Gra anica kao i Digitalne karte na kojima se ta no ucrtani najekonomi niji predjeli za uzgajanje pojedinih poljoprivrednih proizvoda, što e olakšati donošenje odluka o prioritetima u oblasti poljoprivrede, odnosno na ina korištenja raspoloživog zemljišta.

3.2. Predstavljanje strukture registriranih nositelja i lanova poljoprivrednog gazdinstva sa prikazom u eš a žena nositeljica i lanica poljoprivrednog gazdinstva

U tabelama i grafikonima koji slijede predstavljamo sumirane podatke iz Registra poljoprivrednih gazdinstava i Registra klijenata, Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva za op inu Gra anica.

Tabela: Struktura nosilaca i lanova PPG prema obrazovanju i spolu

Struktura nosilaca i lanova PPG prema obrazovanju i spolu		
Obrazovna struktura	Muškarci	Žene
Broj osoba sa nezavršenom osnovnom školom	200	250
Broj osoba sa završenom osnovnom školom	514	416
Broj osoba sa završenom srednjom školom	878	320
Broj osoba sa završenom višom školom	53	4
Broj osoba sa završenim fakultetom	55	3
UKUPNO	1700	993

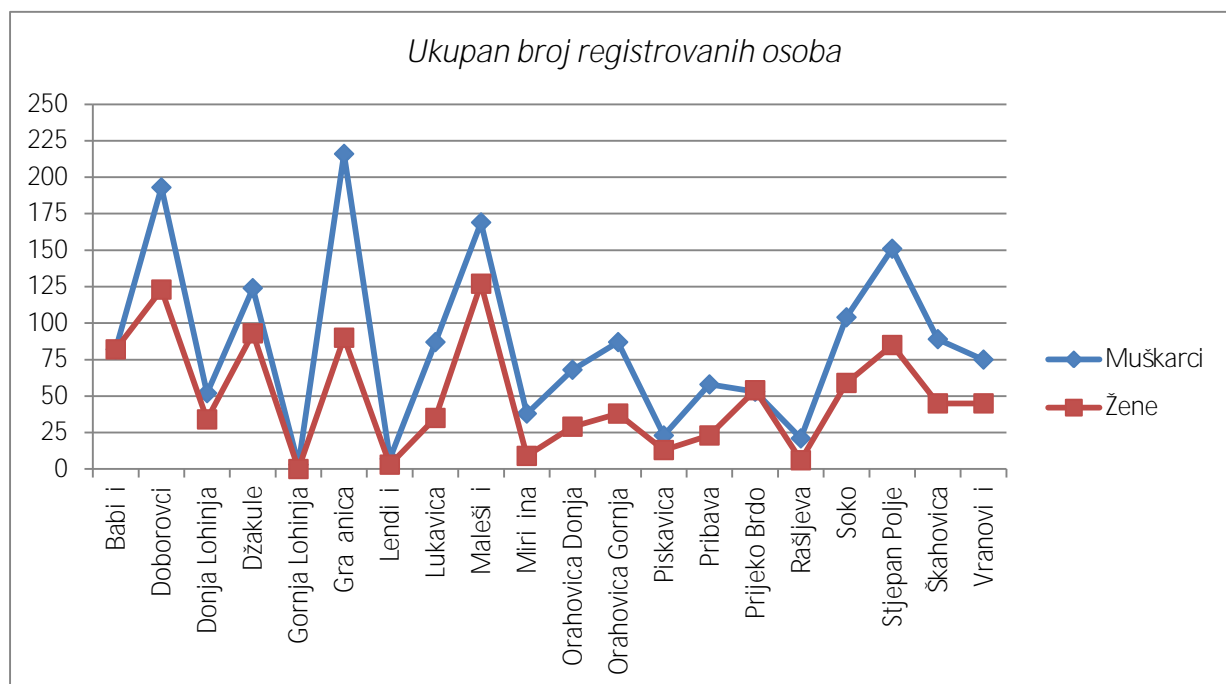

Prikaz: Struktura nosilaca i lanova PPG prema obrazovanju i spolu

Iz navedenih podataka možemo zaključiti da što se obrazovne strukture nosilaca i članova PPG tiče, broj žena sa završenom osnovnom školom (416) je gotovo jednak broju muškaraca sa istim stepenom obrazovanja (514). Broj muškaraca sa završenom višom školom (53), odnosno završenim fakultetom (55) je daleko viši u odnosu na broj žena sa višom (4) ili fakultetom (3).

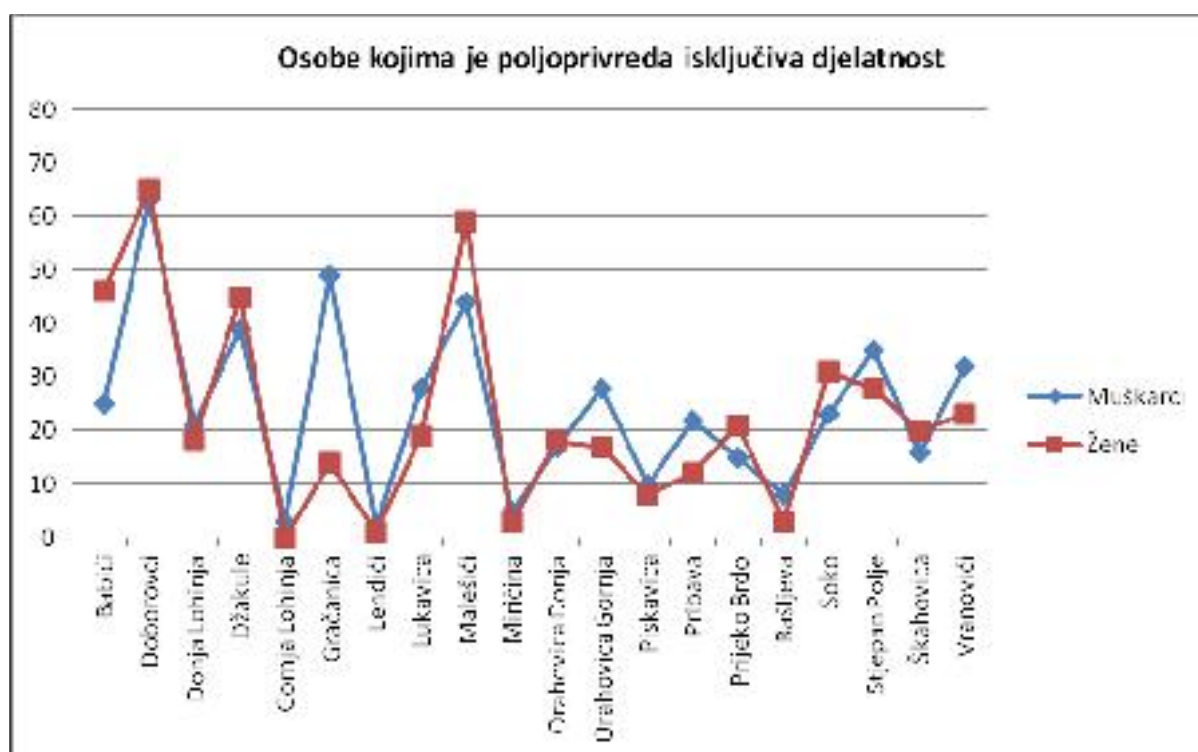
Naziv naselja	Ukupan broj registrovanih osoba nositelja i članova		Broj osoba poljoprivrede isključivo djelatnost	
	M	Ž	M	Ž
Babići	82	82	25	46
Doborovci	193	123	63	65
Donja Lohinja	52	34	21	18
Džakule	124	93	39	45
Gornja Lohinja	3	0	3	0
Gračanica	216	90	49	14
Lendići	7	3	2	1
Lukavica	87	35	28	19
Malešići	169	127	44	59
Mirićina	38	9	5	3
Orahovica Donja	68	29	17	18
Orahovica Gornja	87	38	28	17
Piskavica	23	13	10	8
Pribava	58	23	22	12
Prijeko Brdo	53	54	15	21
Rašljeva	21	6	8	3
Soko	104	59	23	31
Stjepan Polje	151	85	35	28
Škahovica	89	45	16	20
Vranovići	75	45	32	23
UKUPNO	1700	993	485	451

Tabela: Ukupan broj registrovanih osoba i osoba kojima je poljoprivreda isključivo djelatnost

Prikaz: Ukupan broj registrovanih osoba po naseljima općine Gračanica

Iz prethodnih podataka možemo zaključiti da što se ukupnog broja registrovanih osoba u naseljima općine Gračanica tiče, broj žena je veći i jedino u naselju Prijeko Brdo (54), u odnosu na broj muškaraca (53). Što se ostalih naselja tiče broj žena je jednak ili nešto manji u sljedećim naseljima: Babići (82 muškarci, 82 žene), Džakule (124 muškarci, 93 žene), Malešići (169 muškarci, 127 žene). Od ukupnog broja registrovanih nosilaca i članova poljoprivrednih gazdinstava muškarci su nositelji i članovi u ukupnom broju od 1700, dok su žene registrirane nositeljice i članice u 993 sluaja.

Prikaz: Broj osoba kojima je poljoprivreda isključiva djelatnost po naseljima općine Gračanica

Iz navedenih podataka možemo zaključiti da je broj registriranih nositeljica i članica PG, kojima je poljoprivreda isključiva djelatnost veći od broja muškaraca u sljedećim naseljima općine Gračanica: Babići (46 žena, 25 muškaraca), Doborovci (65 žena, 63 muškarca), Džakule (45 žena, 39 muškaraca), Malešići (59 žena, 44 muškarca), Orahovica Donja (18 žena, 17 muškaraca), Prijeko Brdo (21 žena, 15 muškaraca), Soko (31 žena, 23 muškarca), Škahovica (20 žena, 16 muškaraca). Broj osoba kojima je poljoprivreda isključiva djelatnost među registriranim gazdinstvima, iznosi u slučaju muškaraca 485, a u slučaju žena 451.

Gornji prikazi obuhvataju sve registrirane nositelje i članove poljoprivrednog gazdinstva. Važno je napomenuti da u skladu sa posljednjim evidencijama Registra broj registrovanih poljoprivrednih gazdinstava na području općine Gračanica iznosi 1808, nositelji gazdinstva su muškarci u 1156 gazdinstava, dok je u 652 gazdinstva nositeljica žena.

Ohrabruje činjenica da je sve veći broj žena nositeljica i članica poljoprivrednog gazdinstva, čime se stvara realna pretpostavka i za veće uključivanje žena sa sela u ekonomske aktivnosti ruralnog razvoja i razvoja poljoprivrede, koje će voditi ka osnaživanju žena i ravnopravijem učešću u korištenju usluga podrške.

3.3. Prikaz programa poticaja poljoprivrednoj proizvodnji i stimulativnih mjera kojim su podržane žene poljoprivredni proizvođači

Informacija o provedenim mjerama novane podrške u poljoprivredi u 2012. godini na području općine Gračanica

Mjere novanih podrški u poljoprivredi su dio mjera poljoprivredne politike, definisanih Zakonom o poljoprivredi ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj: 88/07, 42/10), koje za cilj imaju podršku poljoprivrednoj proizvodnji i ruralnom razvoju, a realizuju se novanim sredstvima koja se obezbjeđuju u budžetima Federacije Bosne i Hercegovine, budžetu Tuzlanskog kantona i budžetu Općine.

U pregledu koji slijedi predstavljena je struktura poticaja na svim nivoima. U 2012. godini za poticaj poljoprivredi namijenjeno je ukupno 68.039.000,00 KM u federalnom, i 5.230.429,00 KM u kantonalnom budžetu.

Poljoprivrednim proizvođačima sa područja općine Gračanica odobreno je 1.289.309,00 KM iz federalnog budžeta i 881.179,49 KM iz kantonalnog budžeta, a isplaćena sredstva iz Općinskog budžeta za ovu godinu iznosila su 35.347,00 KM, te je ukupni iznos novanih podrški u 2012. godini 2.205.835,49 KM. Napominjemo da u ovaj iznos nisu uvrštene federalne novane podrške odobrene po modelu ostalih vrsta novanih podrški u poljoprivredi i po modelu kapitalnih ulaganja i ruralnog razvoja.

Novane podrške u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji iz Budžeta Federacije Bosne i Hercegovine za 2012. godinu

Novane podrške iz federalnog budžeta realizirane su u skladu sa federalnim Zakonom o novanim podrškama u poljoprivredi i ruralnom razvoju, odgovarajućim Pravilnicima i Programom utroška sredstava s kriterijima raspodjele sredstava "Poticaji za poljoprivredu" utvrdjenih Budžetom Federacije Bosne i Hercegovine za 2012. godinu. Zahtjeve za ove novane podrške klijenti su podnosili direktno Federalnom ministarstvu poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva.

Ukupan iznos podrške je bio 1.337.393,36 KM. Najveći iznos novane podrške u oblasti animalne proizvodnje odobren je za proizvodnju govećeg mesa i proizvodnju kravljeg mlijeka, a u oblasti biljne proizvodnje proizvodnja silažnog kukuruza, što i jesu vodeće proizvodnje na području općine.

Novane podrške u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji iz Budžeta Tuzlanskog kantona za 2012. godinu

Za razliku od podrške sa federalnog nivoa, koja je usmjerena na robne proizvođače u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji, kantonalna podrška je usmjerena i na one proizvođače koji proizvode za sopstvene potrebe. Odlukom o utvrđivanju kriterija o utrošku sredstava za novane podrške u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji utvrđeni su općinski kriteriji o utrošku sredstava novane podrške u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji u 2012. godini. Programom utroška sredstava za novane podrške u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji planirano je 5.230.429,00 KM na nivou Kantona. Kantonalnim programom obuhvaćene su poljoprivredne proizvodnje za koje Federalnim programom nije predviđena novana podrška, kako je propisano i zakonom. Općina Gračanica je i dalje na drugom mjestu u kantonu, poslije općine Gradačac, po visini odobrene novane podrške u 2012. godini u ukupnom iznosu od 881.179,49 KM. Od toga je najveći iznos u oblasti animalne proizvodnje odobren za peradarsku proizvodnju, koja je uz govedarstvo strateška proizvodnja za općinu Gračanica, a u biljnoj proizvodnji za kukuruz u zrnu. Od ostalih podrški značajan iznos odnosi se na regresiranje kamata na kredite u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji i

prehrambenoj industriji i Kapitalne investicije u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji i prehrambenoj industriji

Ostvarene novane podrške u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji planirane Budžetom općine za 2012. godinu

U svrhu poticaja poljoprivrednoj proizvodnji u 2012. godini, a na osnovu prijave po Javnom pozivu Općinskog na elnika, isplaćena je novana podrška u iznosu od 35.347,00 KM za oblast poljoprivrede, stožarstva, plasteniku proizvodnju i kapitalne investicije. Kao poseban poticaj poljoprivredi, podnosioci zahtjeva su kao i prethodnih godina oslobođeni plaćanja propisane administrativne takse u iznosu od 15,00 KM po jednom zahtjevu, te je ukupan iznos za oslobođene takse 7.035,00 KM.

Efekte ukupnih programa poticaja na žalost još uvijek nisu dovoljni i zbog činjenica da su daleko veći a izdvajanja sredstava za podrške proizvodnji i ruralnom razvoju u zemljama gdje proizvodi dolaze na tržište Bosne i Hercegovine i predstavljaju direktnu konkurenciju domaćim poljoprivrednim proizvodima.

Iako je poljoprivreda općine Gračanica, jedna od razvijenijih na području Tuzlanskog kantona, treba reći da ipak nema značajnijih pomaka kada je u pitanju unapređenje korištenja prirodnih resursa, raspoloživih kapaciteta i ljudskih potencijala. Novane podrške još uvijek u većini proizvodnji služe samo za održanje nivoa postojećih proizvodnje. Poseban problem predstavlja činjenica da odobrena sredstva za prošlu godinu iz Federalnog i Kantonalnog budžeta nisu isplaćena, pa je doveden u pitanje kvalitet sjetve koji će se značajno odraziti na kvalitet i količinu prinosa.¹³

U narednoj tabeli je prikazano korištenje novanih podrški (izraženo u KM) iz Kantonalnog i Federalnog budžeta po godinama:

Godina	Ukupne Kantonalne podrške	Podrške za općinu Gračanica	Ukupne Federalne podrške za TK	Podrške za općinu Gračanica	Ukupna ostvarena podrška
2008.	10.216.402,33	1.469.733,21	7.762.387,74	934.058,40	2.403.791,60
2009.	6.441.166,13	849.240,31	7.633.546,65	1.354.117,19	2.203.357,40
2010.	6.995.166,13	952.114,18	8.428.481,45	1.572.939,36	2.525.053,40
2011.	7.992.807,06	945.355,46	8.678.366,48	1.289.309,51	2.234.664,90
2012.	5.230.429,00	881.179,49	10.358.712,93	1.289.309,00	2.170.488,49

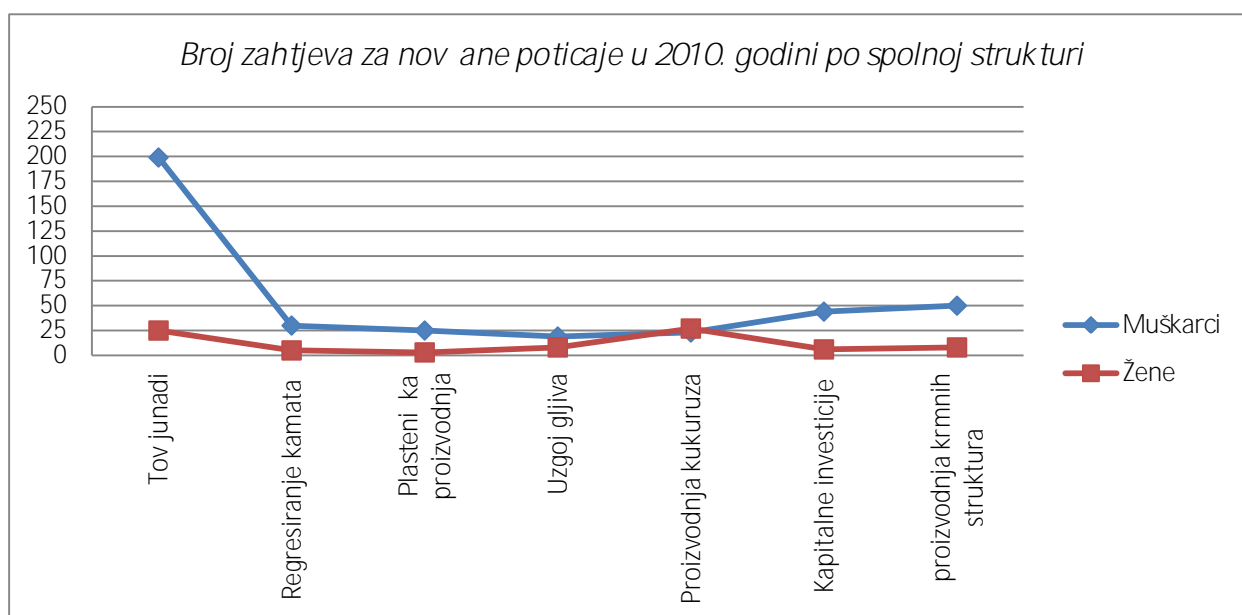
Zbog nedostatka podataka koji nisu dostavljeni od strane Federalnog ministarstva, iznos Federalnih podrški u 2012. godini prikazan u prethodnoj tabeli je manji od odobrenog, jer nedostaju podaci o odobrenom iznosu za novane podrške po modelu ostalih vrsta novanih podrški u poljoprivredi i po modelu kapitalnih ulaganja i ruralnog razvoja, a koji zadnjih godina za našu općinu dostiže do 400.000,00 KM

¹³ Informacija o provedenim mjerama novane podrške u poljoprivredi u 2012. godini na području općine Gračanica

U narednim prikazima predstavljena je gender struktura u odnosu na broj zahtjeva za novane poticaje sa područja općine Gračanica:

Broj zahtjeva za novane poticaje u 2010. godini po spolnoj strukturi			
Novani poticaji	Muškarci	Žene	Ukupno
Tov junadi	199	25	224
Regresiranje kamata	30	5	35
Plasteni ku proizvodnja	25	3	28
Uzgoj gljiva	19	8	27
Proizvodnja kukuruza	23	27	50
Proizvodnja voća	24	3	27
Kapitalne investicije	44	6	50
Proizvodnju krmnih kultura	50	8	58
Ukupno:	414	85	499

Tabela: Broj zahtjeva za novane poticaje u 2010. godini po spolnoj strukturi

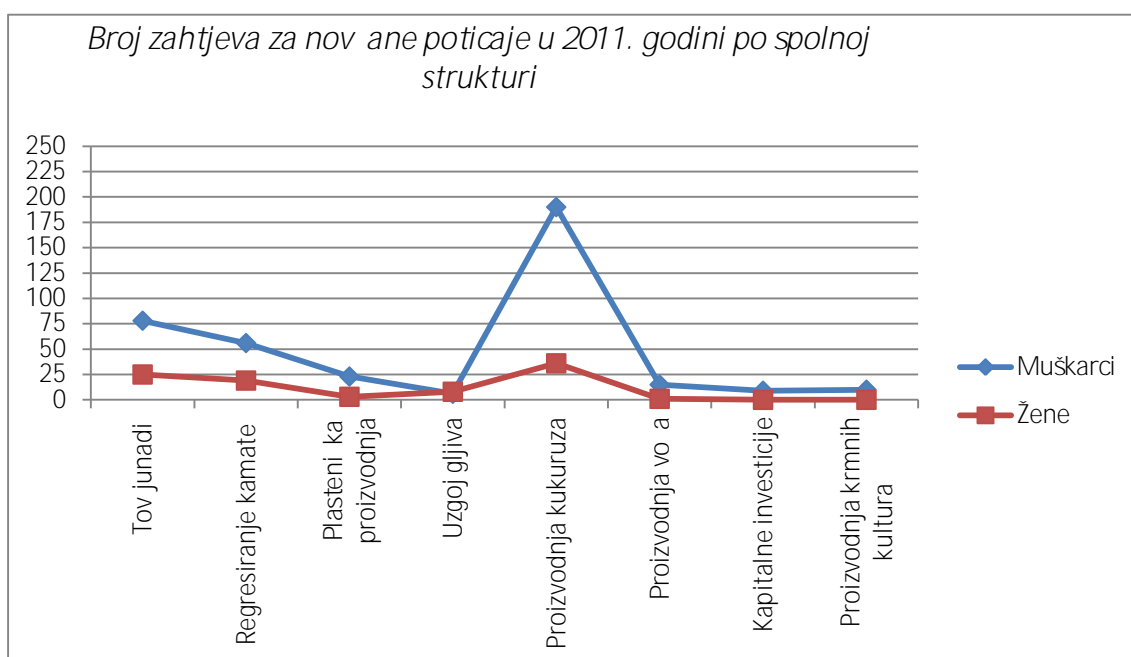

Prikaz: Broj zahtjeva za novane poticaje u 2010. godini po spolnoj strukturi

Iz prethodnog prikaza vidljivo je da kad je u pitanju broj zahtjeva za novane poticaje za junad, regresiranje kamata, plasteni ku proizvodnju, uzgoj gljiva, proizvodnju kukuruza, proizvodnju voća, kapitalne investicije i proizvodnju krmnih kultura, žene preovladavaju samo u broju zahtjeva za proizvodnju kukuruza (žene su podnijele ukupno 27 zahtjeva, a muškarci 23 zahtjeva). Od ukupno 499 zahtjeva, muškarci učestvuju sa 414, a žene sa 85 zahtjeva za poticaje, što je tek 17,03% od ukupnog broja zahtjeva za poticaje.

Broj zahtjeva za nov ane poticaje u 2011. godini po spolnoj strukturi			
Nov ani poticaji	Muškarci	Žene	Ukupno
Tov junadi	78	25	103
Regresiranje kamata	56	19	75
Plasteni ka proizvodnja	23	3	26
Uzgoj gljiva	6	8	14
Proizvodnja kukuruza	190	36	226
Proizvodnja vo a	15	1	16
Kapitalne investicije	9	-	9
Proizvodnju krmnih kultura	10	-	10
Ukupno:	387	92	479

Tabela: Broj zahtjeva za nov ane poticaje u 2011. godini po spolnoj strukturi

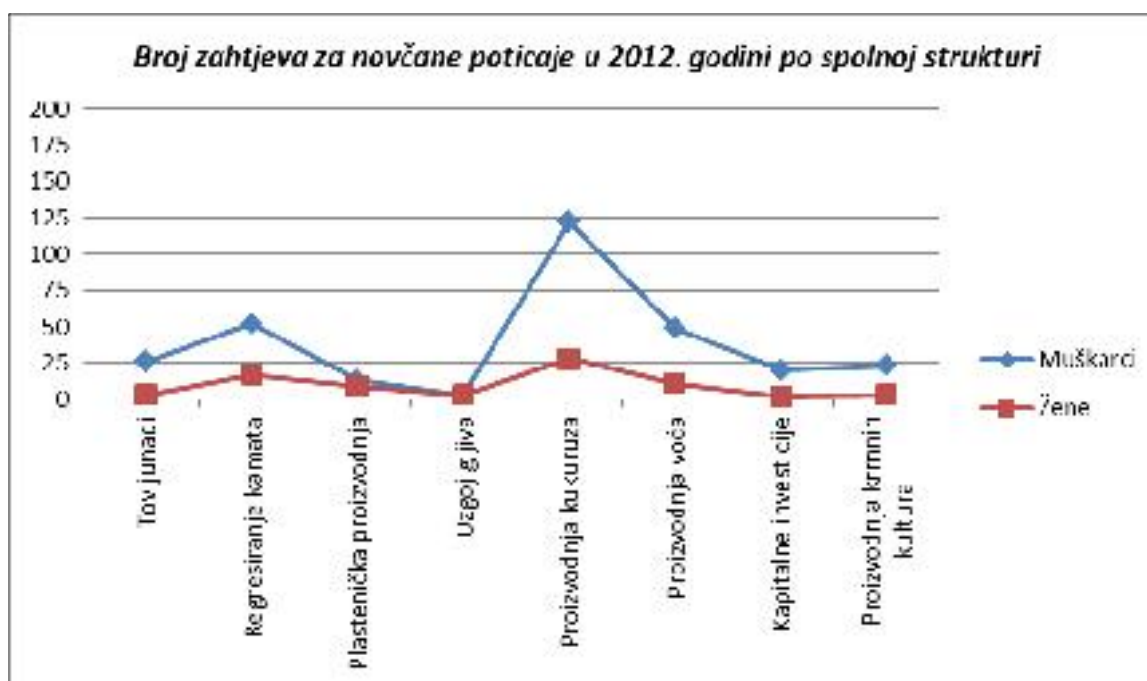

Prikaz: Broj zahtjeva za nov ane poticaje u 2011. godini po spolnoj strukturi

Iz navedenog je evidentno da od broja zahtjeva za nov ane poticaje za junad, regresiranje kamata, plasteni ku proizvodnju, uzgoj gljiva, proizvodnju kukuruza, proizvodnju vo a, kapitalne investicije i proizvodnju krmnih kultura, a žene ne preovladavaju ni u jednoj kategoriji, ak u dvije kategorije (kapitalne investicije i proizvodnja krmnih kultura) uopšte nema zahtjeva. Od ukupno 478 zahtjeva, muškarci u estvuju sa 387, a žene sa 92 zahtjeva za poticaje, što je tek 19,20% od ukupnog broja zahtjeva za poticaje.

Broj zahtjeva za novčane poticaje u 2012. godini po spolnoj strukturi			
Novčani poticaji	Muškarci	Žene	Ukupno
Tov junadi	26	3	29
Regresiranje kamata	52	17	69
Plasteni ku proizvodnja	13	9	22
Uzgoj gljiva	3	3	6
Proizvodnja kukuruza	122	28	150
Proizvodnja voća	49	11	60
Kapitalne investicije	20	2	22
Proizvodnju krmnih kultura	23	3	26
Ukupno:	323	90	413

Tabela: Broj zahtjeva za novčane poticaje u 2012. godini po spolnoj strukturi

Prikaz: Broj zahtjeva za novčane poticaje u 2012. godini po spolnoj strukturi

Iz navedenih podataka vidi se da što se broja zahtjeva za novčane poticaje za junad, regresiranje kamata, plasteni ku proizvodnju, uzgoj gljiva, proizvodnju kukuruza, proizvodnju voća, kapitalne investicije i proizvodnju krmnih kultura ti e, žene imaju jednak broj zahtjeva kao i muškarci samo za uzgoj gljiva, za koje su žene podnijele 3 zahtjeva, kao i muškarci. Primjetna je velika razlika u broju zahtjeva za proizvodnju kukuruza (muškarci 122, a žene 28). Od ukupno 413 zahtjeva, muškarci u estvuju sa 323, a žene sa 90 zahtjeva za poticaje, što je 21,79% od ukupnog broja zahtjeva za poticaje.

Gore predstavljeni pregledi korištenja poticaja jasno ukazuju na još uvijek nizak nivo uklju ivanja žena u programe poticaja, što je signal za razmatranja potrebnih intervencija podrške, kako bi se žene dovele u ravnopravniji položaj u procesu apliciranja i korištenja finansijskih poticaja za poljoprivrednu proizvodnju. Ono što možemo primijetiti i ocijeniti pozitivnim je kontinuirani blagi trend rasta u eš a žena u programima poticaja u prethodne tri godine.

3.4. Pregled potencijala za diverzifikaciju proizvoda i usluga, poduzetnih inicijativa i pretpostavki za ekonomsko osnaživanje žena na selu, uz ostale segmente sveukupnog osnaživanja žena na selu u politici kom i drugim aspektima razvoja

Politika participacije žena u Općinskom vijeću u Gračanici ukazuje na veći nivo participacije u odnosu na prosjek Tuzlanskog kantona, koji iznosi 14%. I prosjek FBiH sa oko 16% žena u vijećima u Općinskim vijećima ima. Žene u Općinskom vijeću u Gračanici participiraju iz osam političkih partija, u mandatu 2012.-2016. godine sa 7 vijećnica (23 %) iz 3 stranke i to: 2 iz SDP, 4 iz SDA i 1 iz SBB. Na žalost iz ostalih 5 stranaka nema ni jedne žene (BPS, SDU/SPU, LDS, BOSS, NAŠA STRANKA), što je bolji rezultat nego u većini općina TK i FBiH, no još uvijek je evidentan prostor za poboljšanja.

Kada govorimo u politici koja participaciji na nivou MZ, posebice u dominantnim ruralnim područjima, na žalost, situacija je značajno lošija i prati trendove kao i u drugim lokalnim zajednicama na FBiH, što se može vidjeti i iz prikaza koji slijedi u tabeli.

Gender struktura vijećnika mjesnih zajednica i predsjednika vijeća mjesnih zajednica za period 2012-2016 u općini Gračanica

R.br.	Mjesna zajednica	Broj vijećnika	Broj žena	Broj muškaraca
1.	BABI I	11	0	11
2.	BUK	7	0	7
3.	DOBOROVCI	11	0	11
4.	DOBOROVCI GORNJI	7	0	7
5.	DŽAKULE	9	0	9
6.	GRAČANICA	17	2	15
7.	LOHINJA DONJA	9	1	8
8.	LOHINJA GORNJA	7	2	5
9.	LENDI I	7	1	6
10.	LUKAVICA	13	0	13
11.	MALEŠI I	13	0	13
12.	MIRIČINA	13	0	13
13.	ORAHOVICA DONJA	15	0	15
14.	ORAHOVICA GORNJA	11	1	10
15.	PISKAVICA	7	0	7
16.	PRIJAVA	11	3	8
17.	PRIJEKO BRDO	7	0	7
18.	RAŠLJEVA	7	0	7
19.	SOKO	11	0	11
20.	STJEPAN POLJE	13	0	13
21.	ŠKAHOVICA	9	0	9
22.	TRNOVCI	9	0	9
23.	VRANOVI I	9	0	9
	UKUPNO	233	10	223

Na području općine Gračanica djeluje 25 mjesnih zajednica od kojih su 23 registrovane i aktivne, a 2 neregistrovane i neaktivne. Registrovane i aktivne mjesne zajednice su: MZ Babići, MZ Buk, MZ Doborovci, MZ Gornji Doborovci, MZ Donja Lohinja, MZ Donja Orahovica, MZ Džakule, MZ Gornja Orahovica, MZ Gračanica, MZ Lukavica, MZ Malešići, MZ Mirićina, MZ Piskavica, MZ Pribava, MZ Prijeko Brdo, MZ Rašljeva, MZ Soko, MZ Stjepan Polje, MZ Škahovica, MZ Trnovci, MZ Vranovići, MZ Lendići, MZ Gornja Lohinja, a neregistrovane i neaktivne mjesne zajednice su: MZ Donji Skipovac i MZ Gornji Skipovac. U urbane MZ spadaju: MZ Gračanica i MZ Pribava, a ostale su ruralne MZ.

Od ukupnog broja od 233 izabrana vijećnika u 23 aktivne mjesne zajednice, samo je 10 izabranih žena vijećnica, a samo je 1 od 23 predsjednika, žena predsjednica vijeća mjesne zajednice, što govori o visokom stepenu isključenosti žena iz struktura odlučivanja na lokalnom nivou posebno u ruralnim sredinama, i kao pokazatelj prati trendove i u drugim općinama FBiH.

Organizacije civilnog društva i njihova uloga u kreiranju i provedbi mehanizama rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou i podrške unapređenju položaja za žene sa sela

Prema evidenciji općinske službe za društvene djelatnosti od 60 aktivnih registrovanih udruženja građana, sa dominantnim ženskim članstvom su slijedeća: Udruženje građana "Građani ko keranje", "Crveni križ Gračanica", Humanitarna organizacija "Osmijeh" Gračanica, Udruženje nastavnika i roditelja "Naša budućnost", Udruženje "Civilnih žrtava rata". Nevladin sektor djeluje u slijedećim oblastima; 2 iz djelatnosti obrazovanja, 2 iz djelatnosti poljoprivrede, 8 humanitarnih organizacija, 3 strukovna udruženja, 22 udruženja za rekreativne, kulturne i sportske djelatnosti.

Općina Gračanica posjeduje sporazum između Općinskog vijeća, Općinskog načelnika i NVO Općine Gračanica i Strategiju partnerstva koja je usvojena 2008. godine od strane Općinskog Vijeća¹⁴. Sporazum i Strategija imaju za cilj da se putem partnerstva iskoristite i unaprijede postojeći resursi zajednice, pravilno usmjere ka rješavanju problema građana i poboljšanju uslova života na cjelokupnom području Općine Gračanica. Usvajanjem ovog dokumenta partnerstvo između lokalne vlasti i civilnog društva je institucionalizovano i kao takvo kreira osnove za dalje unapređenje postojećih prakse sa elementima partnerstva. U cilju informisanja nevladinih organizacija o planiranim budžetskim sredstvima predviđenim za finansiranje programa i projekata, kao i pitanjima vezanim za postupak apliciranja, i informisanje, pri Općini Gračanica djeluje nadležna Komisija za saradnju sa nevladinim organizacijama i raspodjelu sredstava za programe i projekte nevladinih organizacija koju imenuje Općinski načelnik. Rad komisije uređuje se Poslovnikom o radu Komisije. Raspodjela budžetskih sredstava vrši se na osnovu javnih konkursa, koje raspisuje Općinski načelnik. Komisija vrši raspodjelu sredstava na osnovu kriterija utvorenih za programe i projekte na koje apliciraju nevladine organizacije.

Što se tiče djelovanja žena u nevladinim organizacijama, moguće je potvrditi da su one aktivne u većini NVO, što pokazuje podatak o 1.180 žena, koje su aktivne u 59 NVO koje djeluju na prostoru općine Gračanica. Kada je riječ o udruženjima koja okupljaju uglavnom žene, posebno se isti u slijedeća: UG "Građani ko keranje" Gračanica, UG "Plodovi zemlje" Lukavica, UG "Osmijeh" Gračanica, UG "Forum" Gračanica i Ženski odbojkaški klub Gračanica.

Finansiranje/sufinansiranje projekata organizacija civilnog društva iz budžeta Općine nije dovoljno za provođenje programskih aktivnosti, no isto tako evidentno je, da većina lokalnih nevladinih organizacija nema dovoljno kapaciteta za namicanje sredstava kroz projekte, što svakako utiče i na krajnje rezultate i efekte koje postižu u svom djelovanju.

¹⁴ ⁵ Strategija partnerstva sa građanima, Općina Gračanica, juni 2008. godine, broj 01-05-4228/2008.

Raspodjela sredstava budžetskih pozicija namijenjenih NVO vrši se na osnovu seta propisanih kriterija, među kojima je i kriterij rodne ravnopravnosti.

U okviru posljednjeg javnog poziva planirana budžetska pozicija od 35.500,00 KM raspodijeljena je na 17 NVO iz različitih oblasti. Organizacije koje okupljaju uglavnom žene kao što su: „Graničarke“ za predloženi projekat „Promovisanje starih običaja“ podržane su sa manje od 1% ukupnih sredstava; Udruženje poljoprivrednika, poljoprivrednih inženjera i tehničara podržano je također sa manje od 1% ukupnih sredstava za projekat „Afirmacija tradicionalnih prehrambenih proizvoda“. Ovdje moramo istaknuti posebnu poziciju u budžetu za podršku rada Udruženja poljoprivrednika, poljoprivrednih inženjera i tehničara koja se planiraju i usmjeravaju svake godine od dana osnivanja udruženja odnosno od 2001. godine.

Posebna podrška data je projektima mladih „UG ANEA“, koji su kroz ovaj poziv podržani sa 22% od ukupno sredstava namijenjenih nevladinim organizacijama. Značajno je istaknuti i podršku UG „FUTURA“ za projekat „Kreativno izražavanje mladih sa posebnim potrebama-putem ka boljoj integraciji u zajednici“, kao i UG „Određeni ljudi u Lukavici“ za projekat „Voda život znači“.

Opet je zaključak da su sredstva za podršku nevladinih organizacija, (izuzev posebne pozicije za sport), nedovoljna za njihovo aktivnije angažovanje i rad. Značajan je broj NVO koji nemaju adekvatne uslove za rad, tehnički i materijalno su slabo opremljene, a ljudski resursi su nedovoljno kapacitirani za pripremu projektnih aplikacija među narodnim donatorima i apliciranje na javne pozive. Također vidljivo je da tek manji broj lokalnih udruženja svoje akcije podrške usmjerava prema ruralnom razvoju i jačanju ukupnog položaja žene u selu.

Organizacije civilnog društva koje kroz svoje programske sadržaje doprinose promociji rodne ravnopravnosti i unapređenju položaja žene u selu

Udruženja poljoprivrednika, poljoprivrednih inženjera i tehničara Graničarke registrovano je 2002. godine, a danas broji 230 članova i 20 aktivnih volontera. Glavni cilj Udruženja je formiranje registrovanih, specijalizovanih i tržišno orijentisanih poljoprivrednih gazdinstava, na kojim se primjenjuje savremena tehnologija, a gdje su nosioci osposobljene mlade generacije.

Osnovni programski zadaci Udruženja su:

- edukacije

- pomoć u realizaciji novih projekata podrške za primarnu poljoprivrednu proizvodnju

- pomoć u realizaciji povoljnih kreditnih sredstava za investicije na polj. gazdinstvu.

Aktivnosti koje udruženje provodi u pravcu unapređenja položaja žene u selu su:

- programi edukativne podrške ženama u selu u pravcu unapređenja njihovog ekonomskog položaja i organizovanog zajedničkog djelovanja

- upoznavanje svih članova RPG o prednostima da nosioci RPG budu nezaposleni članovi domaćinstva i stvaranje pretpostavki za uvođenje veće broja žena u status nositelja poljoprivrednog gazdinstva

- direktna koordinacija aktivnosti sa Općinom

Od svog osnivanja Udruženje dobiva redovnu finansijsku podršku od strane Općine, koja doprinosi realizaciji programskih ciljeva Udruženja.

Edukativni i informativni seminari

Udruženje „Gra ani ko keranje“ Gra anica osnovano je i registrovano 2006. godine sa osnovnim ciljem afirmacije i zaštite tradicionalnog ru nog rada „keranje“ i drugih tradicionalnih ru nih radova kao kulturnog naslije a sa podru ja p ine Gra anica. Udruženje okuplja žene sa urbanog i ruralnog podru ja op ine Gra anica koje njeguju tradicionalne ru ne radove i kroz prodajne, sajamske i druge manifestacije promovišu vrijednosti ru nih radova i podržavaju ekonomsko ja anje žene. Udruženje ostvaraje intenzivnu saradnju sa drugim nevladinim organizacijama, kao i vladinim institucijama na nivou lokalne samouprave i kantonalnih institucija, kao što je Vlada Tuzlanskog kantona, Ministarstvo poduzetništva i obrta, ali i poslovnom zajednicom u okviru sajamskih i poslovnih foruma. Kroz plasman proizvoda svojih lanica, osigurani su prihodi za oko 30 žena lanica, uz tendenciju daljeg rasta i uklju enja daleko ve eg broja lanica u edukativne, promotivne i druge aktivnosti podrške osnaženju žena, kao što su afirmacija zdravlja i brige o zdravlju i sl. Udruženje kontinuirano provodi informativno-edukativne i promotivne sadržaje u cilju ve e podrške organizovanom djelovanju i promicanju poduzetništva me u ženama, koje kroz plasman ru nih tradicionalnih radova i sli ne aktivnosti mogu osigurati dio prihoda i osnažiti svoju ekonomsku poziciju u porodici i društvu.

Oba Udruženja su u prethodne dvije godine uzele u eš e u dva projekta, koja su za cilj imala unapre enje položaja žene na selu i promociju principa rodne ravnopravnosti, koje je provodila organizacija VESTA iz Tuzle i to:

“Socio-ekonomsko ja anje položaja žene sa sela, kroz aktivno u eš e u lokalnim razvojnim planovima” podržan od strane Specijalnog fonda Ameri ke vlade usmjerenog na ja anje pozicije žene, Ameri ke ambasade u BiH.

„Osnaživanje gra anskog društva za politike rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou u zemljama Zapadnog Balkana“, finansiran od strane Europske Unije u okviru MultiIPA programa prekograni en saradnje.

Udruženje žena “Plodovi zemlje” iz Lukavice broji oko 30 žena. Primarni cilj Udruženja je zasad i plasman ljekovitog bilja, kao i podrška u drugim oblastima ekonomskog ja anja žene kroz unapre enje poljoprivredne proizvodnje, podizanje zasada malina, izrada ru nih radova i sl. Pored primarnih ciljeva koji su usmjereni na ja anje ekonomskog položaja žena na podru ju MZ Lukavica, Udruženje svoje djelovanje usmjerava i na provo enje humanitarnih akcija – pružanja pomo i socijalno i materijalno ugroženim ženama i organizovano druženje i posjete drugim dijelovima BiH, kao i u eš e na sajmovima i obukama organiziranim kroz programe USAID-A.

Tako er postoje i druge grass-root inicijative kao što je tek osnovano Udruženje poljoprivrednih proizvo a a “Zlatana dolina”, iji je cilj razvoj sto arstva i poljoprivredne proizvodnje, posebno proizvodnje zdrave hrane. Udruženje planira u okviru vlastitih kapaciteta osigurati angažman žena iz lokalne zajednice u aktivnostima kao što su sezonski poslovi; branja kornišona, jagoda i sl., kao i obezbijediti podršku u edukaciji o proizvodnji zdrave harane, ali i podršku u plasmanu proizvoda.

Evidentno je da su žene svoju društvenu angažovanost prepoznale upravo u organizacijama civilnog društva, suprotno vrlo limitiranim mogućnostima koje im pruža politika angažmana, posebno u ruralnim područjima.

Postojanje značajnog broja nevladinih organizacija u isto vrijeme ne osigurava i kvalitativan aspekt razvoja civilnog društva. Nevladine organizacije generalno imaju slab utjecaj na stvaranje javnih politika, prilikom su fragmentirane i još uvijek nisu dovoljno proaktivne u procesima zagovaranja i iniciranja rješavanja problema u lokalnoj zajednici. Samo civilno društvo u cilju postizanja značajnijih dugoročno orijentiranih pozitivnih promjena treba težiti partnerskim odnosima sa vladinim i privatnim sektorom, kao i boljoj međusobnoj koordinaciji i zajedničkim akcijama, što bi se naravno pozitivnije odrazilo i na sveobuhvatniju podršku ženama u ruralnim zajednicama.

Kada govorimo o samostalnim djelatnostima (uslužna i zanatska proizvodnja) 60% svih djelatnosti djeluje na urbanom području MZ Gračanica, a 5% na području MZ Pribava. Ostalih 35% samostalnih djelatnosti djeluje u 23 ruralne mjesne zajednice. Uglavnom su zatupljene djelatnosti trgovine (136), ugostiteljstva (60), prerađivačke industrije (30), saobraćaj (25) i dr., što ukazuje na relativno dobru snabdjevenost mjesnih zajednica najvažnijim uslugama iz pomenutih djelatnosti.

Jedan od primjera brojnih lokalnih firmi koje doprinose ekonomskom osnaživanju žena na selu kroz zapošljavanje ili otkup proizvoda i usluga koje žene sa sela osiguravaju je i firma „Slatka varoš“, osnovana 2007. godine, čija je osnovna djelatnost proizvodnja hljeba, peciva, te svježih kolača. Kroz redovan otkup sirovina kao što su pekmez od jabuka, kukuruzno brašno, orahova jezgra, krompir, luk i drugi proizvodi, firma „Slatka varoš“ osigurava podršku ženama poljoprivrednim proizvođačima i zajedno sa drugima proizvodnim kapacitetima koji svoju djelatnost temelje na lokalnim sirovinama, tradicionalne visoke kvalitete.

Zdravstvena zaštita

Prema posljednjim raspoloživim podacima Zavoda za zdravstveno osiguranje Tuzlanskog kantona, zdravstveno osiguranje na općini Gračanica koristi oko 46.000 korisnika od toga 21.000 su članovi porodica nositelja osiguranja. U sistem zdravstvenog osiguranja nije uključeno oko 12.926 stanovnika, što predstavlja jedan od značajnih problema u zdravstvenoj zaštiti stanovništva. U ukupnom broju osiguranika 59% su žene nositelji osiguranja. Kapacitet zdravstvenih usluga na općini Gračanica čini mreža sekundarnog i primarnog nivoa zdravstvene zaštite, a strukturirani su na bolničku i vanbolničku zaštitu. Primarna zdravstvena zaštita na području općine je organizovana putem Doma zdravlja, 12 porodičnih ambulanti, 18 timova porodične medicine, Hitne pomoći, Javne apoteke i 7 privatnih apoteka, privatnim zdravstvenim ordinacijama (5 stomatoloških, 2 ginekološke, 1 ordinacija opće medicine, 1 ordinacija interne medicine, specijalisti ka ordinacija, i bioenergetičar). Dom zdravlja Gračanica, kao ustanova primarne zdravstvene zaštite od posebnog značaja, ima osnovnu ulogu i zadatak liječenja i pružanje zdravstvenih usluga svim građanima koji žive na području općine Gračanica, stara se o higijensko-epidemiološkim prilikama na području na kojem djeluje, vrši zdravstveno prosvjetovanje kao i niz drugih zadataka utvrđenih Zakonom o zdravstvenoj zaštiti a što se odnosi na vanbolnički nivo zdravstvene zaštite. U Domu zdravlja radi ukupno 217 radnika od toga 57 doktor, 6 stomatologa i 1 farmaceut. Sekundarni nivo zdravstvene zaštite organizovan je na nivou Općinske bolnice «dr. Mustafa Beganovi», koja je jedina ustanova ovakvog tipa na Tuzlanskom kantonu, sa vizijom savremene zdravstvene ustanove i visokim kvalitetom usluga. JZU Općinska bolnica «dr. Mustafa Beganovi» Gračanica, osnovana je 2000. godine, Odlukom Općinskog vijeća Gračanica pod brojem: 01-023-7-10/00 od 24.03.2000. godine, za obavljanje bolničke djelatnosti u skladu sa članom 70. i 71. Zakona o zdravstvenoj zaštiti («Službene novine Federacije BiH», broj.29/97 od 13.12.1997. godine). Ova bolnica ima odjeljenja: Interne medicine, neurologije, hirurgije, ginekologije i porodiljstva, pedijatrije i hemodijalize.

Na području općine djeluje 7 privatnih apoteka i JZU »Gradska apoteka« koje obavljaju djelatnost u skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti, Zakonom o lijekovima i dr.¹⁵

Jedno od najvažnijih pitanja zdravstvene zaštite u ruralnim područjima je kvalitet zdravstvenih usluga koji se na području općine Gračanica ostvaruje preko 18 timova porodične medicine. Uspostavom sistema primarne zdravstvene zaštite kroz model porodične medicine doktori i medicinske sestre rade zajedno, u timu, sa istom populacijom, na istom terenu sa istim zadatkom. Ovaj model je u razvoju kako za zdravstvene radnike tako i za stanovništvo, što zahtjeva stalnu edukaciju i potrebu za poboljšanjem.

Prethodnih 10 godina zdravstvo BiH se opredijelilo za model porodične medicine (PM) kao prioritet u reformi sistema primarne zdravstvene zaštite kao i realokacije resursa u svrhu jačanja primarne zdravstvene zaštite.

U pogledu brige o zdravlju žene i porodice potrebno je ista i da su vrlo rijetki programi zdravstvene edukacije po pitanjima reproduktivnog zdravlja, kao i drugim pitanjima vezanim za uticaj vode, pesticida i zdravstveno ispravne hrane na zdravlje. Ovo je područje kojem je potrebno pokloniti posebnu pažnju u aktivnostima planiranim za naredni period.

Kulturne aktivnosti na području općine Gračanica su pretežno vezane za objekte Domova kulture raspoređenih u mjesnim zajednicama. Prostor Domova kulture se koristi za rad mjesnih zajednica i kulturno-obrazovne potrebe. Bosansko kulturni centar je nosilac kulturnih sadržaja na nivou općine, a u njegovom sastavu su: Radio Gračanica, biblioteka «dr.Mustafa Kamari », galerija, zavičajni muzej i kino sala. Na području općine održavaju se tradicionalne manifestacije «Ljetne večeri pod lipama Gračanice», «Oktobar mjesec knjige», «Festival dječijeg dramskog stvaralaštva», «Sarajevo film festival», «Promocija Gračanikog glasnika», organizuje se i tradicionalni gračanika vašer. Od kulturno-umjetničkih društava najaktivniji su: KUD «Adem Ali » Gračanica, KUD «Lukavica» Lukavica i KUD «Donja Orahovica» Donja Orahovica. Kulturno naslijeđe ovog područja obilježavaju spomenici koje karakteriše: raznovrsnost, slojevitost i izvrsnost koje se može pratiti u kontinuitetu od praistorije do danas. Značajno bogatstvo kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa je jedno od najvrednijih činilaca ovog prostora. Kroz proces zaštite i uređenja, kulturno naslijeđe treba prilagoditi potrebama savremenog svijeta te isto na najbolji način valorizovati i zaštititi. *Kulturno historijsko naslijeđe ima posebno mjesto u razvoju turističke privrede u ruralnom dijelu općine, a samim tim i ekonomsko osnaživanje žene sa sela kroz plasman proizvoda i usluga zasnovanih na tradicijskim vrijednostima i kulturnom naslijeđu.*

Projekti implementirani u prethodnom periodu koji doprinose ruralnom razvoju i osnaživanju i muškaraca i žena u ruralnim područjima općine Gračanica

U prethodnom periodu pored projekata unapređenja infrastrukture (komunalne, putne i socijalne), implementirani su i projekti koji doprinose ruralnom razvoju, od kojih isti rezultati slijede e:

Projekat „Zaštita i registracija tipičnih proizvoda u BiH -2012.god.

Učesnik u ovom projektu poljoprivredni proizvođači su putem seminara i treninga upoznati sa potrebom i procedurom zaštite i registracije tipičnih proizvoda u BiH i njihovom značajju na putu u EU. U tipičnim proizvodima često je sažet i dio historije, kulture, religije i tradicionalnog načina života u BiH. Upravo takvi proizvodi postaju predmet interesovanja turista, domaćih i stranih potrošača koji su za te proizvode, uglavnom, spremni izdvojiti više novca. Podrška razvoju zaštićenih autohtonih proizvoda, kao i njihova promocija i komercijalizacija, mogla bi značajno doprinijeti razvoju gastronomske i inovativne turističke ponude, konkurentnosti prekovranjih područja, zapošljavanju, ekonomskom oporavku i razvoju ruralnih područja

¹⁵ Podaci Općine Gračanica

Panel diskusija o europskim inicijativama za razvoj ruralnih zajednica (UG Vesta)- 2012.god.

U okviru projekta „Predstavljanje Zajedničke poljoprivredne politike Europske unije i europskih inicijativa za razvoj ruralnih zajednica“, u okviru programa Europske unije EU Communication, projekat je imao cilj da doprinese boljem upoznavanju i razumijevanju EU, njenih politika i programa za razvoj ruralnih područja.

Projekat: Mogućnosti financiranja Projekata U Poljoprivredi I Ruralnom Razvoju Kroz Mjere IPARD Programa-2011.god (GIZ)

U okviru ovog programa porodična poljoprivredna gospodarstva, zadruge, obrti i trgovačka društva koje se bave poljoprivrednom proizvodnjom i prehrambenim sektorom, sa područja Općine Gračanica, su upoznata sa iskustvima Republike Hrvatske u korištenju mjera IPARD pretprikladnog programa EU za poljoprivredu kroz mogućnosti financiranja projekata izgradnje, rekonstrukcije i opremanja za: farme (proizvodnja mlijeka, mesa, jaja), podizanje nasada voćnih i povrćnih staklenici i plastenici, hladnjače i pakirnice za voće i povrće, strojevi za berbu i konfekcioniranje, pogone za preradu mlijeka, mesa, voća i povrća, objekte seoskog turizma i komunalne infrastrukture za općine.

DELTER projekt: Kako smanjiti potrošnju energije za 40 posto?

Projektom su obuhvaćene četiri komponente odnosno poboljšanje izolacije u cilju ostvarivanja bolje energetske efikasnosti u javnim zgradama. Druga komponenta je obuka u okviru koje se radi o 21 općini. Treća je edukacija javnosti i četvrta, pravna komponenta gdje se na osnovu ispitivanja javnog mišljenja došlo do zaključka da je energetska efikasnost neutralno polje koje ujedinjuje ljude.

Projekat Farma-2011.god–Edukacija kroz poslovno planiranje i pristup finansijama

Projekat „Jačanje uloge i kapaciteta mjesne zajednice u procesu decentralizacije“ 2010 (UG „TALDi“, Tuzla)

Ovim projektom data je podrška procesu decentralizacije kroz jačanje kapaciteta lokalnih jedinica/MZ za proaktivno i odgovorno upravljanje razvojem lokalne zajednice. Projektom je dat doprinos poboljšanju rada mjesnih zajednica i kreiranju pretpostavki da građani aktivno učestvuju u procesima donošenja odluka i ukupnog razvoja lokalnih jedinica i općine u cjelini.

Sajam „GRAPOS-EXPO“ 2010-2013.god

Sajam poduzetništva "GRAPOS EXPO" djeluje već četiri godine sa ciljem promidžbe i međusobnog boljeg povezivanja poduzetništva Općine Gračanica i poduzetništva itavog Tuzlanskog kantona, Federacije BiH i cijelog državnog prostora BiH kao i privrednih subjekata iz šireg prekograničnog okruženja. Pored marketinške uloge iz općinskog budžeta Općine Gračanica svake godine daje se i finansijska podrška ovom sajmu. Na taj način obezbjeđuje se i podrška za učesnike na Sajmu nevladinih organizacija koje u svom radu fokus stavljaju na podršku ruralnom razvoju i jačanju ekonomskog statusa žene, a posebno Udruženja poljoprivrednika, poljoprivrednih inženjera i tehnika kao i UG "Gračanica ko keranje" Gračanica.

Projekat: Izgradnja kapaciteta poljoprivrednih biznisa u oblasti adaptacije na sušu u BiH- 2010-2012..

Ovaj projekat imao je za cilj izgradnju kapaciteta poljoprivrednog sektora u oblasti adaptacije na sušu koja nastaje uslijed klimatskih promjena u cilju primjene mjera adaptacije na sušu koristeći sredstva podrške odobrena od strane relevantnih entitetskih, kantonalnih ili općinskih ministarstva ili službi. Ovim projektom su znatno ojačani kapaciteti zemljoradničkih zadruga Gračanica i farmera (mlanovih zadruga), sa ciljem da nastave sa primjenom naučnih metoda u borbi protiv posljedica klimatskih promjena kroz bolje akcije adaptacije na sušu. Osim toga farmeri iz ZZ

Građani dobili su šansu za subvencije od vladinih institucija i time osiguravaju dugoročnu održivost svog poslovanja.

MDGF Demokratsko-ekonomsko upravljanje vodosnabdijevanjem BiH
Program Demokratska ekonomska uprava vodosnabdijevanjem "Osiguranje pristupa vodoopskrbi kroz institucionalni razvoj i infrastrukturu" je podržan kroz Fond za dostizanje milenijumskih razvojnih ciljeva finasiran od Španske vlade sa ciljem da doprinese jačanju nacionalnih vlasništva nad dostizanjem milenijumskih razvojnih ciljeva, pod okriljem UN reforme. Projekat doprinosi: Povećanju uključenosti građana u participativno općinsko upravljanje na polju pristupa vodoopskrbi; Poboljšanju upravljanja na polju ekonomije u komunalnim preduzećima u cilju pružanja boljih usluga građanima u ciljanim općinama; Jačanju kapaciteta vlasti u odlučivanju zasnovanom na dokazima i planiranju resursa u cilju ujednaenog pružanja usluga na polju vodoopskrbe.

Projekat deminiranja

Projekat deminiranja obale i korita rijeke Spre e –memorandum o implementaciji potpisan u novembru 2009.godine. Zahvaljujući ovom projektu u ukupnoj vrijednosti od 400.000,00 EUR (200.000,00 EUR- japanska vlada i 200.000,00 EUR Internacionalni fond za deminiranje i pomoć žrtvama od mina R Slovenije), završen je projekat deminiranje obale i korita rijeke Spre e i stvoreni preduslovi za razvoj poljoprivrede i privrede, kao i pretpostavka za regulisanje vodotoka rijeke Spre e. Ovaj projekat je izuzetno značajan sa aspekta ruralnog razvoja, korištenja poljoprivrednih resursa i osiguranja sigurnosti i bezbjednosti svih stanovnika ruralnog područja uključujući i žene.

Projekta "Podrška ženskom poduzetništvu u ruralnim područjima u okviru programa USAID/Sida u saradnji sa NVO „Žene za žene international“-2013.god.

Projekat nastavak je ranijih aktivnosti kroz koje su žene prošle u okviru dvije škole za uzgoj ljekovitog bilja. Preko 100 žena iz Ahmića, Lukavice i Brijesnice se ljekovito bilje uzgajati na svojim parcelama i biti u prilici koristiti dvije novoinstalirane sušare koje su donirane kroz ovaj projekat. Predviđeno je i angažovanje stručnog tima koji će uključene žene obučiti za ispravno rukovanje sušarama. Pored navedenih projekata istomišljenički projekti: "Najbolji model zapošljavanja osoba sa invaliditetom, obzirom na isplativost (U skladu sa Strategijom za izjednačavanje mogući zapošljavanja za osobe sa invaliditetom u FBiH za 2011-2015.godinu, „Unapređenje mljekovnog stada u saradnji sa: Američkom agencijom za razvoj poljoprivrede «LAMP», „Standardi integralne proizvodnje povrća na otvorenom i u zaštićenom prostoru u saradnji sa Udruženjem «BOSPER» Tuzla, „Promocija tradicionalnih ručnih radova u ruralnim područjima“- Federalno Ministarstvo za poduzetništvo, obrt i razvoj Mostar i dr.¹⁶

¹⁶ Sažetak iz informacija Odjeljenja za lokalni ekonomski razvoj, Općina Građanica

3.5. Zaključak na razmatranja na nivou općinskih intervencija

Nakon provedene analize uvažavajući i dokumente i izvore Općine Gračanica, vidljivo je da u Strategiji lokalnog razvoja općine Gračanica do 2020. godine, postoji prostor za uvođenje konkretnih mjera kojim bi se poboljšao položaj žena sa sela. Ovdje svakako mislimo na značajan uticaj koji se ostvaruje putem:

Programa za poticaj poljoprivrednoj proizvodnji putem lokalnog, kantonalnog i federalnog budžeta

Podrške kreditno- garantnog fonda Udruženja za razvoj NERDA

Sufinansiranja rada udruženja, među kojima se nalaze i udruženja žena

Rješavanje pitanja otpada unapređenjem sistema odvojenog prikupljanja otpada i rješavanjem pitanja deponije na području općine Gračanica.

Uključivanje svih mjesnih zajednica u organizovan odvoz smeća

Rješavanje pitanja vodosnabdjevanja kroz projekat „Poboljšanje sistema vodosnabdjevanja i proširenje sistema kanalizacione mreže u općini Gračanica“

Podrške mladim u implementaciji projekata iz Strategije za mlade uključujući i sveobuhvatnu podršku u ruralnim područjima

Podrška ženama sa sela kroz projekte edukacije iz različitih relevantnih oblasti

Moguće intervencije koje bi doprinijele ekonomskom osnaživanju žena i njihovom aktivnijem uključivanju u društvene procese, koje proizilaze iz Analitičke podloge:

Promocija poduzetničkih programa sa viših nivoa, koje provode nadležna kantonalna i federalna ministarstva, a koja omogućavaju diversifikaciju proizvoda i usluga, otvaranje i registraciju novih obrta i samostalnih djelatnosti u ruralnim područjima

Otvoravanje ili proširenje asortimana i usluge trgovina (136 trgovina je već u ruralnim MZ)

Dalji razvoj sistema podrške u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji na lokalnom nivou, pri tome preferirajući i robne proizvode, kojima je to osnovna djelatnost, što će žene dovesti u ravnopravni položaj

Upoznavanje potencijalnih korisnica sa programima podrške na federalnom nivou koji su usmjereni na davanje novih i stručne podrške radi poboljšanja spolne, dobne i obrazovne strukture poljoprivrednika na poljoprivrednim gazdinstvima, te unapređenja njihove proizvodne mogućnosti, a posebice afirmacije žena i mladih kao poljoprivrednih proizvođača, upisanih u registre nosilaca/ članova poljoprivrednog gazdinstva

Provođenje kontinuirane edukacije poljoprivrednih proizvođača, kako u pogledu primjene savremene tehnologije u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji, tako i u oblasti zakonske regulative, koja reguliše oblast novih podrški, kako bi korisnici blagovremeno, sa propisanom dokumentacijom, mogli aplicirati za određene vrste podrški

Provođenje edukacija, treninga i radionica sa ženama na selu u oblastima (prava žena, programi socijalne podrške, energetska efikasnost, proizvodnja zdravstveno ispravne hrane, mogućnosti razvoja turizma, zdravstvene edukacije i sl.); U pogledu brige o zdravlju žene i porodice potrebno je ista i da su vrlo rijetki programi zdravstvene edukacije po pitanjima reproduktivnog zdravlja, kao i drugim pitanjima vezanim za uticaj vode, pesticida i zdravstveno ispravne hrane na zdravlje. Ovo je područje kojem je potrebno pokloniti posebnu pažnju u aktivnostima planiranim za naredni period.

Zagovaranje i zajedno sa drugim instancama vlasti obezbjeđenje sredstva za sufinansiranje penzionog i zdravstvenog osiguranja za poljoprivredne proizvođače kojima je osnovna

djelatnost poljoprivrede, kako bi u slučaju žena kada nisu obuhvaćeni obaveznim penzijskim i invalidskim osiguranjem, poljoprivrednici mogli sebi i članovima svoje porodice dobrovoljnim osiguranjem osigurati prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja pod uvjetima i u obimu utvrđenom zakonskim propisima koji reguliraju ovu oblast. Ovo je posebno značajno pitanje za vulnerabilniju žensku populaciju.

Osiguranje podrške i lokalnog sufinansiranja projekata udruženja građana, koja koordiniranim zajedničkim nastupom osiguravaju sveobuhvatniju podršku ruralnom razvoju i jačanju uloge žena u selu

Podrška novim inicijativama i organizovanom obliku djelovanja žena u ruralnim zajednicama

Povećanje broja i sadržaja kulturnih manifestacija u kojima učestvuju i posebno mjesto kroz veća izdvajanja iz općinskih i drugih izvora

Podrška otvaranju privatnih vrtića i/ili igraonica na selu kao pomoć mladima na selu u predškolskom odgoju djece

Povećanje učestva žena u radu mjesnih zajednica i udruženja i zagovaranje za izbor većeg broja žena koje će u organima MZ predstavljati njihove specifične potrebe i interese i doprinijeti kvalitetnijem razvoju lokalne zajednice

REZULTATI FOKUS GRUPA I ANKETE PROVEDNE SA ŽENAMA IZ SEOSKIH ZAJEDNICA

MZ LUKAVICA, MZ DOBOROVCI, MZ MALEŠI I, MZ PRIJEKO BRDO, MZ SOKO, MZ PRIBAVA,
MZ G. ORAHOVICA, MZ D. ORAHOVICA, MZ D. LOHINJA

UZ UKUPNO 95 U ESNICA

U okviru projekta *Unapređenje položaja seoske žene na lokalnom nivou*, Udruženje Vesta je uz podršku općine Gračanica i lokalnih udruženja Gračanica košeranje i Udruženja poljoprivrednih proizvođača, inženjera i tehnika, u periodu juni/juli 2013. godine, sprovelo 5 fokus grupa, uključujući i anketiranje 95 žena iz MZ Lukavica, Doborovci, Malešići, Prijeko Brdo, Soko, Pribava, G. Orahovica, D. Orahovica i D. Lohinja.

U nastavku su rezultati analize upitnika i razgovora u fokus grupama na odabrane teme i pitanja adresirana metodologijom.

1. Starosna struktura u esnicama fokus grupa

Odgovor	Frekvencija	Procenti
18-30 godina	21	22,1%
30-45 godina	42	44,2%
45-60 godina	29	30,5%
više od 60 godina	3	3,2%
UKUPNO	95	100%

Rezultati analize upitnika popunjenih od strane esnicama fokus grupa, pokazali su da je najveći broj ispitanica, njih 42%, u životnom dobu od 30-45 godina. Ispitanice starosti od 45-60 godina činile su 29% grupe, dok su one od 18-30 godina bile zastupljene nešto manje, 21%. 3,2% u esnicama fokus grupa, bile su žene starosne dobi iznad 60 godina.

2. Nivo obrazovanja:

Odgovor	Frekvencija	Procenti
bez obrazovanja	1	1,1%
osnovna škola	50	52,6%
srednja škola	42	44,1%
završen fakultet	2	2,2%
UKUPNO	95	100%

U odnosu na nivo formalnog obrazovanja, analiza upitnika je pokazala da je preko polovine ispitanica završilo samo osnovnu školu, dok njih 44,1% ima srednju stručnu spremu. Samo je 2% ispitanica sa završenim fakultetom, dok se 1,1% u esnicama grupa se izjasnilo da je bez obrazovanja.

3. Status zaposlenosti/nezaposlenosti

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Zaposlena u poljoprivredi na vlastitom domaćinstvu (registrovana poljoprivredna aktivnost)	0	0%
Zaposlena u nepoljoprivrednoj aktivnosti na vlastitom domaćinstvu (npr. u pogonu za proizvodnju i uzgoj pilića)	3	3,2%
Zaposlena u samostalnoj poduzetničkoj aktivnosti (npr. frizerski salon)	2	2,1%
Imam radni odnos van gazdinstva (rad u fabrici, javnoj ustanovi i sl.)	3	3,2%
Zaposlena na sezonskim poslovima	2	2,1%
Nezaposlena (prijavljena na biro)	41	43,1%
Nezaposlena (nisam prijavljena na biro)	35	36,8%
Studentica	4	4,2%
Penzionerica	5	5,3%
UKUPNO	95	100%

Na pitanje vezano za status zaposlenosti, najveći procenat od čak 76% ispitanica je potvrdilo svoj status nezaposlenih osoba, čak njih 41% prijavljenih i 35% neprijavljenih na evidenciji Biroa za zapošljavanje. U odnosu na taj podatak, neznatan je broj ispitanica koje su izjavile da su zaposlene u nepoljoprivrednoj proizvodnji na vlastitom domaćinstvu (3,2%), ili zaposlene u samostalnoj poduzetničkoj aktivnosti (2,1%).

3,2% ispitanica je zaposleno, tj. ima radni odnos van domaćinstva (3,2%), dok je njih 2,1% zaposleno povremeno, u sezonskim poslovima. 5,3% u esnicama grupa su penzionerke, dok su njih 4,2% studentice. Po rezultatima analize, iako su većinom svakodnevno angažovane u istoj, niti jedna od u esnicama nije formalno zaposlena u poljoprivredi na vlastitom domaćinstvu. Razgovorom sa u esnicama na ovu temu, identifikovao je značajan problem vezan za Registar poljoprivrednih proizvođača, u kojem su domaćinstva samo evidentirana, ali nije regulisana i registracija samog obrta, niti zaposlenja proizvođača na istom, tako da proizvođači, uključujući i žene, pored angažmana na domaćinstvu, ostaju prijavljeni su na biro kao nezaposleni. Po iskazima u esnicama, potvrđeni od strane prisutnih članica Udruženja poljoprivrednih proizvođača, inženjera i tehničara, samo 5 proizvođača u općini Gračanica ima registriran obrt na poljoprivrednom domaćinstvu, među njima nema žena. Ovaj problem je od višestrukog značaja, ne samo za ženu na selu, već za poljoprivredno domaćinstvo kao takvo, te može imati nesagledive dugoročne posljedice po ruralni razvoj u cjelini. U esnicama grupa su jednoglasne u mišljenju da je, ukoliko neriješen, imati za posljedicu masovni odlazak mladih sa sela, koji ne vide svoju perspektivu na selu, te pojavu 'starih poljoprivrednih domaćinstava' u skorijoj budućnosti.

Na upit o najznačajnijim izvorima prihoda za domaćinstvo najveći broj u esnicama fokus grupa je naveo prodaju vlastitih proizvoda i platu kao ključne prihode domaćinstva, dok su subvencije/poticaji i penzije zastupljene kao slijedeće dvije kategorije po značaju, dok je u većini socijalna pomoć i nadnica vrlo zanemarljivo prisutno u prihodima domaćinstva.

4. Neplaćeni rad u domaćinstvu

Odgovor	Frekvencija
Rad na polj. domaćinstvu	76
Briga o djeci	64
Briga o starim	54
Vođenje domaćinstva	77

Analiza pitanja koje se odnosi na neplaćeni rad žene u ruralnom domaćinstvu, potvrdila je pretpostavku da je velika većina u esnicama višestruko angažovana u različitim aspektima brige za domaćinstvo, te da je ovaj *podrazumijevani* rad osim što je besplatan, otkriven, nedovoljno vrednovan, te se rijetko, ako ikad, dovodi u pitanje u domaćinstvu. Dok najveći broj ispitanica, njih 77, svakodnevno angažovano u vođenju domaćinstva, čak 76 njih istovremeno obavljaju i različite neplaćene radove na poljoprivrednom domaćinstvu, 64 se brinu i o djeci, dok je više od polovine, čak 54 njih, angažovano i oko brige o starim i bolesnim članovima domaćinstva. U esnicama su u daljnjim razgovorima potvrdile da, osim u radovima na poljoprivrednom domaćinstvu, podrška supružnika ili ostalih članova porodice većinom potpuno izostaje u ostalim segmentima neplaćenog rada u domaćinstvu. Seosko domaćinstvo i poljoprivredno domaćinstvo umnogom počinju upravo na ženi.

„Najveći problem muškarca na selu je da se oženi. Kad se oženi, njegovi problemi prestaju! Ženi preda djecu, oca, majku, domaćinstvo, blago,i on ode 'svojim poslom'. Ženi, s druge strane, svi problemi tad' tek i počinju!!“
U esnicama iz MZ Lukavica

5. Lanstvo u organizacijama/ udruženjima/višestrukim odgovorima

Odgovor	Frekvencija
Poljoprivredno udruženje ili zadruga	18
Udruženje žena	45
Kulturno-umjetničko društvo	4
Sportsko udruženje	0
Politička stranka	1
Drugo	3
Nisam članica	39

U odnosu na pitanje lanstva u različitim oblicima udruženog djelovanja, kao što su zadruge, udruženja poljoprivrednih proizvođača, udruženja žena, kulturno-umjetnička i sportska udruženja, te djelovanje u okviru političkih partija, analiza pokazuje da u esnice prepoznaju značaj udruživanja za ženu na selu, te da se žene danas spremnije odlučuju uključiti u lanstvo različitim lokalnim udruženjima/inicijativama za organizovanog djelovanja. Imaju i u vidu da su pojedine ispitanice, potvrdile u es u jednom ili više udruženja, značajno je primijetiti da su, od ukupnog broja, njih 45 članice udruženja žena, 18 članice poljoprivrednog udruženja/ zadruga, 4 članice lokalnog kulturno-umjetničkog društva, dok je samo 1 ispitanica članica političke stranke.

Uprkos primjetnim pozitivnim pomacima na polju uključivanja žena na selu u lokalne inicijative udruženog djelovanja, rezultati analize ipak pokazuju da je još uvijek značajan nivo društvene isključenosti ispitanica, sa njih 39 koje su potvrdile da, iz kasnije elaboriranih razloga, nisu članice niti jednog udruženja ili organizacije koji djeluju na lokalnom nivou. Primjetan je potpuni izostanak lanstva žena iz ruralnih zajednica u sportskim udruženjima. U esnice fokus grupa koje nisu članice niti jednog organizovanog oblika djelovanja, svoju isključenost obrazlažu manjkom vremena koje imaju na raspolaganju zbog brojnih obaveza u domaćinstvu i na poljoprivrednom gazdinstvu, manjkom podrške ukupana proisteklog iz tradicionalnog višenjake uloge žene u kući, manjkom interesa zbog toga što ne vide korist od udruživanja, ali i nedostatkom inicijativa samih žena za organizavano djelovanje. U daljim razgovorima na temu uključivanja žena u neki od vidova organizovanog djelovanja, istaknut je značaj i mobilizacijska uloga udruženja koja aktivno djeluju na lokalnom nivou i posvećena su unapređenju položaja i statusa žene na selu, u prvom redu Udruženje žena Građani koje keranje, te Udruženje poljoprivrednih proizvođača, inženjera i tehničara općine Građanica. Za ova udruženja, u esnice fokus grupa kažu da 'istinski rade u interesu žena na selu', te da su svakodnevno prisutna na terenu, direktno su upoznata sa problemima i potrebama seoske žene i svojim djelovanjem, ciljano tretiraju najveće probleme s kojima se žena na selu svakodnevno susreće – isključenost, neinformisanost i ekonomska ovisnost. Navadena udruženja su među esnicama prepoznata i cijenjena po svom doprinosu poboljšanju života žena u ruralnim zajednicama i svjedoče brojnim primjerima uloge koju su ista imala u poboljšanju života njih samih i njihovih porodica.

„Shvatila sam da uključivanje u udruženje može biti vrlo korisno i da nikako nije 'gubitak vremena' kako to neki misle i govore. Otkako sam se uključila u Udruženje Građani koje keranje, jedva ekam naša druženja... da popričam sa drugim ženama, izjadam se, nasmijem, uvijek nešto naučim,....a, bogme i nešto zaradim od prodane kere. Sa svakom markom koju donesem u kuću, ja se bolje osjećam, a i muž me „druga lije“ gleda!!“

U esnica iz MZ Doborovci

Dok je značaj i doprinos etabliranih udruženja opšte prepoznat, u esnice fokus grupa podvlače problem novonastalih udruženja koja, uprkos svojoj svrsishodnosti, bez podrške opštine i drugih udruženja imaju vrlo male šanse za opstanak.

6. Odlučivanje u porodici

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Ravnopravno u svemu	35	36,8%
Ravnopravno samo u pitanjima vezanim za vođenje domainstva	40	42,1%
Ne učestvujem u donošenju odluka	15	15,8%
Namam supruga i sama donosim odluke	5	5,3%
UKUPNO	95	100%

Na pitanje ko donosi odluke u porodici, značajan broj ispitanica, njih 36,8% je izjavilo da u svom domu učestvuje ravnopravno u odlučivanju o svim pitanjima. Najveći broj ispitanica (42,1%) je ipak reklo da ravnopravno učestvuje u odlučivanju samo o pitanjima vezanim za vođenje domainstva, dok je čak 15,8% njih izjavilo da ne učestvuje u donošenju odluka u okviru porodice. Od ukupnog broja učesnika grupa, 5,3% je navelo da nema supruga i da sama donosi odluke od značaja za domainstvo.

Visok procenat ispitanica koje zajedno sa suprugom ravnopravno učestvuje o svemu ili ravnopravno učestvuje u odlukama u pitanjima vezanim za vođenje domainstva, navodi na zaključak da su u ruralnim zajednicama prisutne pozitivne promjene tradicionalnih stavova i društvenih obrazaca po kojim je muškarac isključivo donosioc odluka. U učesnicima grupa su u daljem razgovoru potvrdile da je status žene u porodici i njena prisutnost u odlučivanju povoljnija za one žene koje svojim radnim angažmanom ili prodajom vlastitih proizvoda, ostvaruju i donose prihod u domu instvo, te je sve značajnija u mlađim porodicama i porodicama sa obrazovanijom strukturom.

7. Učestvovanje u javnom odlučivanju

Odgovor	Frekvencija	Procenat
Školski odbor i vijeće roditelja	6	6,2%
MZ	2	2,1%
Upravni odbor	2	2,1%
Nadzorni odbor	1	1,1%
Skupština opštine	1	1,1%
Savjeti i komisije	2	2,2%
Uprave udruženja	5	5,2%
Ne učestvujem	76	80%
UKUPNO	95	100%

Jedno od pitanja s kojim su u učesnicima fokus grupa izrazito nezadovoljne, a smatraju ga od velikog značaja za cjelokupan položaj žene na selu i njegovo željeno poboljšanje je upravo učestvovanje u javnom odlučivanju njihove lokalne zajednice.

Analiza je pokazala da je participacija žena u javnom odlučivanju, kao i nivo zadovoljstava predstavljanjem njihovih potreba i interesa u zajednici obeshrabrujući, čak 80% žena koje nisu prisutne ni u jednom obliku javnog odlučivanja i upravljanja njihovom strukturom. Jedinu razliku, iako još uvijek nedovoljno značajnog obima, predstavlja učestvovanje žena u školskim odborima i vijećima roditelja obrazovnih ustanova (6,2%) i upravljanje lokalnim tijelima udruženja žena kojima pripadaju 5,2%.

Dalji razgovori sa učesnicima fokus grupa su razotkrili razloge zbog kojih žene iz ruralnih sredina uopšte ili nedovoljno participiraju u javnom odlučivanju na nivou zajednice i nerijetko su isključene iz strukture i procesa odlučivanja čak i o pitanjima koja se najdirektnije tiču njih samih. Pokazalo se

da, iako žene shvataju značaj i svrhu aktiviranja žena u ovim procesima, one i dalje oklijevaju da se uključe iz razloga što smatraju da vrlo malo toga mogu učiniti, te se plaše reakcije najbližih i stigmatiziranja zajednice, koji nerijetko djeluju vrlo obeshrabrujuće na žene koje pokazuju inicijativu u ovom pogledu. Tradicija i stereotipi smještaju ženu u porodicu i dominstvo te joj, pogotovo na selu, ne daju mogućnost niti potrebnu podršku kako bi se uključila u strukture odlučivanja i digla glas za pitanja koja se tiču žena. Stoga ne iznenađuje saznanje da je nemali broj uesnica grupa (MZ Malešići) prvi puta kroz prostorije MZ upravo u svrhu uzimanja učesća u ovim fokus grupama, dok neke od njih nisu ni znale gdje se te prostorije nalaze.

„Muškarci su preuzeli svu politiku... Žena se tu ne pita...!..... Ženama je rijetko dopušteno da misle svojom glavom.....ve ina, kako muškarci, tako i žene, misle da politika i rad u MZ nije za ženu! ”.

U esnica iz MZ Malešići

Čak i u izolovanim slučajevima kada žene pokazuju interes, inicijativu i odvažnost da se aktiviraju u procesima i strukturama na lokalnom nivou, obeshrabrene manjkom podrške i uvažavanja od strane zajednice, esto i samih žena, ubrzo odustaju, potvrđujući i nažalost uvriježeno mišljenje da 'ženi nije mjesto u odlučivanju'. Upitane, ispitanice su potvrdile da, i kada imaju tu mogućnost, žene rijetko glasaju za ženu i da nije neuobičajeno da, po pitanjima koja mogu promijeniti njihov život, 'žene odlučuju onako kako im to diktiraju muške glave njihovih porodica'.

„Neorganizovanost i neujedinjenost žena je njihov najveći problem! Organizovanje žena je potrebno i važno i pomoglo bi im u veštinama u odlučivanju u MZ”.

U esnica iz MZ Prijeko Brdo

Na pitanje šta se tu može uraditi uesnice grupa su jednoglasne da treba raditi na informisanju cjelokupne zajednice, žena, ali i muškaraca o važnosti uključivanja žena u odlučivanje u zajednici, te dobiti punu i odlučujuću podršku općinske administracije koja bi pitanje učesća žena u strukturama odlučivanja zajednice, bar na nivou MZ, učinila imperativom. Ispitanice su izjavile da vide ogromnu i neizostavnu ulogu Udruženja žena u edukaciji i osnaživanju žena, podizanju nivoa svijesti zajednice, te pružanju konkretne podrške ženama aktivisticama na lokalnom nivou.

8. Prisustvo obukama, radionicama, treninzima:

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Redovno	17	17,9%
Ponekad	52	54,7%
Nikad	26	27,4%
UKUPNO	95	100%

Uesnice fokus grupa su potvrdile povremeno učesće u obukama i radionicama, najčešće u organizovanim od strane lokalno aktivnih udruženja, i to u procentu od 52%, dok njih 17,9% učestvuje redovno u ponudjenim edukacijama. Njih 27,4% nije nikad uzelo učesće niti u jednom organizovanom obliku edukacije.

Uesnice su istakle da je posljednjih godina, kroz djelovanje postojećih udruženja, evidentan porast učesća u stalosti i raznovrsnosti ponudjenih edukacija i obuka za žene u ruralnim zajednicama, što je pozitivan i dobrodošao trend. Žene iz MZ obuhvaćenih fokus grupama su imale mogućnost učesća na obukama usmjerenim na širi spektar tema, od poljoprivrednih tema, podrške tradicionalnim zanatima i drugih vidova edukacije (npr. MZ Lukavica – projekat FARMA/ uzgoj i plasman ljekovitog bilja; MZ Doborovci – podrška MI BOSPO/ljekovito bilje, plasteni ka

proizvodnja, čak i edukacija u brizi za stara i iznemogla lica, relevantna za Doborovce s obzirom na prisustvo Centra Duje, itd.). Ispitanice pozdravljaju ponuđene obuke, smatraju i edukaciju u svim oblastima, važnim faktorom osnaženja žena na selu i osnovom za poboljšanje njenog sveukupnog položaja u zajednici i društvu.

Ono što ispitanice jednoglasno ističu kao slabost primljenih edukacija je, u prvom redu, nedostatak mogućnosti primjene stavljenih znanja i vještina, te opšteprisutni problem plasmana proizvoda, zbog kojih apeluju za konkretnije, stvarnim potrebama usmjerene edukacije, te posebne programe i afirmativne mjere podrške ženama na selu u pokretanju sopstvenih biznisa.

9. Razlozi ne prisustva ili rijetkog prisustva obukama

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Nemam informacija o ponuđenim edukacijama /obukama	35	44,9%
Nedostatak vremena	30	38,5%
Nedostatak interesa	3	3,8%
Ne vidim korist	5	6,4%
Drugo	5	6,4%
UKUPNO	78	100%

Ispitanice koje su izjavile da rijetko ili nikad ne učestvuju u organiziranim edukacijama ili obukama, su kao razloge tome navele: nedostatak informacija o ponuđenim edukacijama/obukama (44,9%), nedostatak vremena uslijed preobimnih obaveza u domaćinstvu (38,5%). 6,4% ispitanica ne vidi korist od ponuđenih obuka i stoga u istim ne učestvuje, dok 3,8% njih jednostavno nema interesa za uzimanje učesća u organizovanim događajima ove vrste. Preostalih 6,4% ispitanica grupa je navelo 'drugo' kao razlog njihovog neučesća na obukama prvenstveno misleći, objasnile su, na manjak podrške porodice i neodobravanje njihovog odsustva iz domaćinstva u ove svrhe.

10. Korištenje finansijskih usluga /kredite, pozajmice, subvencije

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Da, više puta	16	16,8%
Da, jednom	6	6,4%
Ne, nikad	73	76,8%
UKUPNO	95	100%

Rezultati analize pokazuju da velika većina ispitanica, njih 76,8% nije nikada koristilo finansijske usluge forme kredita, pozajmice ili subvencija. U isto vrijeme, dok je 6,4% njih ove usluge koristilo jednom, 16,8% ispitanica grupa ih je koristilo čak više puta. Pristup finansijskim uslugama ženama iz ruralnih sredina je ograničen iz niza razloga, koji su elaborirani u nastavku.

11. Razlozi ne korištenja ili rijetkog korištenja finansijskih usluga/poticaja

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Nedostatak informacija	7	8,9%
Nedostatak vještina za izradu aplikacije/formulara	6	7,6%
Nedostatak garancija za kredite	10	12,7%
Nedostatak sredstava za sufinansiranje	11	13,9%
Nisam zainteresovana	45	56,9%
UKUPNO	79	100%

U razgovoru sa u esnicama fokus grupa koje nikada ili vrlo rijetko koriste finansijske usluge u vidu kredita, pozajmice i subvencija, moglo se doznati da su razlozi za to naj eš e nedostatak interesa ispitanica (ak njih 56,9%) koji one obrazlažu injenicom da i ne razmišljaju o takvim mogu nostima jer ih smatraju isklju ivo 'muškim poslovima', u pravcu kojih ne bi znale ni kako krenuti ili za koje nemaju potrebnu podršku porodice.

Njih 13,9% je razmišljalo o mogu nosti da pristupe nekoj od raspoloživih finansijskih usluga, ali odustaju zbog nedostatka sredstava za sufinansiranje ili za 12,7% njih, nedostatka garancija za kredite. Nije zanemariv ni procenat ispitanica (8,9%) koje se finansijske usluge ne koriste zbog toga što o raspoloživosti istih nemaju dovoljno informacija ili onih (7,6%) koje za pristup istim nemaju vještine potrebne za izradu, kako kažu 'brojnih i prekomplikovanih' formulara / aplikacija.

Upravo u tom apspektu, u esnice vide i prostor za poboljšanje, isti u i kao potreban adekvatniji i ženi prilago en pristup informacijama o raspoloživim finansijskim uslugama, u kojem posebnom vide ulogu lokalne MZ, te servisa podrške za informisanje o procedurama, te samom popunjavanju aplikacija, koji bi trebali biti dostupni u samoj ruralnoj zajednici. Zasada, jedina podrška ove vrste na raspolaganju ženama zainteresovanim za finansijske usluge dolazi iz lokalnih udruženja, koja se nesebi no stavljaju na raspolaganje i nude svoje resurse, kako bi pomogli ženama na selu da ostvare pristup ovim uslugama.

12. Najmanje pristupa ne usluge po kvalitetu /dostupnosti /blizini

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Zdravstvene usluge	25	26,3%
Socijalna zaštita	34	35,8%
Škole	12	12,6%
Prevoz	24	25,3%
UKUPNO	95	100%

Pitanje pristupa i kvaliteta usluga u zajednici se pokazalo od iznimnog zna aja u esnicama fokus grupa. Detaljna diskusija je iznjedrila piri spektar odgovora i zapažanja te, u ovisnosti od specifi ne MZ, ukazala na potrebe i prostor za poboljšanje.

Gledaju i rezultate fokus grupa u cjelini, zapažamo da je najve i broj ispitanica, njih 35,8% kao najmanje pristupa nu ili najmanje kvalitetnu, podvukao socijalnu zaštitu, dok je skoro podjednak broj njih, istakao problem zdravstvene zaštite (26,3%) i prevoza (25,3%). Pristup i blizina škola je vi ena kao problemati na od strane 12,6% ispitanica.

Problem socijalne zaštite, pristupa istoj, kao i kvali teta usluge, je podvu en od strane u esnica fokus grupa iz svih, istraživanjem dotaknutih MZ. Ispitanice su ocijenile socijalnu zaštitu nezadovoljavaju om iz više razloga, me u kojima prednja e - niske naknade, nedostatak/ nedovoljan pristup CSR u samoj zajednici, selektivan i isklju ivo reaktivan pristup problematici od strane samih uposlenika (npr. u esnica iz Prijekog Brda navodi svoje iskustvo da je na pitanje kome se žena žrtva nasilja u porodici može obratiti, u CSR nije dobila traženu podršku). U svoj kompleksnosti života na selu, ženama iz ruralnih zajednica je prijeko potreban proaktivniji angažman centra ili službi za socijalni rad u lokalnoj zajednici (terenske posjete mjesnim zajednicama), na koji bi mogle ra unati kako bi dobile informacije, precizno upu ivanje i, po potrebi, adekvatnu, pouzdanu i blagovremenu podršku.

Dok je zna ajna ve ina ispitanica pristup zdravstvenoj zaštiti i kvali tet iste ocijenila odli nim ili bar vrlo zadovoljavaju im (primjer MZ Maleši i gdje ispitanice imaju samo rije i hvale za lokalnu

ambulantu, porodi nog ljekara, obim usluga u okviru kojih je i stomatološka ambulanta i apoteka!) 26,3% ispitanica iz rali itih MZ smatra da prostora za poboljšanje itakako ima i da se on odnosi najviše na potrebu obezbje enja pristupa specijalisti koj zdravstvenoj zaštiti /specijalisti kim uslugama od zna aja za ženu u ruralnoj zajednici (npr. redovne posjete ginekologa, dijagnosti ke usluge- mamografija, ali i redovne usluge stomatologa, te edukacije usmjerene brizi o sopstvenom zdravlju). Osiguravanje bar periodi nog pristupa navedenim uslugama u samoj zajednici, bi umnogom poboljšalo zdravlje žene na selu i doprinijelo prevenciji ozbiljnih oboljenja do kojih neminovno dolazi zbog nebrige ili nedovolje brige o zdravlju uslovljene daljinom usluga i težeg odlu ivanja, obavezama i strahom od predrasuda optere ene naro ito starije populacije žena sa sela da se odlu e i organizuje posjetu ljekaru specijalisti u urbanom centru.

Uslugama prevoza su u esnice fokus grupa pretežno zadovoljne, s izuzetkom MZ Lukavica. Posebno zadovoljstvo uslugom prevoza iskazale se u esnice iz MZ Maleši i koje kažu da lokalni autobus saobra a redovno, vozi kroz cijelo selo i 'putniku stane pred samim vratima'. Ispitanice iz ove MZ su manje zadovolje uslugom pristupa obrazovanju, i isti u potrebu stvaranja uslova za pristup djeci sa sela predškolskom obrazovanju, bar povremenih edukativnih radionica za djecu koja polaze u školu.

„Pri polasku u školu, naša djeca su ve na po etku u gorem položaju u odnosu na onu djecu koja su išla u obdanište ili predškolsko, koje im daje bolji start u svemu –i u znanju i prilago avanju školskim obavezama... Organizovanje predškolskog ili bar programa ili radionica za djecu na selu, koja polaze u školu bi bilo dobro i smanjilo bi razliku me u djecom iz grada i sa sela, pomoglo djeci ali i roditeljima sa sela, pogotovo majkama“.
U esnica iz MZ Maleši i

13. Poboljšanja potrebna u infrastrukturi

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Snabdijevanje vodom	54	28,0%
Snabdijevanje strujom/uli na rasvjeta	36	18,7%
Telefonske veze/ internet	12	6,2%
Prevoz i putna komunikacija	39	20,2%
Kanalizacija i odlaganje otpada	52	26,9%
UKUPNO	193	100%

Analiziraju i odgovore ispitanica na pitanje koje se odnosi na potrebe za poboljšanjem u lokalnoj infrastrukturi, uz datu mogu nost da ozna e dva najve a infrastrukturna problema, primje ujem da je najve i broj ispitanica, njih 28% istaklo potrebu za vodosnabdijavanja. Ovaj problem je posebno istaknut od strane u esnica iz MZ Lukavica koja ve dugi niz godina živi sa neriješenim problemom snabdijevanja vodom, koji s prakti ne strane najdirektnije poga a ženu, koja je svojim angažmanom u održavanju doma instva i brizi za uku ane, veoma ovisna od nesmetanom pristupu ovom resursu. Otežano vodosnabdijevanje, ini ionako težak život žene na selu još težim, te ima brojne prakti ne i zdravstveno-higijenske konotacije.

Problem kanalizacije i odlaganja otpada je istaknut kao najve i od strane 26,9% ispitanica, najve im dijelom, ali ne isklju ivo, iz MZ Prijeko Brdo. Dok je snabdijevanje strujom ve inom ocijenjeno kao zadovoljavaju e, problem uli ne rasvjete je identifikovan kao prostor za poboljšanje od strane ak 18,7% ispitanice iz svih MZ, naro ito MZ Maleši i. Iako se problem struje tj. uli ne rasvjete može smatrati manje važnim u odnosu na neke druge goru e prioritete, njegov zna aj, naro ito s aspekta bezbjednosti žena i mladih u lokalnoj zajednici, nije nimalo zanemariv. Manji procenat ispitanica,

njih 6,2%, smatra da je infrastrukturno poboljšanje potrebno u pristupu telefonskim vezama i internetu.

14. Najveće potrebe za poboljšanjem usluga /višestruki odgovori

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Programi poticaja	49	23,3%
Zdravstvena zaštita	32	15,2%
Obrazovanje	14	6,7%
Socijalna zaštita	36	17,1%
Lokalne tržnice/otkupne stanice	53	25,3%
Vrti	26	12,4%
UKUPNO	210	100%

Analizom upitnika, kao i razgovora sa učesnicama fokus grupa, identifikovan je prostor i potreba za višestrukim poboljšanjem pristupa uslugama i kvaliteta istih u lokalnoj zajednici. Rezultati analize pokazuju da najveći broj ispitanica, njih 25,3%, prioritetnim za poboljšanje smatra pristup/ kvalitet lokalnih tržnica/ otkupnih stanica. U razgovorima sa učesnicama grupa, pojašnjeno je da veliki broj žena iz ruralnih zajednica radi tj. angažovano je u proizvodnji vlastitih poljoprivrednih proizvoda, koje na žalost nikako ili teško mogu plasirati bez pristupa lokalnoj tržnici. Po riječi ima ispitanica, trenutna lokalna pijaca nije prilagođena za iznošenje robe i siguran plasman poljoprivrednih proizvoda od strane žena, poljoprivrednih proizvođača. Naime, lokalna tržnica je mala i ima neriješen problem vode, koji dovodi u pitanje sigurnost hrane i sam plasman proizvoda. Pitanje manjka prostora je takođe od značaja s obzirom na činjenicu da na lokalnoj tržnici trenutno nema mjesta za zelenu pijacu i da se prednost daje prodavcima tekstilne robe, na uštrb lokalnog proizvođača. U učesnice fokus grupa smatraju da bi, u cilju poboljšanja položaja žene na selu, jedan od najbitnijih prioriteta općenito trebao biti obezbjeđenje prostora i uslova (vode) za rad lokalne tržnice, te siguran plasman proizvoda lokalnih proizvođača, među kojima su u nesrazmjerno velikom broju upravo žene.

23,3% ispitanica, prostor za poboljšanje vidi u oblasti dostupnih programa poticaja, gdje u uslovima poziva i kriterijima odabira korisnika, posebnu pažnju treba staviti na podršku i promociju žena sa sela/ poduzetnice. Poželjni su i posebni programi poticaja upravo za žene na selu, koje pojednostavljenim uslovima i procedurama pristupa omogućiti što bolje efekte.

Potrebu za poboljšanjem u uslugama zdravstvene zaštite vidi 15,2% ispitanice, dok je socijalna zaštita prioritet za njih 17,1%. Poboljšanje u pristupu školama smatra potrebnim 6,7% ispitanica. Detaljniji osvrt na razmišljanja ispitanica vezana za ove usluge je dat u ranije elaboriranom pitanju (pitanje br. 12)

U analizi ovog pitanja, bitno je primijetiti da je čak 12,4% ispitanica navelo potrebu osiguranja vrtićke brige za djecu predškolske dobi, koja trenutno nije meću uslugama dostupnim ženama u ruralnim sredinama. Briga o djeci spada u svakodnevne prioritetne poslove žene na selu, koji joj svojom svrhom i kontinuitetom angažmana, uzima značajan dio vremena i energije, ne ostavljajući joj prostora za neke druge mogućnosti kojima bi se žene iz ruralnih zajednica mogle posvetiti. Potreba za organizovanom brigom za djecu na nivou lokalne zajednice je većinom podvučena od strane mlađih, radno sposobnih i nešto obrazovanih žena, koje nisu u mogućnosti, niti bi željele kompromitirati ulogu majke u odnosu na potencijalnu ulogu zaposlenice, poduzetnice, i sl..., koje uz adekvatnu podršku ne bi morale biti meću osobno isključive.

„Žene na selu se ne mogu radno angažovati, niti mogu pokrenuti i voditi svoj biznis, ma koliko one to željele i imale uslove za to. Zato što im djeca nisu zbrinuta, mogu nosti koje bi doprinijele dobrobiti same žene, ali i cijele njene porodice, ostaju neostvarene ! ”.

U esnica iz MZ Doborovci

Mogu nosti samozapošljavanja i pokretanja malog biznisa, nisu me utim ograni ene samo neadekvatno riješenom brigom za djecu potencijalnih poduzetnica iz ruralnim sredina. Klju ne prepreke u tom pogledu sagledane su analizom sljede eg pitanja.

15. Ograni enja za samozapošljavanje/ pokretanje vlastitog posla

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Finansije	68	36,2%
Ideje	6	3,2%
Znanja i vještina	15	8,0%
Podrška porodice	30	15,9%
Rizici	22	11,7%
Plasman robe	47	25,0%
UKUPNO	188	100%

Rezultati analize upitnika, ali i detaljnijih razgovora sa u esnicama fokus grupa, pokazali su da me u ispitanicama, bez obzira na MZ iz koje dolaze, postoji izražen interes za mogu nosti pokretanja vlastitog posla. Ipak, velika ve ina njih smatra da su prepreke njihovim potencijalnim inicijativama samozapošljavanja višestruke i neprevazilazive.

Najve i broj ispitanica, ak 36,2% njih, je navelo da je im je klju na prepreka u pokretanju vlastitih poslova upravo nedostatak finansija, dok je etvrtina njih (25%) u sli nim namjerama osuje eno realnim poteško ama vezanim za plasman krajnjeg proizvoda. Iako je plasman proizvoda, prakti an problem s kojim se susre e velika ve ina proizvo a a, u esnice fokus grupa su mišljenja da je on posebno težak izazov za individualnog poljoprivrednog proizvo a a koji nije uklju en ili udružen u neki vid organizovanog djelovanja (udruženja, zadruga, i sl.).

Za zna ajan broj ispitanica, njih 15,9%, jednu od najve ih, ako ne i klju nu prepreku u odlu ivanju da se upuste u poduzetni ki poduhvat ini nedostatak podrške porodice, koja je za njih ozbiljan demotiviraju i faktor. Za 11,7% ispitanice presudna je injenica da nisu spremne na rizike koje nosi pokretanje sopstvenog posla, dok je za 8% njih najve i problem ipak nedostatak znanja i vještina koje smatraju potrebnim za uspješnu realizaciju svojih ideja. Samo 3,2% ispitanice ima problem nedostatka ideja i, ne bi znale za što bi se opredijelile, ak i u idealnim uslovima.

U esnice fokus grupa smatraju mogu nosti za samozapošljavanje jako važnim za sveukupno poboljšanje položaja i ekonomskog statusa žena na selu, te apeluju na op inu, lokalna udruženja, ali i zainteresovane donatore da ovo pitanje uzmu vrlo ozbiljno i povoljnijim poticajima, edukacijom pomogu realizaciju njihovih ideja, koje po rije ima ispitanica mogu doprinijeti ne samo ženama poduzetnicama, ve promociji cijele op ine. Me u poduzetni kim idejama koje su ispitanice navele kao vrijedne pažnje su: izrada i plasman tradicionalnog zemljanog posu a (MZ Maleši i), izrada suvenira/ tradicionalni ru ni rad (npr. gra ani ka kera), izrada tradicionalnog pekmeza, priprema i plasman zdrave zimnice, proizvodnja jagoda i kornišona (MZ Soko), pokretanje vrti a na selu, pokretanje ruralno-edukativnog centra, seoski turizam, itd.

16. Potrebe za usavršavanjem/obukama

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Poljoprivredne teme	53	23,1%
Ru ni rad /zanati	60	26,0%
Informati ka pismenost	15	6,5%
Aplikacije / projekti	19	8,3%
Pokretanje malih biznisa	29	12,6%
Opšta edukacija /Prava žena	51	22,2%
Drugo/navesti	3	1,3%
UKUPNO	230	100%

Rezultati analize pokazuju da su prilike za obuke i unapre enje konkretnih vještina, ali i opšteg znanja, dobrodošle i veoma vrednovane me u u esnicama fokus grupa, koje vrlo dobro shvataju da je edukacija klju za poboljšanje socio-ekonomskog položaja žene na selu, ali i razvoj i dalju perspektivu ruralne zajednice u cjelini.

Širok je dijapazon tema koje su ispitanice navele kao potrebnim i željenim fokusom daljih edukacija. Najve i broj njih (26%), je izrazilo interes za obuku u ru nom radu i tradicionalnim zanatima, dok je 23,1% navelo da bi im od koristi bile obuka u razli itim poljoprivrednim temama (plasteni ka proizvodnja, uzgoj ljekovitog bilja, uzgoj i prerada vo a i povr a, prerada mlijeka/ izrada autohtonih sireva). 12,6% ispitanica je izrazilo želju za obukom u pokretanju malih biznisa, dok je 8,3% njih tražilo edukaciju u pravilnoj pripremi za njih relevantnih aplikacija/ projekata i 6,5% smatra potrebnom edukaciju u informati koj pismenosti.

Svakako treba primijetiti da je ak 22,2% ispitanica reklo da im je potrebna opšta edukacija, posebno na temu prava žena. U ovoj, ali i ostalim ranije navedenim edukacijama, ispitanice vide zna ajnu ulogu lokalno aktivnih udruženja, koja su posljednjih godina, svojim djelovanjem, inicirala i osigurala pove an broj potrebama-usmjerenih edukacija za žene u ruralnim sredinama. 1,3% ispitanica je izrazilo želju za 'drugim' vidovima edukacije, prvenstveno iskazuju i interes za obuku iz sigurnosti hrane i standardizaciji proizvodnje i plasmana proizvoda.

U zaklju ku ovog pitanja treba pomenuti da su ispitanice kategori ne u stavu da je edukacija korisna samo ako je primjenjiva, te da edukacija bez programa poticaja, te stru ne podrške ka njenoj primjeni (tokom proizvodnje i plasmana) ne e posti i željeni efekat.

„Nama treba podrška u edukaciji, ali i u podsticajima, savjetima u proizvodnji i pomo u plasmanu naše robe!“

U esnica iz MZ Pribava

17. Stavovi ispitanica o vrednovanju uloge žene na selu

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Da	9	9,5%
Samo djelimi no	45	47,4%
Ne	41	43,1%
UKUPNO	95	100%

Analiza upitnika i razgovora vo enih u fokus grupama na temu stavova o vrednovanju uloge žene na selu, pokazala je da ak 43,1% ispitanica smatra da žena na selu nije adekvatno vrednovana, te da je, u svoj kompleksnosti i višeslojnosti svoje uloge 'uzeta zdravo za gotovo'. Dodatnih 38,5%

u esnica fokus grupa stava da je uloga žene na selu samo djelimi no vrednovana, dok samo njih 9,5% misli se ulozi seoske žene daje vrijednost koju ona i zaslužuje.

„Možda bi zajedni ka odluka žena sa sela da, istovremeno i bar na jedan dan, stupe u kolektivni štrajk, pomogla svima da shvate šta sve ona ini za porodicu, za selo, za grad !!! “.

U esnica iz MZ Prijeko Brdo

Evidentno je da su u esnice pokazale visok nivo nezadovoljstva vrednovanjem uloge žene na selu, ali i svjesnosti da e se ta percepcija teško promijeniti bez vrlo aktivnog, ciljanog i dugoro nog podizanja svijesti kako njihovog neposrednog okruženja (prvenstveno supružnika, porodice, lokalne zajednice), tako i šire javnosti kojoj je položaj, potrebe, ali i zna aj seoske žene za opstanak sela i ruralni razvoj u cjelini, nedovoljno poznat i na marginama razmišljanja i odlu ivanja.

18. Prisutnost programa podrške ženama na selu

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Da	3	3,2%
Da, ali rijetko	48	50,5%
Ne	27	28,4%
Ne znam	17	17,9%
UKUPNO	95	100%

Na pitanje o postojanju posebnih programa podrške za seoske žene u njihovim lokalnim zajednicama, samo je 3,2% u esnica fokus grupa dalo izri it pozitivan odgovor, dok je velika ve ina njih, ak 50,5% ispitanica, potvrdilo da takvi programi podrške postoje, ali su rijetki. Zna ajan je broj ispitanica, 28,4%, koje su izjavile da po njihovim saznanjima posebni programi podrške za ženu na selu ne postoje, ak 17,9% ne zna za njihovo postojanje.

Iako je i u ovom pitanju evidentan visok procenat tvrdnji, ak 46,3% ispitanica, da programi podrške posebno usmjereni prema ženama ne postoje ili pak nema saznanja o njihovoj realizaciji, ne smije se zanemariti ohrabruju a injenica da više od polovine u esnica fokus grupa, ukupno 53,7%, prepoznaje programe podrške posebno usmjerene prema ženama, iako rijetko realizirane u njihovim zajednicama.

I u ovom domenu, ispitanice vide klju nu pokreta ku ulogu udruženja žena koje djeluju u njihovim zajednicama i aktivno rade na osnaživanju žena na selu, te pozivaju Op inu da uzme aktivniju ulogu u osiguravanju konkretnih, ka stvarnim potrebama usmjerenim, programima podrške ženama u seoskim zajednicama.

U esnice fokus grupa su dale primjer sto arstva i mljekarstva kao vrlo razra ene grane poljoprivrede na podru ju op ine Gra anica sa velikim potencijalom, u koju su uklju ene ve inom žene iz ruralnih zajednica. I zna ajan broj ispitanica ostvaruje prihod od skupljanja i predaje mlijeka lokalnoj mljekari.

Ispitanice vide veliku potencijal u ovom poslu, i uz prave poticaje/ programe podrške mogle bi ga poboljšati i dugoro no mu se posvetiti, na dobrobit i njihovih porodica, ali i lokalne privrede. Me utim, izrazile su veliku zabrinutost zbog uslova predaje mlijeka Gra anki, koja nema konkurencije na lokalnom tržištu. Nesigurno pla anje, niska cijena po predatom litru, su razlozi

nezadovoljstva i zabrinutosti dobavlja a, naj eš e žena koje ne vide izlaz ili poboljšanje situacije bez uklju ivanja op ine i njenih službi za razvoj i poljoprivredu.

19. Ocjena zadovoljavaju eg ekonomskog položaja žene na selu u odnosu na doprinos koji ima u vo enju doma instva i u eš u u zajedni kim poljoprivrednim poslovima sa muškarcem

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Da	3	3,2%
Djelimi no odgovaraju i	28	29,5%
Ne	49	51,5%
Ne znam	15	15,8%
UKUPNO	95	100%

Rezultati provedene analize dokumentuju da ak 51,5% u esnica fokus grupa smatra da je ekonomski položaj žene na selu u odnosu na doprinos koji daje u vo enju doma instva i u eš u u zajedni kim poljoprivrednim poslovima sa muškarcem nezadovoljavaju i, dok njih 29,5% isti smatra samo djelimi no zadovoljavaju im, ali sa znatnim prostorom za poboljšanje.

Zna ajan je postotak i onih ispitanica koje nisu imale mišljenje o ovom pitanju, dok je njih samo 3,2% ocijenilo odgovaraju im ekonomski položaj žene u odnosu na doprinos koji daje u vo enju doma instvu i u eš u u zajedni kim poljoprivrednim poslovima sa muškarcem.

21. Ocjena kvali teta života za žene na selu

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Odli an	1	1,1%
Vrlo dobar	11	11,5%
Dobar	45	47,4%
Na granici lošeg	33	34,7%
Loš	5	5,3%
UKUPNO	95	100%

U okviru provedenog istraživanja, u esnice fokus grupa su imale priliku osvrnuti se na i dati svoj stav o precepiranom kvalitetu života za žene na selu, otkrivši da skoro polovina njih (47,4%) ocjenjuje život za žene na selu dobrim, dok ga ak 34,7% smatra na granici lošeg. Manji dio ispitanica, njih 11,5% je mišljenja da je kvalitet života za žene na selu vrlo dobar, a njih 5,3% ga smatraju lošim. Samo 1,2% ispitanica doživljava život žene na selu odli nim.

Navedeni podaci, kao i razgovori sa u esnicama fokus grupa naglašavaju potrebu za unaprije enjem evidentirane situacije, te sistematskim pristupom pitanjima razvoja ruralnih zajednica, u kojim poseban akcenat treba staviti na poboljšanje kvali teta života žena na selu.

„Život žene na selu svodi se na rad, rad, rad....njeno mišljenje se nedovoljno ili nikako ne cijeni. Žena je dežurna radna snaga, dežurna medicinska sestra, ...dežurni krivac za sve. ak i kad led uništi ljetinu, moj mož kaže...- Znao sam! Ti si kriva!"

U esnica iz MZ Prijeko Brdo

22. Mogu nost izbora izme u života u selu ili u gradu, stavovi ispitanica o opciji koju bi izabrale u slu aju da su u prilici da biraju

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Grad	13	13,7%
Selo	65	68,4%
Ne znam	17	17,9%
UKUPNO	95	100%

Uprkos prili no negativnoj ocjeni kvaliteta života žene na selu, dokumentovanoj u prethodnom pitanju, u esnice fokus grupa su u nesrazmjerno velikoj ve ini, ak 68,4% njih, odlu ne u tome da bi u slu aju date mogu nosti izbora izme u sela i grada, opet izabrale selo, dok ih je 13,7% stava da bi, kad bi mogle birati, izabrale život u gradu. Zna ajan procenat od ak 17,9% ispitanica nije sigurno za šta bi se odlu ile. Dubljom diskusijom na ovu temu, ustanovljeno je da razlozi ovakvog izbora ispitanica tj, njihova vrsta opredjeljenost za život na selu leži u njihovoj percepciji sela kao sigurnijeg okruženja sa puno potencijala u kojem žene, bez obzira na starosnu, obrazovnu ili neku drugu pozadinu, imaju mogu nost da svojim radom i trudom u poljoprivredi, te uz podršku blisko povezane i me usobno upu ene zajednice, osiguraju opstanak porodice i kakvu takvu egzistenciju. Ispitanice su mišljena da je na selu, puno više stvari 'pod njihovom kontrolom', što ne bi bio slu aj u gradu. Ve ina njih je rekla da vidi grad kao puno nemilosrdnije okruženje gdje bi se teže snašle i gdje bi opstanak porodice i njih samih bio neizvjesniji. Izuzetak su mlade ispitanice, studentice ili žene sa visokim obrazovanjem, koje bi selo rado zamijenile za grad i koje svoju budu nost i perspektivu rijetko vide na selu.

23. Ocjena postojanja zadovoljavaju eg nivoa znanja me u ženama na selu u oblasti brige i zaštite zdravlja, posebno kad je u pitanju reproduktivno zdravlje

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Zadovoljavaju e	41	43,2%
Nezadovoljavaju e	36	37,9%
Ne znam	18	18,9%
UKUPNO	95	100%

Na upit da li žene na selu imaju dovoljno znanja u oblasti brige i zaštite svoga zdravlja, posebno kad je u pitanju reproduktivno zdravlje, rezultati analize pokazali su da ak njih 43,2%, smatraju da je nivo tog znanja me u ženama na selu zadovoljavaju i. 37,9% u esnica grupa je mišljenja da žene na selu nemaju odgovaraju i nivo znanja u oblasti brige za sopstveno zdravlje. Tako e je zna ajan podatak da je 18,9% odgovorilo da ne zna odgovor na ovo pitanje. Iz analize upitnika, ali i razgovora u fokus grupama primjeno je da žene na selu vide ogroman napredak u ovoj oblasti, ali smatraju da i pored toga, na pitanju promocije i edukacije o brizi za zdravlje/reproduktivno zdravlje žene, treba kontinuirano raditi.

24. Potrebe za dodatnim edukacijama i informacijama za unapre enje zdravlja

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Da	51	53,7%
Iako postoji zadovoljavaju e znanje, dodatna edukacija je uvijek dobra	29	30,5%
Ne	15	15,8%
UKUPNO	95	100%

Uprkos činjenici da je najveći broj ispitanica stava da žene na selu imaju zadovoljavajuće znanje o brizi o sopstvenom zdravlju, čak 84,2% misli da je u ovoj važnoj oblasti, dodatna edukacija uvek korisna i da je ženama iz ruralnih sredina treba obezbijediti. U tome vide važnu ulogu servisa primarne zdravstvene zaštite u njihovim zajednicama, koji osim pružanja redovnih zdravstvenih (kurativnih) usluga, imaju veliku ulogu u edukaciji i prevenciji bolesti. Ovo je posebno važno stoga što se žene iz ruralnih zajednica, zbog mnogobrojnih obaveza u domaćinstvu, obaveza brige o djeci, potrebe organizovanja i plaćanja prevoza, nerijetko tradicije, itd. slabije odlučuju na posjete ljekaru ukoliko to podrazumjeva odlazak u urbani centar. 15,8% ispitanica je mišljenja da je nivo znanja žena na selu toliko dobar da im dodatna edukacija nije potrebna.

25. Stavovi o prisustvu nasilje nad ženama u lokalnoj zajednici

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Da	3	3,2%
Da, ali manje nego ranije	52	54,7%
Vrlo rijetko	37	38,9%
Ne	3	3,2%
UKUPNO	95	100%

Analiza stavova i diskusija provedenih sa učesnicama fokus grupa u pogledu pitanja nasilja nad ženama u porodici pokazuju da čak njih 57,9% smatra da je porodično nasilje nad ženama prisutno u njihovoj lokalnoj zajednici, iako je velika većina mišljenja da je prevalenca nasilja u porodici manja nego ranije. 38,9% ispitanica je mišljenja da je danas nasilje nad ženama u ruralnim sredinama vrlo rijetko, dok 3,2% njih misli da ova pojava danas više nije prisutna u njihovim zajednicama.

U daljoj diskusiji sa učesnicama na ovu temu, otkrila je vrlo visok nivo svjesnosti žena na selu o problematici nasilja u porodici, te evidentne informisanosti o različitim pojavnim oblicima koje nasilje nad ženama može imati, uključujući i psihološko, emotivno, te ekonomsko nasilje.

U podizanju nivoa svijesti žena o ovom pitanju, veliki značaj su imala lokalna udruženja, mada ispitanice smatraju da i centar za socijalni rad treba uzeti puno aktivniju ulogu u rasvjetljavanju ove problematike i podizanju svijesti cijele zajednice o njenim posljedicama za pojedinca i zajednicu u cjelini, te osigurati bolje i brže servise podrške za žrtve nasilja.

26. Problem nasilja u porodici, posebno nasilja nad ženama je problem o kome treba govoriti ili je bolje utati

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Da, treba govoriti o ovom problemu i tražiti načine za podršku ženama žrtvama nasilja	92	96,8%
Bolje je utati i nadati se da će porodica to sama riješiti	2	2,1%
Ne znam	1	1,1%
UKUPNO	95	100%

U skladu sa gornjim zapažanjima, analiza mišljenja i stavova ispitanica o tome da li o ovom pitanju treba javno govoriti ili utati i prepustiti porodici da ga sama rješava, pokazalo je da nesrazmjerno velika većina, čak 96,8% ispitanica smatra da o pitanju nasilja treba otvoreno govoriti, na njega javno upozoravati i tražiti na tome da se žrtvama nasilja pruži pravovremena i adekvatna podrška.

Samo 2,1% ispitanica smatra da je pitanje nasilja u porodici treba utati, jer je to privatna stvar porodice, u koju se ne treba miješati, te da treba pustiti porodicu da ga sama rješava. 1,1% ispitanica je odgovorilo da ne zna šta bi odgovorilo na ovo pitanje.

Vrlo je ohrabrujuća činjenica da su skoro sve učesnice fokus grupa nedvojbeno prepoznale pitanje nasilja kao pojavu koja prevazilazi kapacitete i resurse porodice da se s njom efikasno suoči, te su kategorično stavile da o ovom pitanju treba otvoreno razgovarati, iznalaziti pravovremena rješenja i efikasne mehanizme podrške za žrtvama ali i počinioce nasilja, koje treba adekvatno kazniti, ali i omogućiti im dobre servise rehabilitacije.

Kao podsjetnik cijeloj zajednici, ali i odgovornim servisima i službama podrške, u prvom redu centru za socijalni rad, na to koliko je važno uključiti se, reagovati na vrijeme i osigurati neodložnu podršku žrtvi, učesnice grupa su navele primjer skorašnje tragedije mlade žene iz Gračanice koja je, kao žrtva opetovanog nasilja od strane supruga, za koje je znalo cijelo okruženje, usljed izostale reakcije i neznaju kome da se obrati, oduzela sebi život, ostavivši iza sebe 2 male djece.

„Nasilje u porodici treba biti briga svih! Ne smije se više nikad dogoditi da žena koja trpi nasilja ne zna kome da se obrati za pomoć ili da trpi nasilje zbog sramote i straha da ga prijavi!“

Učesnica iz MZ Prijeko Brdo

Učesnice grupa su ukazale na potrebu podizanja svijesti muškaraca i zajednice u cjelini o neprihvatljivosti nasilja, te potrebu boljeg informisanja žena na selu o institucijama podrške i konkretnim koracima/ načinu traženja pomoći za žrtvu u slučajevima nasilja. U ovome vide urgentnu potrebu za uključivanjem centara za socijalni rad na lokalnom nivou i njegovu aktivniju prisutnost direktno u seoskim zajednicama.

27. Spremnost ispitanica da se uključe u rad udruženja žena ili sličnih oblika organizovanja u cilju boljeg predstavljanja interesa i potreba žena

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Da	70	73,7%
Vrlo vjerovatno	18	18,9%
Nisam sigurna	5	5,3%
Ne	2	2,1%
UKUPNO	95	100%

Analiza upitnika vezana za spremnost učesnica fokus grupa da se uključe u rad udruženja žena, formiranje solidarnih grupa ili sličnih oblika organizovanja u cilju boljeg predstavljanja interesa i potreba žena iz njihovih zajednica, pokazala je da je čak 73,7% ispitanica spremno da se uključe u ovakav vid djelovanja, dok je njih 18,9% potvrdilo veliku vjerovatnoću za isto. 5,3% ispitanica pak nije sigurno da li bi se odlučilo za uključivanje u neki udruženi vid djelovanja, dok je samo njih 2,1% izrazilo nespornost za uključivanje u bilo kakav vid udruživanja, iz razloga što za isto nemaju vremena ili od njega ne vide nikakvu korist.

Ipak, značajno je da je čak 92,6% ispitanica pokazalo pozitivan stav prema i vide značaj i svrhu udruženog djelovanja žena na selu. I ne samo to. Već inače njih, iz razgovora saznajemo, smatra da je samoorganizovanje i udruživanje ključ osnaživanja i boljitka žene na selu, te jedini put za zastupanje zajedničkih interesa i ujedinjeno djelovanje ka potrebnim promjenama na nivou zajednice, ali i društva. Jedino kroz samoorganizovanje i udruživanje, žene na selu mogu osigurati da se njihov glas čuje tamo gdje se donose odluke i jedino ujedinjene mogu uiniti sebe i svoje potrebe i interese vidljivim.

„Jedino ujedinjene žene mogu pomoći sebi i svoje potrebe i interese ostvariti! Organizovanju žena na selu treba dati svu potrebnu podršku“.

Učesnica iz MZ Dobrovci

Fokus grupe sa ženama

4.1. Zaključni nalazi provedenih fokus grupa

Analiza istraživanja urađena u okviru fokus grupa i anketiranja prigodnog uzorka od 95 ispitanica iz 9 ruralnih mjesnih zajednica općine Gračanica, daje sveobuhvatan uvid u socio-ekonomski položaj, potrebe, te stavove žena iz ruralnih zajednica o kvalitetu njihovog života na selu, kao i prioritetima za njegovo unapređenje.

Dok gornja analiza pruža detaljniji osvrt na percepciju i stavove ispitanica u pogledu seta ključnih pitanja/ tema u nastavku su neki od najznačajnijih zaključaka.

Iako su, usljed niza analizom elaboriranih faktora, u životu žene na selu, njenom socio-ekonomskom statusu i ulozi u porodici i zajednici, primjetne pozitivne promjene i trendovi poboljšanja, analiza je pokazala da su žene sa sela i dalje prilično nezadovoljne ostvarenim progresom, te da vide ogroman prostor i potrebu za djelovanje i napredak u nekoliko ključnih oblasti.

Iz analize rezultata, može se zaključiti da:

tradicionalna uloga, nedovoljno vrednovan položaj i nezadovoljavajući socio-ekonomski status i dalje karakteriše život velike većine žena u ruralnim zajednicama

žene na selu su i dalje u značajnoj mjeri isključene iz društvenog i političkog života zajednice, kao i struktura i procesa donošenja odluka na nivou općine, te nemaju adekvatan pristup informacijama od značaja, čak i kad se najdirektnije tiču njih samih.

Isključivost i podređen položaj žena iz ruralnih zajednica je prisutan, i ukorjenjen, u samoj porodici, gdje velika većina njih ne učestvuje ravnopravno u odlučivanju od važnosti za porodicu, sa izuzetkom odluka koje se tiču direktno njihovog angažmana u vođenju doma instanca, te izuzetkom mladih i obrazovanijih porodica gdje su žene 'vidljivije' i ravnopravno dijele privilegiju i teret odlučivanja sa suprugom.

U prevazilaženju njihove isključivosti, žene iz ruralnih zajednica su svjesne značaja samoorganizovanja i udruženog djelovanja i na isto se spremnije odlučuju mada, zbog brojnih obaveza, nedostatka vremena, izostanka podrške porodice, tradicije i stereotipa koji ženu smještaju isključivo u kuću i porodicu, najveći broj njih i dalje nije uključen u bilo kakav vid udruženog djelovanja žena na nivou zajednice. Žene iz zajednica u kojima su provedene fokus grupe, prepoznaju i cijene doprinos lokalnih udruženja koja rade u interesu žena na selu, ciljano tretiraju i najviše probleme s kojima se one svakodnevno susreću – isključivost, neinformisanost i ekonomska ovisnost.

Najveći broj žena sa sela su formalno nezaposlene i značajnim dijelom, nisu na evidencijama Biroa za zapošljavanje, te su nedovoljno vidljive kao primarni korisnici prava i mogućnosti, koje većinom ostvaruju preko supruga, uključujući i pravo na zdravstvenu i socijalnu zaštitu, kao i poljoprivredne poticaje, kojima mogu pristupiti samo registrovane nositeljice/ članice poljoprivrednog gazdinstva. Iako je prisutan pozitivan trend registracije nositeljica/ članica poljoprivrednog gazdinstva, još uvijek je evidentna potreba za daleko većim učestvovanjem žena u povlačenju sredstava poticaja, koji je trenutno na prilično niskom nivou.

U isto vrijeme, žene sa sela su svakodnevno, višestruko i samostalno angažovane na mnogobrojnim 'nepla enim' poslovima u doma instvu i na poljoprivrednom gazdinstvu. Njihov podrazumjevani i besplatni rad je nedovoljno vrednovan, a ostavlja im malo ili nimalo slobodnog vremena za neki drugi angažman ili interese van porodice.

Primjetan je porast u broju i tematskom dijapazonu edukacija i obuka kojima su žene iz seoskih zajednica imale pristup posljednjih godina, prvenstveno zahvaljuju i lokalno aktivnim udruženjima (Udruženje Gra ani ko keranje). U esnice prepoznaju i vrednuju zna aj edukacija u osnaživanju žena i unapre enju njihovog socio-ekonomskog položaja, ali i isti u problem nedostatka mogu nosti primjene ste enih znanja i vještina.

Kao prioritet, žene iz seoskih zajednica isti u potrebu za posebnim programima podrške, usmjerenim direktno na ženu. U tom pogledu, od klju ne važnosti vide programe samozapošljavanja i to u sljede im specifi nim inicijativama od potencijalne dobrobiti za njih i njihove porodice, ali i lokalnu privredu, u smislu diverzifikacije proizvoda i usluga u okviru lokalnog ruralnog razvoja: stari/ tradicionalni zanati (gra ani ka kera, grn arija/izrada zemljanog posu a, suvenirni), autohtoni proizvodi (izrada i plasman tradicionalnog pekmeza, sireva, itd), organska hrana, seoski turizam, itd.

Pitanje pristupa i kvaliteta usluga u zajednici se pokazalo od iznimnog zna aja u esnicama fokus grupa, dok je detaljna diskusija na ovu temu, u ovisnosti od specifi ne mjesne zajednice, ukazala na konkretne potrebe i prostor za poboljšanje. Uopšteno gledaju i, me u uslugama zdravstvene zaštite, socijalne zaštite, pristupa školama i prevoza, u esnice su identifikovale socijalu zaštitu kao najmanje pristupa nu i pozvale na aktivnije pristustvo centra/ službi za socijalni rad u ruralnim zajednicama.

Kad je u pitanju infrastruktura, u esnice grupa su se izjasnile da su ve inom zadovoljne, s tim što su jednoglasno identifikovale neriješeni problem lokalne tržnice/ zelene pijace koja je ženi na selu neophodna za plasman poljoprivrednih proizvoda i ostvarivanje prihoda, koji joj daje koliko-toliku ekonomsku neovisnost. U pojedinim mjesnim zajednicama, neriješeno su pitanje vode, te kanalizacije i odlaganja otpada, dok je problem rasvjete tako e pomenut kao važan, sa aspekta bezbjednosti žena i mladih u ruralnim sredinama.

Iako rije e, problem nasilja u porodici je i dalje prisutan u ruralnim zajednicama, a u esnice grupa su kategori nog mišljenja da se o ovom problemu treba otvoreno govoriti, podizati svijest cijele zajednice o istom, te osigurati adekvatne, pravovremene i efikasne servise podrške za žene žrtve nasilja, koje se zbog neinformisanosti, straha i stida, još uvijek rijetko obra aju za pomo .

Iako kvalitet svoga života na selu ve inom ocjenjuju osrednje dobrim ili ak na granici lošeg, najve i broj žena je odlu an u odabiru sela u odnosu na grad, smatraju i da selu nudi ogroman potencijal, podršku uže zajednice, kao i izvjesniju budu nost od one koju bi one i njihova porodica mogle ostvariti u gradu.

AKCIONI PLAN ZA UNAPREĐENJE POLOŽAJA ŽENE U RURALNIM
PODRUČJIMA OPĆINE GRAČANICA
ZA PERIOD 2014 - 2016

Graničnica, oktobar 2013. godine

Akcioni plan je razvijen u procesu konsultacija sa članovima
interresorne Savjetodavne grupe provedenih
u periodu septembar – oktobar 2013. godine

Konsultantice u procesu razvoja Akcionog plana
Indira Prlića i Dragana Bulića, Udruženje VESTA

Konsultacije sa članovima interresorene Savjetodavne grupe

AKCIONI PLAN RODNE RAVNOPRAVNOSTI SA FOKUSOM NA UNAPREĐENJA POLOŽAJA ŽENE U RURALNIM PODUJIMIMA OPĆINE
GRADANICA ZA PERIOD 2014 -2016

CILJ 1 : SVEOBUHVAĆNA PODRŠKA EKONOMSKOM OSNAŽENJU I RAVNOPRAVNIJOJ PARTICIPACIJI ŽENA NA
TRŽIŠTU RADA

Mjera	Aktivnost	Indikator	Vremenski okvir	Akteri / Odgovorni za realizaciju	Procjena sredstava / Izvori finansiranja
Promocija programa za poticaj poljoprivrednoj proizvodnji i ruralnom razvoju putem lokalnog, kantonalnog i federalnog budžeta	Provedene aktivnosti informisanja žena u ruralnim sredinama o mogućnostima korištenja poticajnih sredstava FMPŠV, Kantonalni i Općine	<p>Redovni pozivi PP na radio Gradanici za prijavu plana proizvodnje za narednu godinu /15.10. – 15.11. (2 puta dnevno)</p> <p>2 tematske emisije o mogućnostima korištenja poticaja u tekućoj godini, nakon objavljivanja pravilnika.</p> <p>Web stranica Općine-pozivi i obavještenja o poticajima.</p> <p>500 kom informativnih afiša na šalterima Općine, UPPIT i ZZ Gradanka i direktne konsultacije u procesu pripreme aplikacija.</p> <p>Promovisan kriterij rodne ravnopravnosti u dodjeli sredstava</p>	Po objavljivanju poziva svake godine	Nadležna stručna služba Općine, UPPIT, ZZ Gradanka	Redovno finansiranje rada udruženja UPPIT i podrška stručnih službi Općine Gradanica, podrška ZZ Gradanka

<p>Podrška razvoju ekonomski orijentiranih poduzetnih inicijativa u ruralnim područjima</p>	<p>Provođenje edukativnih programa i promicanje ženskog poduzetništva u okviru agrobiznisa</p>	<p>Minimalno 1 edukativni seminar u svim MZ u periodu od 3 godine uz minimalno 20 educiranih žena u svakoj MZ</p>	<p>Prije proljetnih radova i u jesenjem periodu svake godine 2014-2016</p>	<p>Općina Gračanica u saradnji sa Zavodom za poljoprivredu, UPPIT i Građaničko keranje, Omladinsko udruženje ANEA i druga razvojna udruženja</p>	<p>Poticajna sredstva Ministarstva za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo i projekti Udruženja uz mogućnost sufinansiranja projekata od strane Općine</p>
	<p>Promovisani tradicionalni radovi, stari zanati i servisi usluga (npr. usluge frizera i sl.)</p>	<p>Već uključnost žena u razne oblike poduzetničkog djelovanja u ruralnim područjima (izvještaji nadležnih službi)</p>	<p>Minimalno 2 x godišnje 2014, 2015, 2016</p>	<p>- II -</p>	<p>Općinski, Kantonalni i Federalni programi poticaja poduzetništvu i starim zanatima</p>
	<p>Predstavljeni primjeri dobrih praksi i pozitivnih primjera razvojnih inicijativa žena i udruženja žena u zemlji, susjednim i EU državama, kao i EU fondovi ruralnog razvoja i podrške ekonomskom osnaženju žena</p>	<p>Osigurana podrška Općine u realizaciji minimalno 1 projekta razvojnih organizacija</p> <p>Panel diskusije 1 x godišnje uz učesnice minimalno 100 žena</p> <p>Provođenje minimalno 1 edukativnog programa godišnje usmjerenog na razumijevanje i pripremu projektnih aplikacija za EU fondove (uz učesnice 10-15 učesnika iz Općine i nevladinih organizacija).</p>	<p>Minimalno 1-2 x tokom 3 godine</p> <p>1 x godišnje 2014,2015,2016</p>	<p>Razvojne organizacije, međunarodno finansirani programi i programi podržani od Gender Centra FBiH i programi Udruženja Vesta, CRP i drugih organizacija</p>	<p>Međunarodni projekti, podrška općine Gračanica u osiguravanju prostora i sufinansiranja troškova dogovora</p>

<p>Sigurnost i bezbjednost hrane vrhunski prioritet u skladu sa domaćom legislativom i direktivama EU</p>	<p>Organizovana redovna edukacija o osnovama sigurnosti i bezbjednosti hrane</p> <p>Osiguravanje popratne infrastrukture kako bi lokalna tržnica obezbijedila osnovne zdravstveno-higijenske uslove za izlaganje i podaju proizvoda</p> <p>Obilježavanje prodajnih mjesta sa osnovnim informacijama o poljoprivrednom gazdinstvu</p>	<p>Serijal minimalno 3 godišnje edukativne radio emisije na temu sigurnost i bezbjednosti hrane</p> <p>Edukativni leci o osnovama sigurnosti i zdravstveno-higijenske ispravnosti hrane podijeljeni poljoprivrednim proizvođačima/proizvođačicama koji svoju robu izlažu i prodaju na lokalnoj tržnici</p> <p>Minimalno 50% prodajnih mjesta na lokalnoj tržnici obilježeno od strane registrovanih PG.</p>	<p>2014,2015,2016</p> <p>Do kraja 2014. godine</p> <p>Do kraja 2015 min. 50%, a do kraja 2016. obilježena sva prodajna mjesta</p>	<p>Nadležna služba Općine, JP Komus, koji upravlja lokalnom tržnicom</p>	<p>Finansijska podrška općine i JP Komus u osiguravanju potpunih higijenskih uvjeta i vodosnabdijevanja na lokalnoj tržnici</p>
<p>Zagovaranje za dosljedno provođenje Zakona o ravnopravnosti spolova i Gender akcionog plana prema višim nivoima u cilju ravnopravnijeg ekonomskog položaja žene u selu</p>	<p>Provođenje preporuka UN CEDAW komiteta državi BiH i realizacija institucionalnih mjera podrške ženama u selu od strane svih nivoa vlasti</p>	<p>Iniciranje ili učešće u minim. 2 inicijative Komisije za ravnopravnost spolova prema Komisiji za jednakopravnost spolova TK, Gender centru FBiH i drugim nivoima vlasti u pravcu provođenja Akcionog Plana RR, posebno usmjerenih na ženu u ruralnim područjima, u skladu sa nalazima i usvojenim dokumentima od strane Vlade FBiH. Informacija Komisije o povratnim informacijama o poduzetim akcijama.</p>	<p>2014. i 2015. i 2016.</p>	<p>Komisija za ravnopravnost spolova i nadležne službe Općine</p>	<p>Finansijska sredstava nisu potrebna</p>

<p>Podrška u eš u udruženja žena na sajamskim manifestacijama i obilježavanju 15. oktobra Meunarodnog dana žene sa sela</p>	<p>U eš e u organizaciji i izlaganju lokalnih proizvoda na sajmovima i prezentacija lokalnih proizvoda i tradicionalne ponude koju plasiraju žene iz ruralnih podruja</p>	<p>U eš e žena na minimalno 2 sajma godišnje podržana iz budžeta Op ine, nadležnog Kantonalnog ministarstva i sponzorskih sredstava</p> <p>Obilježavanje 15. oktobra – Meunarodnog dana žene sa sela prigodnim promocijama</p>	<p>April-maj 2014, 2015, 2016- Sajam poduzetništva i obrta; oktobar, 2014-2016 Izložba sto arstva</p> <p>oktobar 2014-2016</p>	<p>Udruženja žena , UPPIT, Gra ani ko keranje, ZZ Gra anka i dr.</p>	<p>Finansijska podrška Op ine i donatorska sredstava</p>
<p>Zagovaranje i zajedno sa drugim instancama vlasti obezbjeenje sredstva za sufinansiranje penzionog i zdravstvenog osiguranja za poljoprivredne proizvoa e kojima je osnovna djelatnost poljoprivreda</p>	<p>Pripreme zajedni kih inicijativa sa drugim op inama i nadležnim stru nim službama u cilju zagovaranja za poticaje samozapošljavanju nositelja/nositeljica poljoprivrednog gazdinstva</p> <p>Promovisane trenutne mogu nosti registracije obrta uz odre ene olakšice/ paušalne naknade</p>	<p>Minimalno 2 inicijative prema nadležnim višim instancama</p> <p>Evidencija o povratnim informacijama</p> <p>Prijedlog za izradu okvirnog finansijskog modela poticaja samozapošljavanju</p> <p>Obavijest na web portalu i radio promocija u okviru programa za poljoprivrednike i minimalno 500 info letaka</p>	<p>Po etak 2014, do kraja 2016. godine</p>	<p>Stru ne službe Op ina, Kantonalno i Federalno Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva i druga nadležna ministarstva; Gender centar FBiH</p>	<p>Op inski, Kantonalni i Federalni budžet</p>

CILJ 2: PROMOCIJA I OSIGURAVANJE MEHANIZAMA ZA RAVNOPRAVNJE U EŠ E OBA SPOLA U PROCESIMA I STRUKTURAMA ODLU IVANJA LOKALNE ZAJEDNICE

Mjera	Aktivnost	Indikator	Vremenski okvir	Akteri /Odgovorni za realizaciju	Procjena sredstava /Izvori finansiranja
Promovirano ravnopravnije u eš e žena u ruralnim područjima u procesima odlučivanja	Provođenje edukacija za žene u ruralnim područjima za političko djelovanje u izbornom procesu	Minimalno 1 edukativni seminar za žene iz ruralnih područja uz podršku uspješnih žena političarki	Najmanje 1 x godišnje u svim MZ	Političke partije u saradnji sa OCD, Udruženje mladih ANEA	Finansijski i resursi političkih partija i projekti finansirani od strane lokalne zajednice, lokalnih i međunarodnih organizacija i institucija
	Obezbjede ena ve a vidljivost žena iz ruralnih područja i njihov ukupan doprinos razvoju zajednice kroz promotivne aktivnosti	Aktivnosti političkih partija za povećanje u eš a žena u radu MZ (trenutno od 233 vije nika u 23 MZ, 10 su žene, a od 23 predsjednika, 1 je žena), promocija Izbornog zakona i Zakona o ravnopravnosti spolova BiH	Od 2014.g. do kraja 2016. g.	Političke partije, Komisija za jednakopravnost spolova Op ine i NOV	
	Promocija Izbornog zakona i Zakona o ravnopravnosti spolova				
	Podržano organizovano djelovanje i formiranje udruženja žena (i/ili sekcija postoje ih udruženja) u cilju zastupanja zajedni kih interesa na nivou MZ	Minimalno jedno novo udruženje ili sekcija postoje eg, organizovano na godišnjem nivou uz podršku postoje ih udruženja, međunarodnih projekata i op ine Gra anica	U kontinuitetu od 2014. godine	MZ i Op ina Gra anica (djelomi no ustupanje prostora MZ), etablirana udruženja i međunarodne organizacije	Lokalno sufinansiranje i projekti lokalnih i međunarodnih organizacija

CILJ 3: POBOLJŠANJE KVALITETA PRISTUPA SERVISIMA I INFRASTRUKTURI ZA ŽENE U RURALNIM PODRUČJIMA OPĆINE GRANIČANICA

Mjera	Aktivnost	Indikator	Vremenski okvir	Akteri /Odgovorni za realizaciju	Procjena sredstava /Izvori finansiranja	
Rješavanje pitanja vodosnabdijevanja i sanitacije otpadnih voda kroz projekat financiran od strane EIB	Redovne aktivnosti nadležnih službi Općine, posebno usmjerene prema MZ koje su suočene sa ozbiljnim problemima vodosnabdijevanje i sanitacije	U odnosu na trenutno stanje osigurati minimalne uvjete redovnog snabdijevanja dovoljnim količinama pitke vode i sanitacija otpadnih voda u svim MZ do kraja 2016. godine	Naredne 3 godine	Nadležne općinske službe, strukture MZ, građani, JP Komunalac	Općinski budžet, participacija građana, kreditna zaduženja, JP Komus	
	Podizanje nivoa svijesti i znanja o vrijednostima pravilnog upravljanja otpadom	Edukacija i realizacija oglednih primjera upravljanja organskim otpadom (2 doma instava po MZ);	2 panel diskusije na ovu temu godišnje Iniciranje i provođenje projekta upravljanja org. otpadom sa 42 ogledna primjera u 21 ruralnoj MZ.	Naredne 3 godine	Poljoprivredni zavod, JP Komus i Općina, komunalna inspekcija i komunalni redari; relevantna udruženja	
	Rješavanje pitanja organizovanog odzova smeća i odlaganja otpada iz svih MZ	Stvoreni uvjeti za proizvodnju zdravstveno ispravne hrane, uklanjanjem i pravilnim odlaganjem otpada	Pokrivenost organizovanim odvozom smeća u veći ili svih MZ do kraja 2016. (trenutno je organizovan odzov smeća u 9 MZ).			
		Osiguravanje infrastrukture za odvoz smeća i odlaganje otpada	Programi infrastrukturni programi Općine Graničnica	Do kraja 2016.	JP Komus i Općina, komunalna inspekcija i komunalni redari;	

Osiguravanje redovnih autobuskih linija u MZ koje nisu kvalitetno pokriveno prevozom	Pokrenuta inicijativa za pokrivanje neredovnih autobuskih linija u saradnji sa predstavnicima MZ i privatnim prevoznicima	Osigurane redovne autobuske linije u svim MZ do kraja 2016. godine	do kraja 2016. godine	Nadležne op inske službe, strukture MZ i privatni prevoznici	Uslugu prevoza plaćaju građani
Unapređenje sigurnosti i bezbjednosti kroz pokrivanje uli nom rasvjetom svih MZ	Aktivnosti nadležnih op inskih službi	Većina MZ pokrivena uli nom rasvjetom	Do kraja 2016, unapređena uli na rasvjeta u najvećem broju MZ i aktivnosti nastavljene i u narednom periodu	Nadležne op inske službe predstavnici MZ i Elektroprivreda	Općina i građani
Poboljšani pristup uslugama Centra za socijalni rad	Minimalno 1 puta godišnje sastanci u MZ sa predstavnicama Centra za socijalni rad i predstavljanje usluga Centra i direktna diskusija sa ženama u pitanjima od specifičnog interesa, kao što je pitanje upoznavanja sa mehanizmima zaštite žene žrtve nasilja; prava na porodiljsku naknadu i drugih	Obavijest u svim MZ o održavanju sastanka sa predstavnicama Centra za socijalni rad Minimalno po 1 sastanka u 22 MZ tokom godine	Svake godine u skladu sa planom Centra	Centar za socijalni rad i predstavnici MZ	Redovno finansiranje rada Centra za socijalni rad
Promocija zdravlja i brige o zdravlju	Provođenje informativnih aktivnosti od strane Doma zdravlja i	Info-edukativne emisije na radio Građani u saradnji sa Domom zdravlja U saradnji sa porodičnim	Periodi no tokom tri godine	Nadležne službe Općine i Dom zdravlja Građanica	Dom zdravlja Građanica i finansiranje kroz projekte promocije

	područnih ambulanti u pravcu unapređenja zdravstva, posebno reproduktivnog zdravstva i prevencije drugih bolesti	ambulantama organizirani INFO dani u svim MZ na temu promocije reproduktivnog zdravstva i zaštite zdravstva žene			zdravstva koje provode druge ustanove i organizacije
Osiguran odgovaraju i predškolski odgoj ili pripreme radionice za djecu u ruralnim područjima kako bi se dovela u ravnopravan položaj sa djecom u gradu, što bi bilo od značajne pomoći posebno mladim ženama u ruralnim područjima. (problem istaknut kao jedan od prioriteta u okviru provedenih fokus grupa među mladim ženama)	Pokrenuti inicijativu organizovanog predškolskog obrazovanja po mogućnosti u istom kapacitetu kao u gradu, a u slučaju da nije izvodljivo, obezbijediti realizaciju pripremnih radionica za svu djecu predškolskog uzrasta iz ruralnih zajednica u cilju bolje pripreme za školu.	Prijedlog inicijative MZ-e u saradnji sa službom Općine prema nadležnim institucijama Predškolski program ili pripreme radionica organizovane u svim MZ do kraja 2015. godine	Do kraja 2014. godine 2014-2016.	MZ, nadležna služba Općine, nadležno kantonalno ministarstvo i PPZ.	Budžet kantona uz podršku Općine Gračanica u kapacitetu koji je mogući
Podrška Udruženjima žena, mladih i drugim razvojnim udruženjima koja u okviru svojih programa podrške	Podrška sufinansiranju rada i/ili projekta Udruženja građana koji doprinose osnaživanju i organizovanom djelovanju žena u	Ravnopravnije učestvovanje u raspodjeli sredstava i podrška udruženjima koja podržavaju ruralne zajednice Puna provedba kriterija rodne ravnopravnosti pri dodjeli sredstava iz budžeta	Svake godine (april) pri objavi javnih poziva za sufinansiranje rada i projekta Udruženja	Komisija za ocjenu projekta po ustanovljenim kriterijima	Budžet Općine i sredstava po pozivima za projekt od strane međunarodnih organizacija i domaćih institucija

<p>ruralnom razvoju provode inforamtivno-edukativne programe u oblasti ljudskih ženskih prava i sloboda, informati ke pismenosti i druge aktivnosti za koje žene u ruralnim područjima iskazuju interes</p>	<p>ruralnim zajednicama</p>				
<p>Veće uključivanje mladih žena i djevojaka u sportske, kulturne i druge događaje i akcije razvoja lokalne zajednice i unapređenje kvaliteta života u ruralnim područjima</p>	<p>Potpuno provođenje Strategije za mlade u svim dijelovima općine Gračanica i osiguravanje ravnopravnog učešća i benefita i za muškarce i za žene/mladiće i djevojke</p>	<p>Broj akcija provedenih u kojima su učestvovali i mlade djevojke</p>	<p>2014-2016. godina</p>	<p>Omladinska organizacija ANEA i drugi zainteresirani akteri</p>	<p>Budžet Općine i projekti udruženja/donatori</p>

CILJ 4: USPOSTAVLJENI INSTITUCIONALNI MEHANIZMI PROVEDBE AKCIONOG PLANA

Mjera	Aktivnost	Indikator	Vremenski okvir	Akteri /Odgovorni za realizaciju	Procjena sredstava /Izvori finansiranja
Montoring i evaluacija efekata realizacije Akcionog plana od strane nadležne službe	Provo enje monitoringa mjera i priprema godišnjih izvještaja o provedbi Akcionog plana uklju uju i i korespondiraju e budžetske alokacije	Odluka o imenovanju komisije za M&E Izvještaj o provedbi Akcionog plana	Decembar 2014, 2015, 2016	Nadležna služba uz podršku Komisije za ravnopravnost polova Op ine Gra anica	Dodatna sredstva nisu potrebna
U okviru trenutne sistematizacije/ dodjela dodatnog referata u cilju pra enja dinamike provo enja i implementacije ZORS BiH i GAP BiH.	Inicirana izmjena i dopuna sistematizacije u organima uprave od strane nadležne službe Op inskog na elnika u cilju dodjele referata za rodnu ravnopravnost	Uspostavljen gender mehanizam u Op inskoj upravi u skladu sa odredbama ZORS-a Odluka /Izjava Op inskog na elnika	2014. godina	Op inski na elnik i nadležne službe	Dodatna sredstva nisu potrebna